

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**HALIÇ / FENER - BALAT SAHİL ŞERİDİNDE TARİHSEL
VE FİZİKSEL ÇEVRE ARAŞTIRMASI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar M. Tayfun HATİP**

Danışman: Doç.Dr. Neslihan SÖNMEZ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL, 1993

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET

SUMMARY

I. GİRİŞ	1
I.1. ÇALIŞMANIN AMACI	2
I.2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI	3
I.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	5
II. HALİÇ/FENER-BALAT SAHİL ŞERİDİ	
II.1. FİZİKSEL VERİLER	7
II.1.1. Konumu, Sınırları, Sokakları	7
II.1.2. Topografik Özellikleri	8
II.1.3. Jeolojik Yapısı	10
II.2. TARİHSEL GELİŞİM	
II.2.1. Fener-Balat Adları	12
II.2.2. Bizans Döneminde Fener-Balat	14
II.2.3. Osmanlı Döneminde Fener-Balat	18
II.2.4. Cumhuriyet Döneminde Fener-Balat	34
II.2.5. Günümüzde Fener-Balat	36
II.3. TARİHİ YAPILAR	
II.3.1. Camiler	
II.3.1.1. Balat Camisi	40
II.3.1.2. Tahta Minare Camisi	46
II.3.1.3. Ali Yazıcı Camisi	49
II.3.1.4. Balat İskele Camisi	50
II.3.2. Kilise ve Sinagoglar	
II.3.2.1. Bulgar Kilisesi	51
II.3.2.2. Metohi Kilisesi	56
II.3.2.3. Panayia Muhlion Kilisesi	57
II.3.2.4. Tür-i Sıra Kilisesi-Munt Sıra Misafirhanesi	59
II.3.2.5. Surp Hreşdegabet Ermeni Kilisesi	62
II.3.2.6. Ahrida Sinagogu	66
II.3.2.7. Yanbol Sinagogu	71
II.3.2.8. Diğer Sinagoglar	75

	<u>Sayfa No</u>
II.3.3. Sivil Yapılar	77
II.3.4. Diğer Yapılar	
II.3.4.1. Balat Çavuş Hamamı	82
II.3.4.2. Tahta Minare Hamamı	84
II.3.4.3. Sur, Duvarları, Kapılar ve Burçlar	36
III. HALIÇ/FENER-BALAT SAHİL ŞERİDİNİN YAPILANMA ÖZELLİKLERİ	92
III.1. YAPIM SİSTEMLERİ	93
III.2. KAT ADETLERİ	96
III.3. İŞLEVSEL DAĞILIM	97
III.4. FİZİKSEL ÇEVRE VERİLERİ	102
III.5. GELENEKSEL YAPILARDA TAŞIYICI SİSTEMLERİN KORUNMA DURUMU	103
III.6. GELENEKSEL YAPILARDA ÖZGÜNLÜK DURUMU	105
III.7. SONUÇ: BÖLGEDEKİ YAPILARIN KORUMA YÖNTEMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	108
IV. KORUNACAK YAPILARIN BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİ	
IV.1. SOKAK-PARSEL-YAPI İLİŞKİSİ	110
IV.1.1. Sokak Oluşumu	113
IV.1.2. Parsel-Yapı İlişkisi	115
IV.2. KÜTLE BİÇİMLENİŞİ	
IV.2.1. Cephe Oluşumu	117
IV.2.2. Kat Ayrırımları/Silmeler	119
IV.2.3. Çıkıntılar	
IV.2.3.1. Çıkıntıların Düzenlenme İlkeleri	121
IV.2.3.2. Çıkıntıların Taşıyıcı Sistemleri	123
IV.2.4. Doluluk-Boşluk Oranları	
IV.2.4.1. Giriş Katlarında	126
IV.2.4.2. Üst Katlarda	127
IV.2.5. Çatı ve Saçaklar	128
IV.3. PLAN VE MEKAN ANLAYIŞI	129
IV.4. YAPIM SİSTEMLERİ	
IV.4.1. Malzeme ve Yapım Tekniği	130
IV.4.2. Taşıyıcı Sistem	134

IV.5. YAPI ELEMANLARI	
IV.5.1. Kapılar	135
IV.5.2. Pencereleler	140
IV.5.3. Cephe Malzemesi	142
IV.5.4. Balkon Korkulukları	145
IV.5.5. Bezemeler	147
V. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	151
EKLER	157
BİBLİYOGRAFYA	169
ÖZGEÇMİŞ	173

ÖZET

Haliç/Fener-Balat Sahil Şeridi ile ilgili olarak ele alınan bu tezin kapsamı dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, bu teze ne için, hangi amaçlar ile gerek duyulduğu ve içeriğinin ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Haliç ve onun alt birimleri olan Fener-Balat'ın özellikle yakın geçmişteki (1980'li yıllar) durumu anlatılmıştır. Ayrıca Haliç bazında gerçekleştirilen sempozyumlardan söz edilmiştir.

İkinci bölümde Haliç ve Fener-Balat'ın fiziksel durumu, konumu, sınırları, topografik ve jeolojik yapısı ele alınarak buradaki yerleşimin, nasıl bir coğrafyada kurulduğu hakkında yaklaşık bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Elbetteki bu coğrafyada Fener-Balat yerleşiklerinin her dönemde oluşturdukları bir tarih vardır. Bu tarihi süreç içerisinde; sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam biçimi ve bu yaşam biçiminden, bu yaşam kültüründen kaynaklanan sivil, dini, askeri yapıları vardır. İkinci bölümde tüm bu tarihi süreç ve onun içinde gerçekleştirilen yapılar, bir yüksek lisans tezinin ulaşabileceği ölçülerde incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Haliç; Fener-Balat Sahil Şeridinde yer alan yapıların, yapılanma özellikleri, sistemleri, kat adetleri, işlevleri, fiziksel çevre verileri, geleneksel yapılarının özgünlük durumu ve bu yapıların taşıyıcı sistemlerinin bugünkü durumları analizler halinde haritalara ayrı ayrı işlenmiş, sonuç olarak; bölgedeki yapılar korunma yöntemi açısından tekrar değerlendirilmiştir. Buradan çıkarılan sonuca göre; Fener-Balat Sahil Şeridi yerleşiminin, tarihsel süreç boyunca özelliği olan komut ve dini merkez dokusunun aynen korunmasına, burada yerleşik olan insanlara, oluşturulacak dernekler ya da devletin bizzat maddi yardımıyla bulunulması veya kredi sağlanması sonucuna varılmıştır.

Dördüncü bölümde; Fener-Balat'ta korunacak yapıların biçimlenme özellikleri incelenmiş, bunlar sokak oluşumu, parsel, yapı bazında ele alınmıştır. Yapıların kütle şişimlenişi, bu biçimlenişte yer alan doluluklar ve boşluklar araştırılmaya çalışılmıştır. Fener-Balat Sahil yerleşiminde yer alan yapıların plan ve mekan anlayışı, yapım sistemleri ve kullanılan malzeme incelendikten sonra buradan yapı elemanlarına geçilmiş, Fener-Balat evlerini oluşturan bu elemanlar tek tek araştırılmıştır.

Beşinci bölümde, buraya kadar ortaya konan tüm bilgilerin ışığında bir genel değerlendirme yapılmış, buradan da salt Fener-Balat evleri için değil, belki Haliç ve İstanbul genelinde yok olmakta olan tüm yerleşimler için söyleyebileceğimiz sonuçlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu tezde, özellikle yakın geçmişte Fener-Balat ve diğer bütün kıyı yerleşimlerinde uygulanan yıkımdan kurtulabilen yapıları incelemeye çalıştık.

Özellikle sahil şeridinde; eskiden bugüne kalan birkaç yapıyı, bir iskele meydanlığını, bu meydana giden cadde ve kenarlarında oluşan dokuyu görmek isterdik. Ancak Boğaziçi'nde bir,iki istisna haricinde, hemen İstanbul'un hiçbir su kıyısında böyle bir doku kalmamıştır. Çoğu, gerçekten yıkılması gereken ilk sanayi dönemine ait atölyelerle birlikte yıkıldı. İşte biz bu yıkımların yakın dönemini, ekler bölümünde gazete kipiirleriyle ulaştırabiliyoruz.

Yararlanılan kaynaklar ve özgeçmiş metin kısmının sonuna eklenerek tez sonuçlandırılmıştır.

S U M M A R Y

This thesis written about Haliç/Fener-Balat Seaside Area has four main parts.

In the introduction part, the aim of the thesis was explained. The conditions of Haliç and its subparts Fener-Balat, especially in the near past (1980'ties) were described. Additionally, symposiums about Haliç were mentioned.

In the second part, physical condition, location, borders, topographic and geological structure of Haliç and Fener-Balat was taken as the subject and some information was given about the geography of settlement.

Obviously in this geography, Fener-Balat settlements formed a history at each age. They have social, cultural, and economic way of life and civilized, religious, military structures caused by this way of life during this history period. In the second part, all this history period and structures built during this period were analyzed as detailed as possible in a master thesis.

In the third part, structural features, systems, number of floors, functions, physical environment data, the originality of conventional structures and the conditions of bearing systems of this structures today at Haliç; Fener-Balat buildings have been analyzed and written to maps separately and as a result, buildings in that area were reevaluated from conservation method's point of view. According to this result, it was concluded that being a residence and a religion center features of Fener-Balat seaside settlement should have been conserved and the associates and the government should have given money or credit to the people living here. In the fourth part, shaping features of buildings to be conserved in Fener-Balat were analyzed in the base of street forming, parcel, and building. Mass shaping of buildings and fullness and emptiness in this shaping were tried to be analyzed. The method of plan, placement, building systems and material used of the buildings in Fener-Balat seaside settlement were analyzed

and after that the elements forming this buildings were investigated one by one.

In the fifth part, a general evaluation were made by using the information given up to this point and some results were made not only for Fener-Balat building, but also for Haliç and generally Istanbul buildings which were beginning to disappear.

In this thesis, we tried to analyze the buildings in Fener-Balat and all other seaside settlements that were saved from destruction especially in the near past.

Particularly in seaside area, we wanted to see a few buildings from the past. a port square, streets going to this square and the formation around these streets. But other than a few exceptions in Boğaziçi there is no formation like this in İstanbul's seaside areas. Many of them were destructed with the factories belonging to the first industry age. We explain the near era of these destructions by newspaper clippings in the appendix part.

Bibliography was appended to the end of the text and the thesis was completed.

I. GİRİŞ

I.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Haliç kıyısındaki bir yerleşim birimi olan Fener-Balat üzerine (nostalji arayışı ile süslü birkaç makale dışında) üç önemli çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bunlar sırasıyla 1975 yılında İ.T.Ü.'nün düzenlediği Haliç Sempozyumu'nun bildirileri, 1976 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Sempozyumu ile Haliç Master Plan ve Uygulama programı kesin raporu'dur.

Adı geçen çalışmaların tümü, Haliç ve onun bir alt grubu olarak Haliç yerleşim birimlerini işlevsel dağılımlardaki bozukluklar yönünden ele almış, bölgedeki yenileme önerilerini fiziksel değişme gerekliliği şeklinde sonuçlandırmıştır.

Sonraki yıllarda, özellikle 1985 yılında başlatılan, politik sloganlarla süslü "Haliç'i temizleme, sıhhileştirme ve yenileştirme" çalışmalarının sonucu, tarihsel merkezlerle ilgili projelerin, günlük politikardan ve çıkarılardan uzak tutulması, bu konuda karar mekanizmasında yer alan insanların tarihi çevre bilincine sahip olmaları gerekliliğini göstermiştir.

Bu çalışmada hedeflenen, Fener-Balat Sahil Şeridi'nde yakın dönemde gerçekleşen, belki de bölge tarihinde görülen en köklü değişimin yapılanmaya olan etiksi ve fiziksel çevredeki çöküntünün saptanmasıdır.

Bu nedenle, bölgenin bir taraftan bugünkü yapılanma özellikleri, diğer yandan mevcut harita ve kaynaklarda tarihsel geçmişi araştırılmış, bizden sonra bölge ile ilgili araştırma ve inceleme yapacak kişilere yardımcı olacak bir kaynak yaratılmaya çalışılmıştır.

Yapılanma analizleri, alınan rölemler ve çekilen fotoğraflarla bugünkü ve çok yakın geçmişte ki Fener-Balat Sahil Şeridi gözler önüne serilmek istenmiş; İstanbul'da geleneksel Türk kenti özelliklerinden farklı bir yapılanma anlayışı ile biçimlenmiş, ilginç ve tipik bir azınlık yerleşimi ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

II.2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Fener-Balat Sahil Şeridi tarihsel gelişim sürecinde, köklü nüfus değişimlerine uğramış ve bunun sonucunda; bölgenin sosyo-ekonomik durumu, sosyal topografyası etkilenmiştir.

Fener-Balat Sahil Şeridi tarihsel merkezini, tüm tarihsel gelişimi içinde incelemek elbette mümkündür. Ancak bu lisansüstü tezini aşacak boyutta bir çalışma olurdu.

Ayrıca Fener-Balat Sahil Şeridi, tarih boyunca, tüm doğal ve sosyal olaylara rağmen en önemli değişimini yakın zamanda geçirmiştir. Yenileme ve sağlıklaştırma adına yapılan Fener-Balat Sahil Şeridi yıkımı, buradaki birçok önemli yapıyı yok ettiği gibi, plancının mekanik çalışmasından; fiziksel mekan düzenlemesinin, sosyal dokudan soyutlanarak oluşturulması sonucunu doğurmuştur. Sahil şeridinde kilometrelerce uzanan parklar ve bunun içinde lütfen bırakılan bir iki tarihsel yapı insan ve çevreden arandırılarak nasıl yaşayacaktır ?

Bu çalışma, tarihsel merkez ölçeğinde ele alınmıştır ve Fener-Balat mahallelerinin sınırları içindeki fiziksel çevreyi kapsamaktadır.

Çalışma alanımızın sınırları, Mahkeme altı Sokak, Düriye Sokak, Ayan Caddesi, Vodina Caddesi, Rıfat Efendi Sokak, Matbaa Sokak ile devamı Vodina Caddesinden sahile kadar devam eden bölgedir. (Bkz. III.Bölüm, Harita 1,s.). Birbirine koşut dört paralel cadde ve onu dik kesen sokakların oluşturduğu 21 yapı adası, yapılanma özellikleri açısından taramıştır.

Bunlardan 2859 No.lu yapı adasının Köprübaşı Sokak cephesinde daha ayrıntılı rölöve, analiz ve restitüsyon çalışmaları yapılmış; koruma ve işlev önerisi getirilmiştir.

Tek yapı ölçeğinde ise yine Köprübaşı Sokak'ta yer alan, çalışılan cephenin karşısındaki eski Hahamhane arsası içindeki Çana Sinagogu ile aynı yerde yer alan ve bir dönem zindan olarak kullanılan tarihi yapı incelenmiştir¹.

Bu bina ile ilgili, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış; restorasyon projesinde yeni fonksiyon önerisi getirilmiştir.

1. Galante, Histoire Des Juifs de Turquie, Cilt I, s.291.

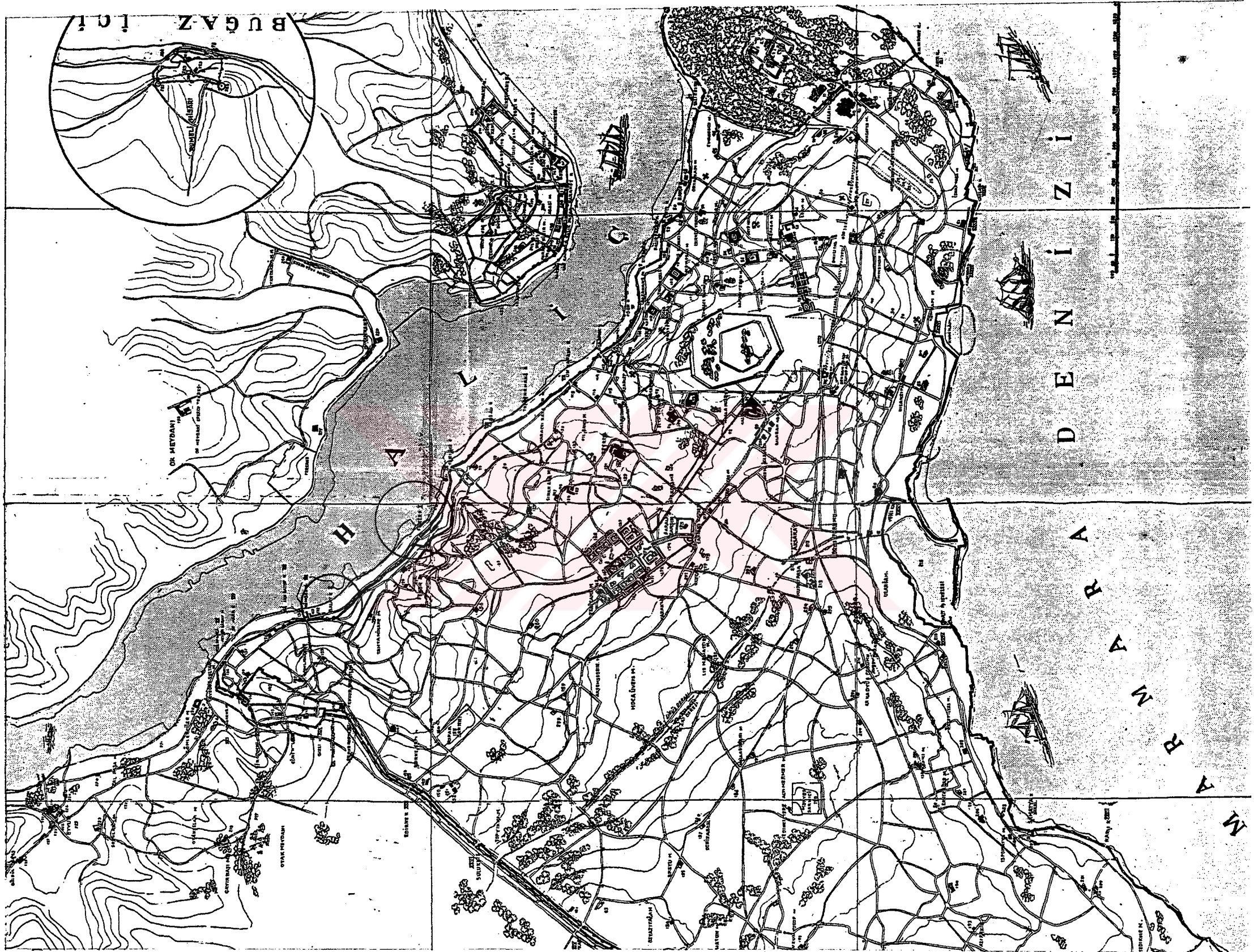
II.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bugün farklı sosyo ekonomik yapıdaki insanların yaşadığı bu eski azınlık yerleşimi ile ilgili çalışmalar; özellikle Haliç'in sularını mavileştirme projesi¹ ile birlikte çoğalmaya başlamıştır. Haliç kıyılarının sağ-
lıklaştırılması adı altında yapılan çalışmaların sonucu, bir anlamda bizim çalışmamızın konusuna da ad oluşturmuş; birtakım fiziksel ve tarihsel verilerden yola çıkılarak bölgenin korunması için bundan sonra ne yapılması gerektiği araştırılmak istenmiştir.

Bu bağlamda, kısmen daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır. Bölgenin tarihi ile ilgili kitaplar, yakın dönemde yayınlanan makale ve haritalar değerlendirilmiştir; ancak bizim için en önemli kaynak, yakın geçmişte yaşamış olma şansıdır.

Gerek sokak ölçeğindeki çalışmalarda, gerekse tek yapı rölövelerinde, ölçeğin gerektirdiği ayrıntıda ölçüler alınmış, bu ölçümler 1/50 ölçekli paftalara aktarılarak, yapılabilecek hatalar minimum düzeye indirilmiştir. Rölöve ve sokak çalışmaları 300 adet fotoğraf ile desteklenmiştir.

1. 1983 yılında İstanbul Belediye Başkanlığına seçilen Bedrettin Dalan, başkanlığı döneminde İstanbul'un birçok yerinde yıkımlar yapmış, populist bir yaklaşımla Haliç'i gözleri gibi mavileştireceğini söylemişti.

Harita No.1. Fener-Balat Sahil Şeridi

II. HALIÇ/FENER-BALAT SAHİL ŞERİDİ

II.1. FİZİKSEL VERİLER

II.1.1. Konumu, Sınırları ve Sokakları

İstanbul Boğazının güneybatısına açılan deniz girintisi Haliç'e antik çağda verilmiş olan Khrysokeras adı "Altın Boynuz" anlamına gelir. Keras (Zeus'un sevgilisi İon'un kızı) Keroessa'nın kısaltılmışı olarak türemiş olup, batı dillerine Golden Horn, Goldenes Horn ve Corne d'Or olarak geçmiştir¹.

Fener-Balat Sahil Şeridi, Güney Haliç'te, Ayakapı ile Ayvansaray arasında uzanır. (Bkz. Harita 1). Eyüp dinsel Merkezi ile Unkapanı ticari merkezini birbirine bağlayan sahil yolu üzerindedir. Bu ana arter taşıt yolu; Fener kısmında Abdülaziz Paşa, Balat kısmında ise Mürsel Paşa Caddesi olarak adlandırılarak yerleşim bölgesi ile sahil arasından geçer. Sahil kısmı 1985-1987 yıllarında yapılan yıkımlarla kamuya açık parklar şeklinde düzenlenmiştir. Bu alanlar üzerinde yıkımdan kurtulabilmiş, Osmanlı dönemine ait birkaç sivil mimarlık örneği yer alır.

Abdülaziz Paşa ve Mürsel Paşa Caddeleri boyunca çeşitli dönemlerde yapılmış sivil konutlar silueti oluşturur. Ayrıca tarihi deniz surları da² yer yer göze çarpar.

Sahilde Fener ve Balat'ın ayrı ayrı iskeleleri vardır. Buralardan Üsküdar'a deniz seferleri yapılmaktadır.

Fener-Balat'ın en önemli caddelerinden biri Vodina Caddesidir ki Balat'tan Fener'e kadar devam eder ve bir ticaret aksı oluşturur. Balat Ayan Caddesi ile Leblebiciler Sokak'la kesiştiği yer en yoğun ticaret bölgesidir. Yıldırım Caddesi ve Köprübaşı Sokak ise sivil konut aksınının, sokak-konut ilişkisinin en güzel örneklendiği yerlerdir.

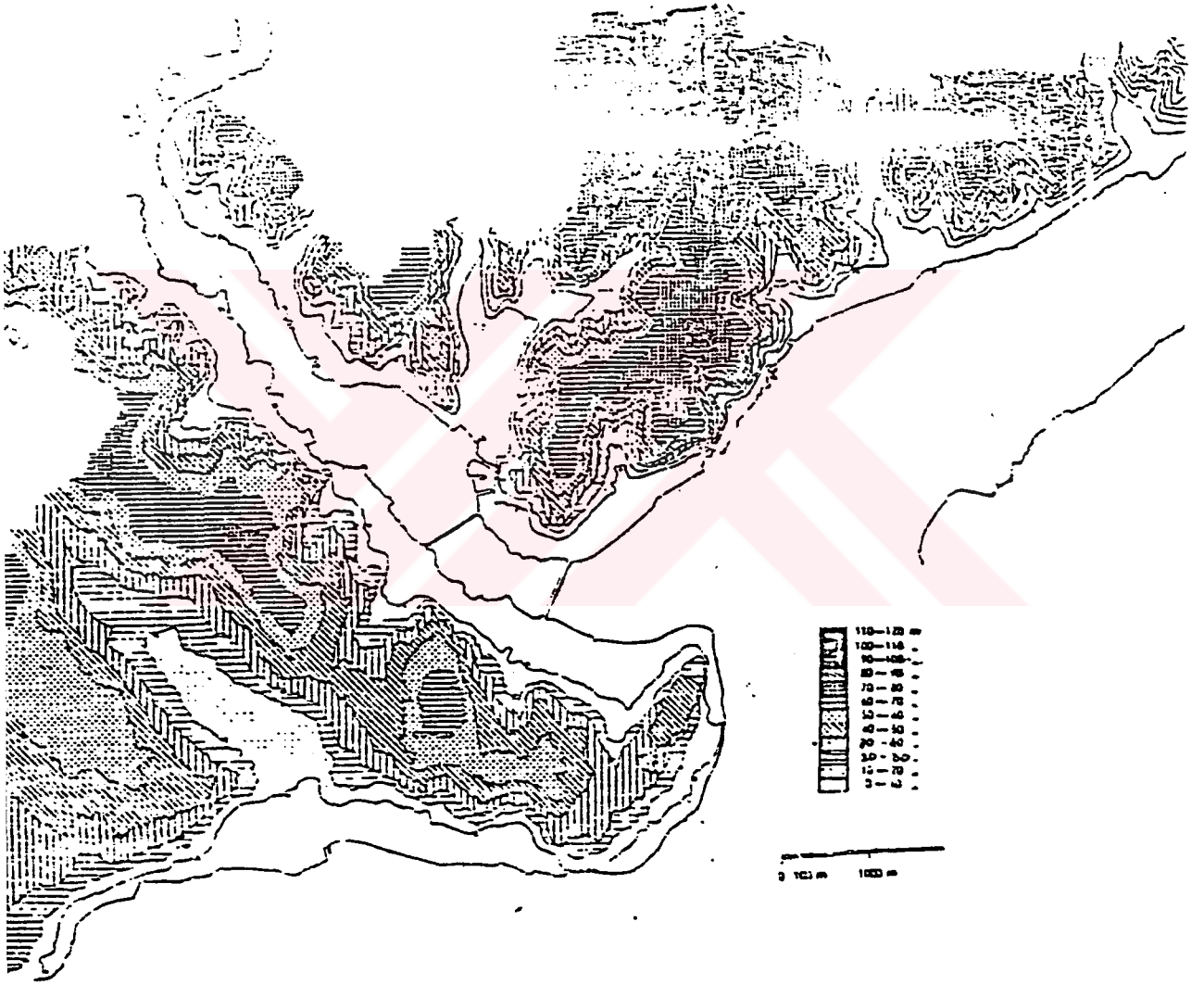
Rıfat Efendi Sokak devamı Matbaa Sokak ile Vodina Caddesi arasında kalan adaları dik eksen Burçak, Mescit, Bedri Mustafa, Hızır Çavuş, Gülhani ve Külhan Sokakları sivil yerleşim yerleridir.

1. "Haliç", Ana Britannica, Cilt 10, s.298.

2. Haliç deniz surları ile ilgili bilgiler, Tarihi Yapılar bölümünde incelemiştir.

II.1.2. TOPOGRAFİK ÖZELLİKLER

Haliç'in kuzey ve güney kıyıları denizden itibaren yükselen sırtlarla çevrilmiştir. Fener ve Balat, güneyde İstanbul Yarımadasında yer alır ki burada eğim nispeten daha azdır ve bu tepeler arasında küçük vadiler yer alır.¹ (Bkz. Harita 2).

Harita No.2. Haliç topografyası (Yurt Ansiklopedisi)

Ancak özellikle Fener'de toprak kayalıklaşır ve dikleşir. kayalık olmasından dolayı buranın Bizans devrinde adı, Petrion'du ("Petra"= taş). Fener'in bu topografik özelliği yer yer merdiven kullanımı ge-

1. "Haliç", Yurt Ansiklopedisi, s.3771.

tirmişse de bugün çok az miktarda mevcutturlar ².

Fener ve Balat, Haliç'e açılan tüm vadiler gibi, küçük ve dik yamaçlı vadilerde yer alırlar. Buraları V., VI., ve VII.nci sınıf topraklarla kaplıdır. Potansiyel açıdan tarla tarımına elverişli olmayan alanlar oluştururlar ³.

Sahil şeridi ise, zamanla tabii ve yapay dolgularla topografik özelliğini kaybetmiştir.

2. Belge, "İstanbul'da Toprak", s.159.

3. "Haliç", Yurt Ansiklopedisi, s.3772.

II.1.3. JEOLJİK ÖZELLİKLER

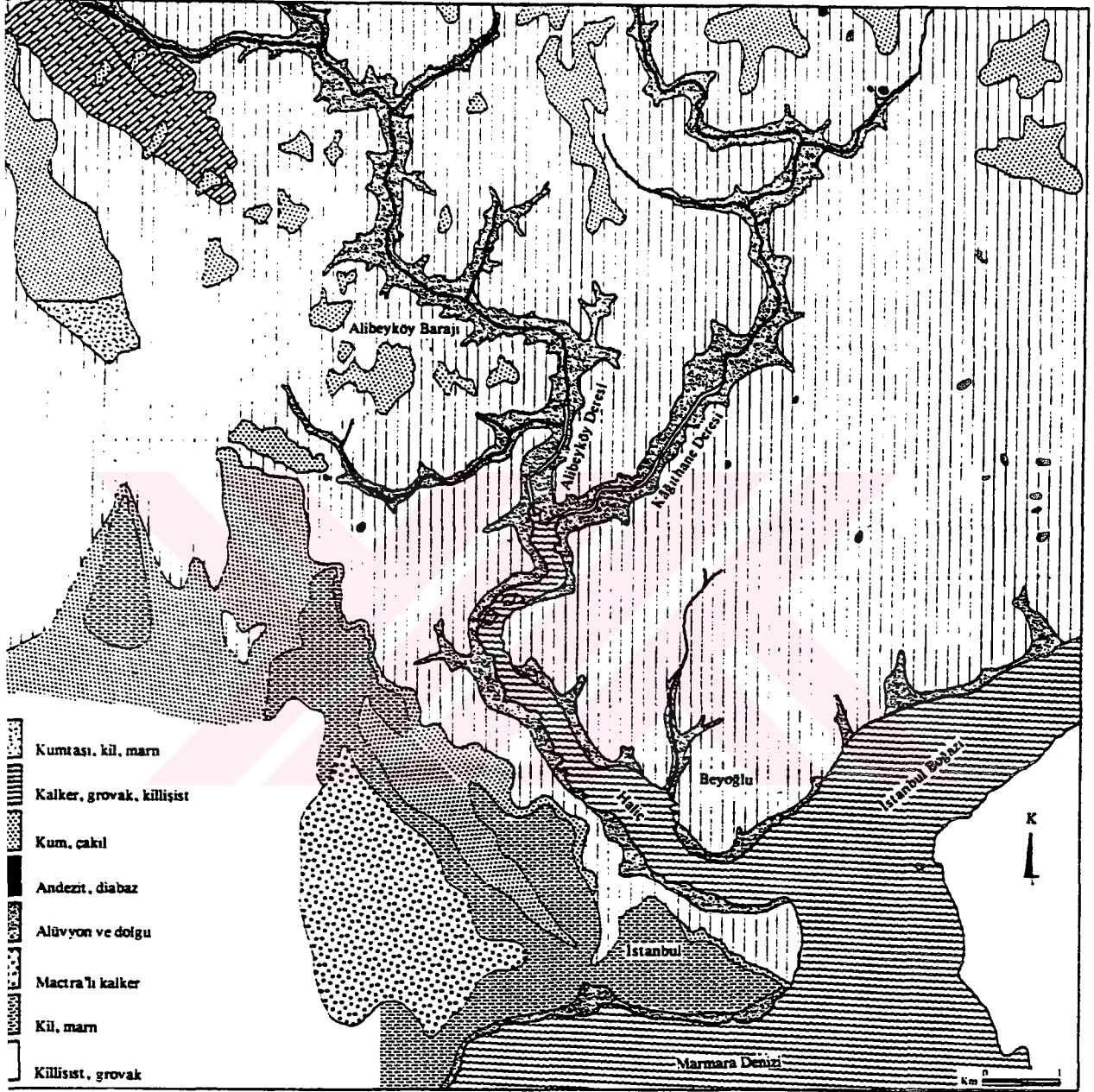
Bu bölgede paleozoik zamana ait sistemler ile senozoik zamana ait kuarterner sistemlere rastlanmaktadır (Bkz. Harita 3). Ordavizyon sisteme ait arkeozoik kayalar en alttadır ¹.

Arazi, genellikle I.zaman karbonifer sistemine bağı grovak, killi şist, silisli şist ve kalkerden oluşmaktadır. Kırıklı kıvrımlı özellik gösteren bu kayalar, yüzeysel olarak düzensiz bir ayrışma gösterir. Karboniferin ortalarına kadar, fasiesleri farklı kayalar vardır ².

III.miyosene ait tabakalar, ince bir örtü oluşturmaktadır. Kil ve marnların az, buna karşın kum ve çakılların daha yoğun olduğu bu yapı, erozyona karşı dirençli değildir. Bu nedenle kolayca aşınır ve taşınır ³.

Arazide en geç jeolojik formasyon ise alüvyon ve kıyılardaki tortulardır. Kıyılarda ve deniz tabanında IV. zaman denizel alüvyonlar bulunur. Bunların üzerinde, özellikle, kıyı noktasından karaya doğru kalınlığı azalan bir suni dolgu (moloz dolgu) vardır ⁴.

1. "Haliç", Yurt Ansiklopedisi, s.3772.
2. İbid.
3. İbid.
4. Toğrol, Haliç'in Geoteknik Sorunları, s.4.

Harita 3- HALIÇ ve Çevresi Jeolojik Haritası (Yurt Ansiklopedisi)

II.2. TARİHSEL GELİŞİM

II.2.1. Fener-Balat Adları

Fener, yabancı dillerde Fanarioten, Phonariots gibi kelimelerle tanınlanır.

Yunancada Fanarion, limana giren gemileri selamlayan fener anlamına gelir ¹.

Eskiden şehire kapılardan girilirdi. Bugünkü Fener'in bulunduğu yerden şehire iki kapıyla girilmekteydi. Bunlardan biri Fener, diğeri Petri kapısıydı. Bu iki kapı kulelerinde ise; aralarındaki sahil taşlık olduğundan gemiler çarpmasın diye fenerler bulunmaktaydı. Bu iki fenerin bulunduğu yere çift fener (Diplofeneron) denilmekteydi. Sonraları Fener olmuştur ².

Bir başka kaynağa göre, yabancılar buraya "Porte Phari", "Porta del Pharo" demektedir ve bu adlar bugünkü Fener ismi ile hemen hemen aynı anlama gelmektedir. 1351 tarihli bir vesikada; Bizans döneminde buraya "Fenari" dendiği görülmüştür ³.

Balat isminin kaynağı ile ilgili bilgiler pek kesin değildir. Semte giriş kapısı, bugünkü vapur iskelesinin tam karşısındaydı. Bizans dönemindeki adı da bazı tarihçilere göre Kynegos kapısı ve Balat kapısının ismi de "Porta Basilika" idi. Bazı tarihçiler ise Balat kapısını Kynegos kapısı olarak gösterir ⁴.

1. Ortaylı, "Fener'de Tarih ....." s.108.

2. Skarlentos, Konstantinupoleos, Cilt I, s.562-563.

3. Millingen, Byzantine Constantinople, s.206.

4. Kömürçüyan, İstanbul Tarihi, s.169.

Yakınında bulunan "Blakherna" sarayından dolayı İmparator anlamına gelen "Basiliki Pili" (Vasiliki Pili) İmparator kapısı da deniliyordu.

Bizansın son dönemlerinde imparatorlar Blekherna sarayına bu kapının karşısındaki iskeleden girerlerdi. "Balat" kelimesinin Rumca "Saray" anlamına kullanılan "palation" dan geldiği söylenmektedir.⁵

5. "Balat", İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, s.1014.

II.2.2. Bizans Döneminde Fener-Balat

Bizans döneminde, Fener-Balat semtleri önemli nüfus değişimlerine uğramıştır. Özellikle 4.Haçlı seferi sırasındaki Latin istilasında, bir kısmı istenilerek çıkarılan yangınlar sonucunda Fener-Balat-Ayvansaray bölgesinde birçok ev yanmış, buradaki ahali Adalara ve Anadolu'ya göçmüştür. Bir kısmı da devlet büyükleriyle beraber İznik'e gitmiştir ¹.

1261 yılında Palaeologos'lar döneminin başlamasıyla İstanbul genelindeki imar faaliyetlerinden, Haliç ve dolayısıyla Fener ve Balat'ta yararlanmışlardır. Bu dönemde yapılanlar ile ilgili bilgiler Arap, Rus ve Batılı seyyahların yazdıklarından ibarettir ².

1403 yılında İstanbul'da bulunan Costille elçisi Ruy Gonzales, "Şehir büyük olmakla beraber nüfus kesif değildi. En kalabalık yerler Marmara'ya uzanan çıkıntı, Marmara ve Haliç sahilleriydi" ³ demektedir.

1419'da İstanbul'a gelen Buondelmonte "Marmara sahili eski nüfus yoğunluğunu kaybetmiştir. En kalabalık mıntıka Haliç Sahilleridir" ⁴ der.

Bu kaynaklardan çıkarılabilecek sonuç: O dönemde Haliç kıyılarının yoğun bir yerleşime sahip olduğu, deniz ticaretinin, Marmara Sahillerinden, kapalı bir liman olmanın avantajlarına sahip Haliç'e nakil olduğu ve burada oluşturulan limanların önemli derecede kullanıldığıdır.

Bu dönemde, yerleşik nüfusun kimlerden oluştuğunu araştırarak olursak, karşımıza çeşitli azınlıklar çıkar.

1. L.Brehier, La civilation Byzantine, s.530.

2. Dirimtekin, ... İstanbul'un Nüfusu, s.3.

3. İbid, s.4.

4. İbid.

Bizans döneminde deniz ticaretini ellerinde tutan Venedikli, Cenevizli, Pizalı ve daha da eski Amalfilili denizciler, bütün güney Haliç boyunca yerleşmişler, daha sonraları da burayı terk ederek Galata'ya geçmişlerdir ⁵.

Diğer cemaatlerden özellikle Yahudiler, Bizans döneminde de Balat ve çevresinde yerleşmişler ve burada sinagoglar kurmuşlardır ⁶.

İstanbul'un fethinden önce, üç yahudi grubunun bulunduğu, en eski Yahudi cemaatinin Bizanslı, Yahudi cemaati olup, bunlara "Romaniote" denildiği, ayrıca "Karayim" ve "Eskenazi" cemaatlerinin de bulunduğu kaynaklarda geçmektedir ⁷.

Balat'taki tarihi eserlerle ilgili yaptığımız araştırmada; Yahudi cemaatinin sahip olduğu, bugün çoğu kullanılmayan yıkık, Ahride, Yanbol, Kastorya, Selanik, İstip gibi sinagogların esasen Bizans döneminde yapıldığını, daha sonra birçok yangın sonucunda ilk hallerinden oldukça farklı biçimde tekrar inşa edilerek ibadete açıldıklarını biliyoruz ⁸.

Fener ise Bizans döneminde de Balat'tan farklı bir yere sahipti. Daha sonra Osmanlı döneminde devletin önemli mevkilerine çıkan Fener'lilerin bir kısmının kökeni Bizans'a kadar gitmektedir. Bizans son devir tarihçisi Pachymeres'in notlarında yer alan; Lascaris, Paleologos, Angelos, Vatatzes, Strctigopulo, Livadanios, Cantokuzenos, Kamateros, Philes gibi ünlü aileler özbeöz Bizanslı ailelerdir ⁹.

Bizanslı ailelerin yanısıra, 1204 Latin istilası döneminden kalan İtalyan, Germanik kökenli, Adalı, Romen asıllı ve Normandiya'lı Rarul, Petraliphes gibi aileler daha sonra dil ve dinleriyle Bizanslaşan ailelerdir. Bunlar Bizans döneminde de aristokrat sınıfı oluşturmuşlar, devlet içinde önemli yerlere gelmişlerdir ¹⁰.

5. Mantron, ... İstanbul, Cilt 1, s.39-40.

6. Galante, ... Zamanında İstanbul Yahudileri, s.9.

7. İbid, s.10.

8. İbid, s.12.

9. Ortaylı, İstanbul'dan Sayfalar, s.112.

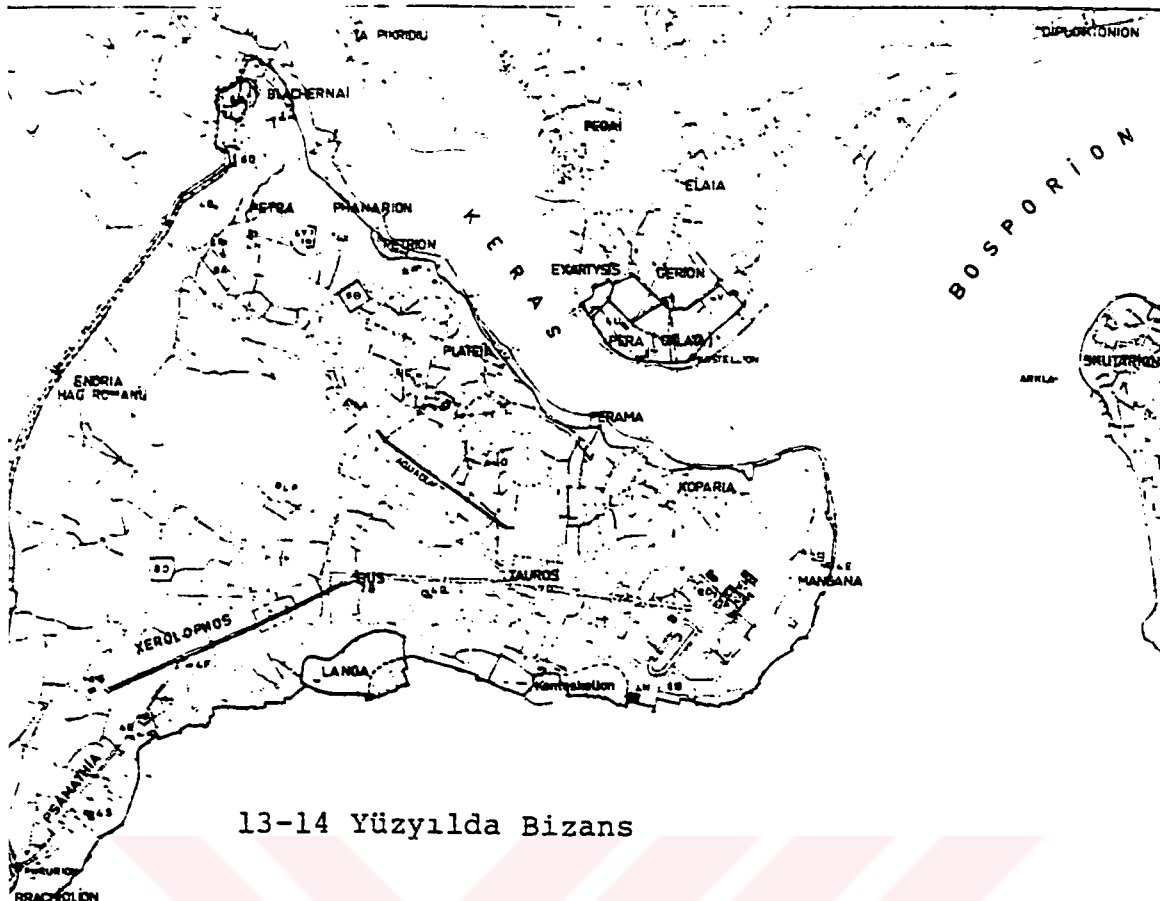
10. İbid.

Bizans döneminde Haliç ve güney kıyıları, Fener-Balat ile ilgili bir kaynakta: Her iki sahilde de çınarlardan, selvilerden, badem ağaçlarından ve yeşil renkteki çayırlar arasında Bizans İmparatorlarının, Bizans asilzadelerinin beyaz mermerlerden, rengarenk somakilerden yapılmış büyüklü küçüklü köşk ve keşanelerinin yükseldiğinden bahseder ¹¹.

Haliç aynı zamanda Bizans İmparatorluğunun en büyük iktisadi merkeziydi. İmparator Kostantinopol'un çevresini kuvvetli surlarla çevirirken, Haliç sahillerine de muhtelif yerlerde kapılar açmayı ve kapılar önüne iskeleler kurmayı ihmal etmemiştir. Akdeniz ve Karadeniz'den İmparatorluğun ihtiyacı malları getiren kayıtlar bu iskelelere yanaşır, orada pazar kurar, mallarını sattıktan sonra Bizans sanatının nefis eserlerini de Avrupa ve dünyanın her köşesine taşırlardı ¹².

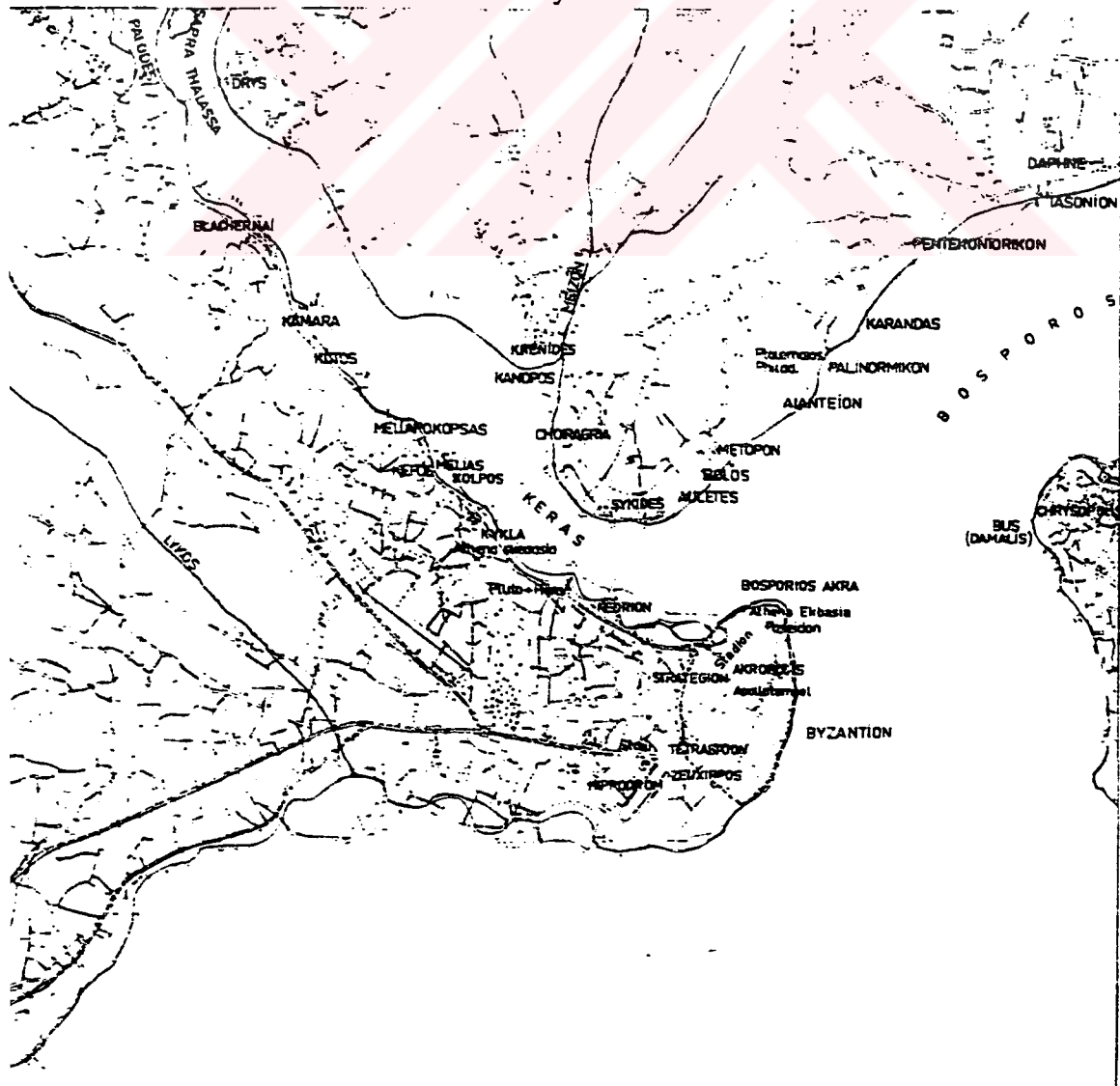
11. Soko, Haliç ve Eyüp Sultan, s.4.

12. İbid.

13-14 Yüzyılda Bizans

Harita 4. 13-14.Yüzyılda Bizans.

Harita 5. 15.Yüzyılda Bizans.

II.2.3. Osmanlı Döneminde Fener-Balat

Bilindiği gibi, İstanbul'un alınışı Osmanlı donanmasının Haliç'e indirilmesi ile gerçekleşmiştir. Çünkü, Haliç karşıdan karşıya gerilen zincirlerle girilmesi zor bir limandı. Bunu bilen Bizanslılar Haliç surlarını, Marmara ve kara surlarına göre çok daha ince yapmışlardır. Osmanlılar'ın şehre girişi de Balat civarındaki surlardan olmuştur ¹.

Osmanlılar'ın şehre girişinden sonra nüfus önemli değişime uğramış olmalıdır. Şehirde yaşayanların önemli bir bölümü esir edilmişti. Şehirde meskun olan Museviler ise esir edilmemişlerdir. Şehrin yağmalanmasına izin verilen 3 günlük sürede önemli miktarda nüfus şehirden gitmiştir ².

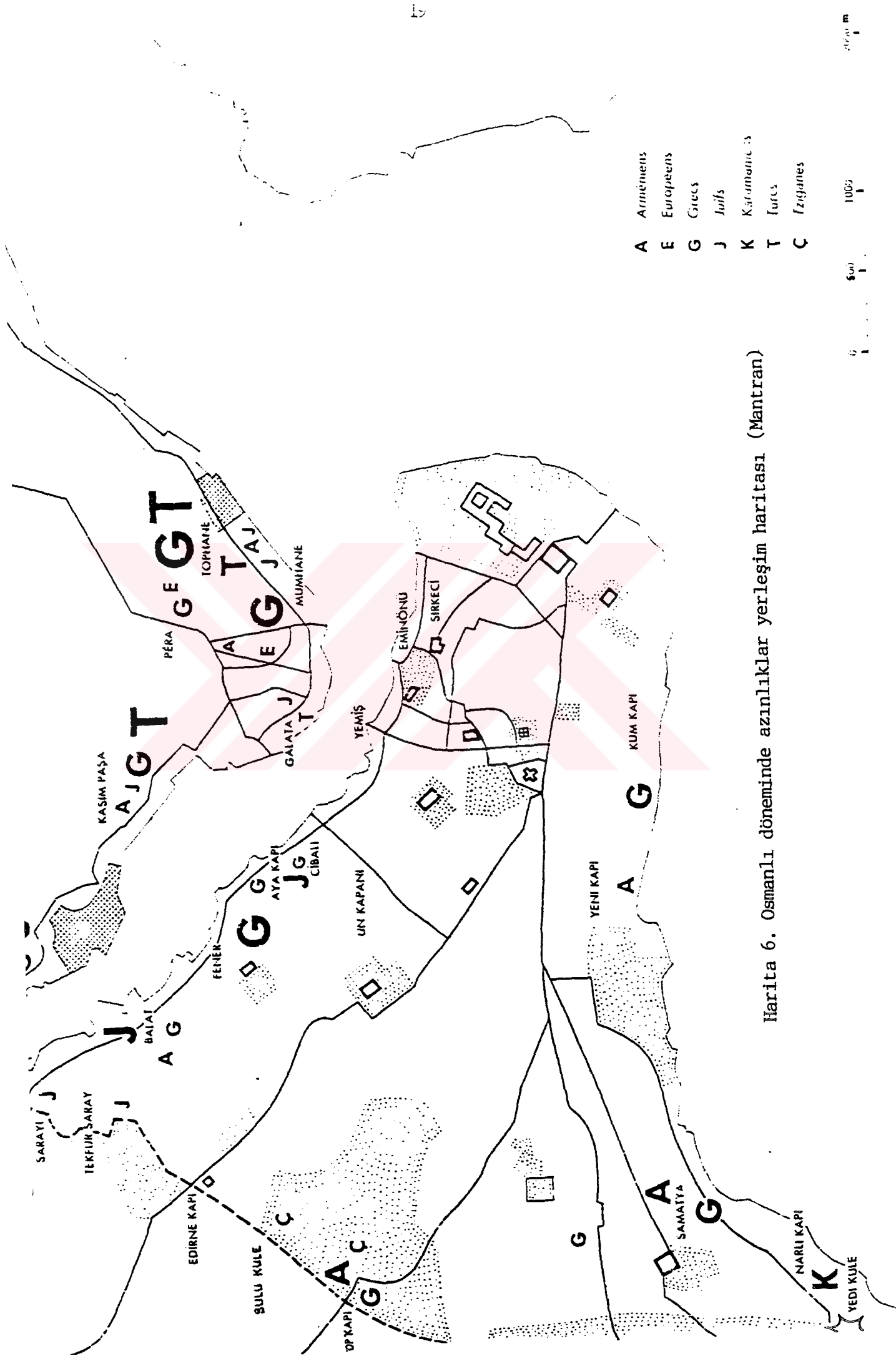
Fatih'ten sonra İstanbul birçok seneler boş denecek vaziyette kalmıştır. Bu seneler içersinde birçok İslam, Hristiyan ve Musevi İstanbul'a nakledilmiştir. Bu nakillerin birçoğu mecburi olarak yaptırılmıştır ³.

1453'ten sonra Fatih Edirne, Bursa, Gelibolu, Filibe'de katliamdan kurtulmuş Rum nüfusun büyük bölümünü İstanbul'a sürmüştür. Fatih, boşlukları doldurmak için Küçük Asya ile Balkanların, daha önce Osmanlı egemenliğine geçmiş bazı bölgelerine çağrıda bulunmuştur ⁴.

Bir kaynağa göre; bugünkü Balat bölgesine, Balat (Antik Milet)'ten gelen Kıptiler yerleştirilmiştir ⁵.

Kaynaklara göre Balat ve Fener Mahalleleri, İstanbul'da tesis olunan ilk Türk Mahalleleri arasında geçmektedirler ⁶.

1. Dirimtekin, İstanbul'un Fethi, s.12.
2. İdem, 1453 Muhaberesi sırasında Bizans Nüfusu, s.4.
3. Ayverdi, Fatih Devri Sonlarında İstanbul, s.77.
4. İbid, s.78.
5. Evliya Çelebi, Seyahatname, Cilt I, s.114.
6. Ülgen, Fatih Devrinde İstanbul, s.18.

Harita 6. Osmanlı döneminde azınlıklar yerleşim haritası (Mantran)

- A Arménians
- E Européens
- G Grecs
- J Juifs
- K Karamanlis
- T Turcs
- Ç Ziganes

Ancak, Türkler yerleşim olarak yine de Balat, Fener ve çevresini benimsememişlerdir. Daha çok Eyüp, Tophane gibi semtleri, ana caddeler etrafını işgal etmişlerdir. Buradan da Balat ve Fener'de daha önce yerleşiklerin olduğunu anlıyoruz ⁷.

Galante, "Yahudiler Bizans zamanında Balat'ta otururlardı, Bizansın son hahambaşısı ve Türkiye'nin ilk hahambaşısı Kapsalı buralarda gömülüdür" demektedir ⁸.

İstanbul yahudileri birçok dinsel cemaate ayrılmışlardı. Öncelikle "Bizanslı" Yahudilerin ardıllarından oluşan "Romen" Yahudiler, Bizans zamanında İstanbul'a yerleşen ve Romenlerden farklı bir ayin uygulayan "Karayit" cemaati, 15. yüzyılda İspanya ile Portekiz'den kovulanlardan oluşan ve İtalya'dan gelenlerin katıldığı "Seferdim" cemaati ve 1470'de X.Louis tarafından kovulan "Bavyera" Yahudileri, Almanya ve Orta Avrupa Yahudilerinden oluşan "Eşkenazi" cemaati. 17.yy. da İstanbul ile ilgili gayrimüslimlerin dağılım haritasına bakarsak, Yahudilerin özellikle Balat ve çevresi ile Hasköy'de yoğunlaştığını görürüz ⁹. (Bkz. Harita 6).

1642'de İstanbul'u ziyaret eden Yahudi seyyah Samuel Bar David'e göre de Yahudilerin en yoğun oldukları bölge Balat ve Hasköy'dür. 1685 yılındaki bir başka Yahudi seyyaha göre de Hasköy'de toplanmışlardır ¹⁰.

Yahudi iskanının İstanbul'daki yeri neresidir sorusunu Fatih Sultan Mehmet'e ait vakfiyeler, çoğu Haliç kıyısında olmak üzere, 17 mahallesi ile karşılamaktadırlar ki bunların içinde Balat semti de yer alır ¹¹.

7. İbid.

8. Galante, Fatih Zamanında İstanbul Yahudileri, s.14.

9. Mantren, 17.yy. İkinci Yarısında İstanbul, s.57.

10. İbid., s.58.

11. İbid.

16.yüzyılda Yahudilerin yoğunlaştığı bölge, Türklerin Yahudi kapısı, Çıfıt Kapısı adını verdikleri Bahçekapı'dır. Özellikle Karayitlerin çoğu burada oturmaktaydı. Ancak 17.yy.da Valide Camiisinin yapılması ile Yahudiler buradan Hasköy ve Balat'a sürülmüşler bir daha da geri dönememişlerdir ¹².

Bir başka kaynakta da;"Balat'ın dışında Yahudiler oturur, iç bölümde ise değişik cemaatlere mensup kalabalık bir halk kitlesi yaşardı.Buranın büyük bir iskelesi vardır ve her türlü eşya taşıyan gemiler bu iskeleye yanaşırdı. Balat'taki Yahudi nüfus İstanbul'un diğer Yahudi semtlerinden daha fazladır. Yahudiler, her yerde denizden uzaklaşmazlar ve daima sahilde otururlar" demektedir ¹³.

19.yüzyılda İstanbul'u gezen bir yazar, Kuzey Afrika Yahudileriyle, İstanbul Yahudilerini karşıladıktan sonra, ".... Haliç sahilinde pis bir yılan gibi uzanan ve büyük bir kısmı Yahudi Mahallesi olan Balat'ta cesaretimi toplayarak uzun uzun dolaştım. Dante'nin cehennem kıyılarına benzeyen "küf tutmuş" barakaların arasındaki en sefilhane sokaklara kadar girdim....." demektedir ¹⁴.

De Amicis, o yılların Balat'ını anlatırken, "Balat'ta şöyle bir dolaşınca, Floransa'da dendiği gibi, bir Türk hamamına gitmek fena olmaz" demektedir ¹⁵.

Doğal olarak Balat'ta sadece Yahudiler oturmuyordu. Bir kaynakta: "Balat'ın iç tarafında Hıreşdagabet adlı kilisemiz vardır. Burada, ayrı bir mahalle teşkil etmeyip dağınık halde 800 hane Ermeni oturur" demektedir ¹⁶.

12. İbid .

13. Kömürciyan, İstanbul Tarihi, s.19.

14. De Amicis, İstanbul 1874, s.188.

15. İbid, s.190.

16. "Balat", İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, s.1010.

Yine Mantran, Ermeniler İstanbul'un içinde şu mahallelerde otururdu derken Balat'ı da içine almaktadır ¹⁷.

Osmanlı döneminde Balat'ta yerleşen diğer bir azınlık cemaati de Rumlar'dır. Özellikle Balat'ın Fener'e yakın bölümlerinde, Tahta Minare Mahallesi çevresinde Rum Cemaat yerleşmiştir ¹⁸.

Fener yönünde Balat İskelesi, İsmail'in kahvesi Hayyim Yahudinin arsası - İstanbullu tabir olunan Hanımın iradı Yahudhane arsası, Be-desten Dellalı Emin Ağa'nın iradı - bir bebe yahudhane, Kilise-i mezburun iradı - üç çeşim kayıkhane Tur-i Sine tabir olunan Kilise, Tanaşaki Zimmi'nin arsası, Margarit Zimmi'nin arsası , Sakızlı Hacı yeni Zimmi'nin arsası - Bezirgan Kasti Zimmi'nin arsası- Terzi Yorgaki karısının hanesi- İsmail ağanın iradı- bir babhane- müsteciri İstevan Zimmi, Emin Ağanın iradı- bir bab yahudi hane ve kayıkhanesi- Merhum Nazif vereselerinin yedi çeşim irad kayıkhaneleri -Patrikhanenin yasağsısı- İbişin kahvesi Karaca Nikoli Zimmi'nin arsası- Haki - Yakave Zimmi'nin hanesi- Kürkçü Margarit Zimmi'nin arsası- Kuyumcu Manol Zimmi'nin vereselerinin hanesi Semurkçuoğlu Yanko Zimmi'nin arsası- Şerbetçi Kostaki Zimmi'nin hanesi - Plaşaki karısının arsası- Boyar taifesinden Yorgaki Zimmi'nin hanesi- Sarraf Simanto Yahudinin hanesi, Hatun Eflak Vayvodası Yan Bey'in hanesi - İskerlet Zimmi'nin arsası- Bezirgan Dimitri Zimmi'nin hanesi"¹⁹.

Doğal olarak Balat'ta sadece Yahudiler oturmuyordu. Bir kaynakta: "Balat'ın iç tarafında Hıraşdagebet adlı kilisemiz vardır. Burada, ayrı bir mahalle teşkil etmeyip dağınık halde 800 hane Ermeni oturur" demektedir ²⁰.

Yine Mantran, Ermeniler İstanbul'un içinde şu mahallelerde otururdu derken Balat'ı içine almaktadır ²¹. Ayrıca Evliya Çelebi eserinde, Tokat ve Sivas Ermenilerinin, Samatya, Sulumanastır ve Kumkapı'nın yanısıra

17. Gaillard, İstanbul'a Ait Günlük Anılar, Cilt I, s.171.

18. Yahudhane; ahşaptan yapılmış yüksek katlı han gibi çok birimli daireleri olan yahudi yapıları;R.Ekrem Koçu,İstanbul Ansiklopedisi, s.1962 .

19. "Balat" İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedizi, s.1010 .

20. Kömürciyan, XVII.Asırda İstanbul, s.19.

21. Mantran,.... İkinci yarısında İstanbul, s.59

Balat'a da yerleřtirildiđinden söz etmektedir ²².

Özellikle Fatih devri sonlarında Anadolu'daki Amasra, Karaman, Tokat, Bayburt'tan cemaatler halinde İstanbul'un Marmara Denizi kıyılarına ve Haliç'te Balat'ta iskan ettirilmişlerdir ²³.

Osmanlı döneminde Balat'a yerleřtirilen cemaatlerden biri de çingenelerdir.

Balat şehrinden (Antik Millet) gelen kıptilerin Balat mahallesine yerleştirildiği kaynaklarda yer alır ²⁴.

Balat'tan Fener'e doğru gelirsek, Fener'de yerleşenlerin daha çok Yunanlı, Rum cemaat olduğunu görürüz. Fener surları iç ve dış bölümlerinde Yunan milletine mensup olanlar otururlar, iç tarafta patrikhane ve metropolitleri vardır ²⁵.

İstanbul'un fethinden sonra, şehre zorla iskana zorlanan cemaatlerden Moralı Rumların da Fener'e yerleştirildiklerinden kaynaklarda söz edilmektedir ²⁶.

Fetih'ten sonra İstanbul'un Rum ahalisinin çok azı şehirde kalabilmiştir. Dolayısıyla Fener'de yerleşik Rumların çoğu da adalardan gelmiş olanlardır. Özellikle 1600 yılından sonra Patriklik makamının bulunduğu Fener'de toplanmışlardır. 17.yüzyıldan itibaren Fener mahallesi seçkinler ve burjuvalar mahallesi haline gelmiştir. Bunun kanıtını o dönemde sahilde inşa edilen güzel taş evlerden anlayabiliriz. İstanbul'un küçük ahşap evlerinin yerinde bunlar belirli bir zenginliğin ürünü olmalıdır ²⁷.

22. Evliya Çelebi, Ioc.cit.

23. Kritovulos, Tarih-i Sultan Mehmet Han-i Sani, s.128.

24. Evliya Çelebi, Ioc.cit.

25. Kömürçiyen, Ioc.cit.

26. Evliya Çelebi, Ioc.cit.

27. Mantran, op.cit. s.54.

1800'lü yıllarda yabancı bir yazar Balat'ı şöyle tarif eder :

"Bu adi mahalleden çıkarak Fener'e vardık. Burada Kibar Rum aileleri oturuyor. Taş binaların mimari tarzları fevkalade. Çoğunun merdiven şeklinde oyulmuş konsollara dayanan sehnişleri var. Bazılarının pervaz altları kıvrıntılı. Duvarlar, bir kuşatmaya dayanacak kadar geniş, demir kepenkler mermilere karşı gelebilir. Ok mazgalı gibi darlaşan pencereleri kalın parmaklıklar koruyor. Saçaklar mazgal haline gelebiliyor ve cumba şeklini alıyor. Eski Bizans buraya sığınmış, Comneneslerin, Ducasların torunları burada karanlıkta yazıyor. Fener sakinleri uzun zaman diplomatlıklarıyla şöhret bulmuşlardır..."²⁸.

Fenerli Rumlar, Osmanlı'da devlet işlerinde çalışmış, büyük mevkilerde bulunmuş, tercümanlık yapmış ve hatta Osmanlı devletini dışarda temsil etmişlerdir. Fenerliler birkaç dil bilirler ve Osmanlı devletinin, Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinde önemli rol alırlardı. Eflak ve Boğdan beyliklerinde bulunmuşlardır²⁹.

Fenerin tarihi aileleri olan Fenerliler, 18.yüzyılın ikinci yarısından sonra Fener'i terketmeye başlamışlardır. Çon zenginleşen Fenerliler, Boğaziçi'ne yerleştiler. 1821'den sonra, bu ailelerden çoğu İstanbul'u terkederek Yunanistan ve diğer Avrupa ülkelerine gitmişlerdir³⁰.

Kömürciyan'da, "İstanbul Tarihi" adlı kitabında; "Önüden geçtiğimiz yalı'lar Eflak ve Boğdan beylerine aittir. Bu evler, açık surdan kare cihetine nazır olup, buradan gelen geçenler seyredebilir" der³¹.

Bir başka kaynakta Fener ile ilgili şu bilgiler yer alır. "Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettiği zaman Fener, şehrin en tenha semtiydi. Fatih Mora ve Trabzon fethinden sonra 1500'den fazla Hristiyan aileyi Fener'e yerleştirmiştir. "Fener Kapısı" olarak bilinen ve "Diplophenarios" kapısının batısına düşen kapı, Fatih döneminde açıldı. 1599 yılın-

26. Evliya Çelebi, Ioc. cit .

27. Mantren, op.cit, s.54.

28. Gautier, İstanbul, s.322.

29. "Fenerliler", Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, Cilt 5, s.330.

30. İbid .

31. Kömürciyan, Ioc.cit .

da Rum Patrikhanesi buradaki Hagios Georgios Kilisesine yerleştirence, Fener semti uluslararası ün kazandı, Rum nüfus arttı. Fener aristokrat aileleri çocuklarını o zamanın en iyi üniversitelerinin bulunduğu İtalya'ya yollayarak felsefe, tıp ve diğer ilimleri tahsil ettirirlerdi. Bu çocuklar Türkçe, Arapça, Farsça'yı öğrendikten sonra diğer lisansları da öğrenirlerdi. Bu nedenle de devlet ecnebilerle olan ilişkilerinde bu Fenerlileri kullanırdı. Osmanlı döneminde Fener'deki "Silahane Pazarı", İstanbul'un en zengin çarşılarından biriydi. Haliç sahilinde kalafathaneler ve "Mumhane" semtin önemli ekonomik tesisleriydi. Ayrıca güvenlik için "Yeniçeri Kolluğu" karakolu da bulunuyordu ³²,

Fenerli beyler İstanbul yaşamında, Osmanlı kültüründe ve Osmanlı yönetim örgütünde önemli yere sahip bir gruptur. Bunların hepsi Bizans kökenli değildir. Çoğu, İtalyan, Germanik, Ada ve Romen asıllıdır. Fetih-ten beri Fenerliler İmparatorluğun dışa açılan kolları olmuşlardır. Haliç kıyısındaki konakları İtalyan ve Fransız esintilerinin bir sentezidir. Fener Ortodoksların ruhani merkezi, Babıali adına tüm Balkanları yöneten sistemin odağı olmuştur ³³.

Fener'de yerleşen bir diğer cemaatte Karamanlılardır. Bunlar aslında Rum kökenli olmakla beraber Türkçe konuşurlar. Önceleri Yedikule civarında ayrı bir cemaat olarak iskan ettirilmişler, daha sonra Fener ve Kumkapı'ya dağılmışlardır. Rum kilisesine bağlanıp, ayrı bir cemaat olmaktan çıkmışlardır ³⁴.

Karamanlılar ticaret ve zanaat işleriyle uğraşmışlardır. Özellikle kuyumculuk ve işleme işlerinde yetenekliydi. Rumlar gibi giyinirlerdi ³⁵.

Osmanlı döneminde, Fener-Balat'ta yaşayan azınlıkların mesleklerine değinecek olursak;

32. "Fener", İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, s.1726.

33. Ortaylı, s.19.

34. Kömirciyan, op.cit, s.70.

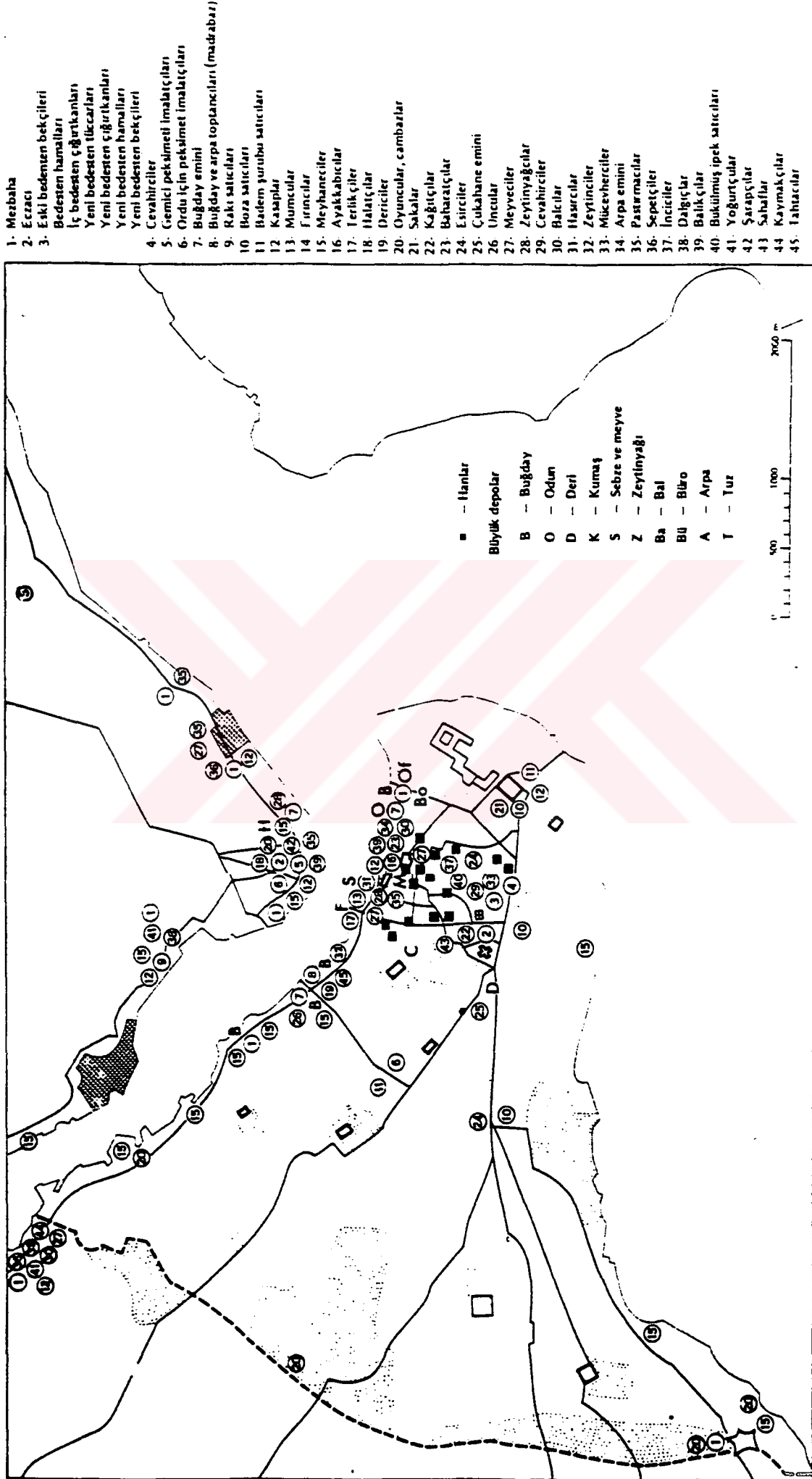
35. İbid, s.71.

Gravür No.1. Eyüp Sırtlarından Güney Haliç

Gravür No.2. Eyüp Sırtlarından Güney Haliç (Schrenz and Sebatier)

Harita 7. Tüccar ve Toptancı Esnafın Yeri.

Yahudiler; bankacılık ve ticaret alanlarında başarılı olmuşlardır. Gümrüklerde çalışmak, simsarlık gibi en çok gelir getiren ve en az yorucu olan meslekleri yapmışlardır. Bunların yanısıra tercümanlık, eczacılık ve doktorluk gibi meslekleri de icra etmişlerdir ³⁶,

Ticaret ve pazarlamadaki yaratıcılıkları, onlardan ne kadar hoşlanılmasa da, onları vazgeçilmez hale getirmiştir ³⁷.

Tıp hizmetleri adeta yahudilerin tekelindedir. Padişah Edirne'de hastalansa, İstanbul'daki tabib Levi'nin gönderilmesi için derhal ferman yazılırdı. Yahudiler birçok muafiyetlere sahiptiler. Yanlarında koruma götürebilirlerdi ³⁸.

Ermeniler, pastırma üreticiliği, fırıncılık, badanacılık, hamallık vb. işlerde çalışmakla beraber 17.yüzyılın sonunda inatçılıkları sayesinde Yahudilerin avantajlarını yavaş yavaş elde etmeye başlamışlar ve 18. yüzyılda sarraflık, bankerlik gibi ticari işler yapmaya başlamışlardır ³⁹.

Bir başka kaynakta, Ermenilerin mimar, mühendis, doktor gibi sabırlı ve marifetli dallarda başarılı olduğu yazılıdır. "Hamalları efsanevi yükler kaldırır, sarraflar da aynı şekilde efsanevi hazineleri yaparlar"⁴⁰.

Çingenelere gelince, her yerde olduğu gibi, ayı oynatıcılığı ve cambazlık geleneksel meslekleridir. Bunların yanında demircilik te yaparlar ⁴¹.

"Balatlı çingenelerden oluşan esnaf 70 kişiyi bulmaktaydı ⁴².
(Bkz.Harita 7).

36. Mantran, op.cit, s.52.

37. İbid, s.61.

38. Altınay, Eski İstanbul, s.128.

39. Mantran, op.cit, s.52.

40. De Amicis, İstanbul 1874, s.180.

41. Mantran, op.cit, s.63.

42. Evliya Çelebi, op.cit, s.561.

Haliç'in güney kıyısında yer alan Fener ve Balat'ta özellikle Türk ve Rumlara ait olan, Marmara, Karadeniz, Ege ve Akdeniz'e açık deniz gemiciliği yapan teknelerin yanaştıkları iskeleler bulunmaktaydı ⁴³.

Osmanlı döneminde Haliç'teki her iskeleye çeşitli mallar inerdi. Burada uğranılan son iskele Balat Kapısındakidir. Bu büyük iskeleye her türlü mal daha da önemliolarak kentin içerisine ilişkin olanlar boşaltılmaktaydı ⁴⁴.

Bu iskelelerin her biri belli ürünlerin kabulünde uzmanlaşmış iskelelerdi. Çünkü Başkente giden mallar istenilen iskeleye boşaltılamazdı ⁴⁵.

Anadolu iaşesi ve çoğunluğu İzmit bölgesinden gelen kümes hayvanları ve yumurta Balat Odunkapı iskelesine boşaltılırdı. Bu iskeleye ayrıca Kocaeli, Sakarya bölgesinden kereste de nakledilirdi ⁴⁶. (Bkz.Harita 8).

Fener ve Balat semtlerinin en önemli özelliklerinden biri de meyhaneler bölgesi olmasıdır. Müslümanlara haram olan şarap ticareti serbestti. Fener-Balat sahil şeridi ise Osmanlı döneminde bile meyhanelerin merkezi sayılırdı ⁴⁷.

Burada Fener ve Balat'ın tarihinde çok sık yaşanan yangın olaylarından bahsetmeden geçemeyeceğiz. Balat neredeyse tarihi boyunca sürekli yanmış ve yeniden yapılmıştır.

Kaynaklara göre, bunlardan en önemlisi XIV. yüzyıldaki yangınlardır. Bizanslı tarihçi Pokhymeres 1303'te çıkan yangından söz eder ⁴⁸.

Diğer yangınlar sırasıyla 1639, 1692, 1721, 1729, 1730, 1746, 1782, 1812, 1826, 1866, 1868, 1877, 1892, 1896, 1908, 1911 ve 1912 yıllarında olmuştur ⁴⁹.

43. Mantran, op.cit. s.87.

44. İbid, s.89.

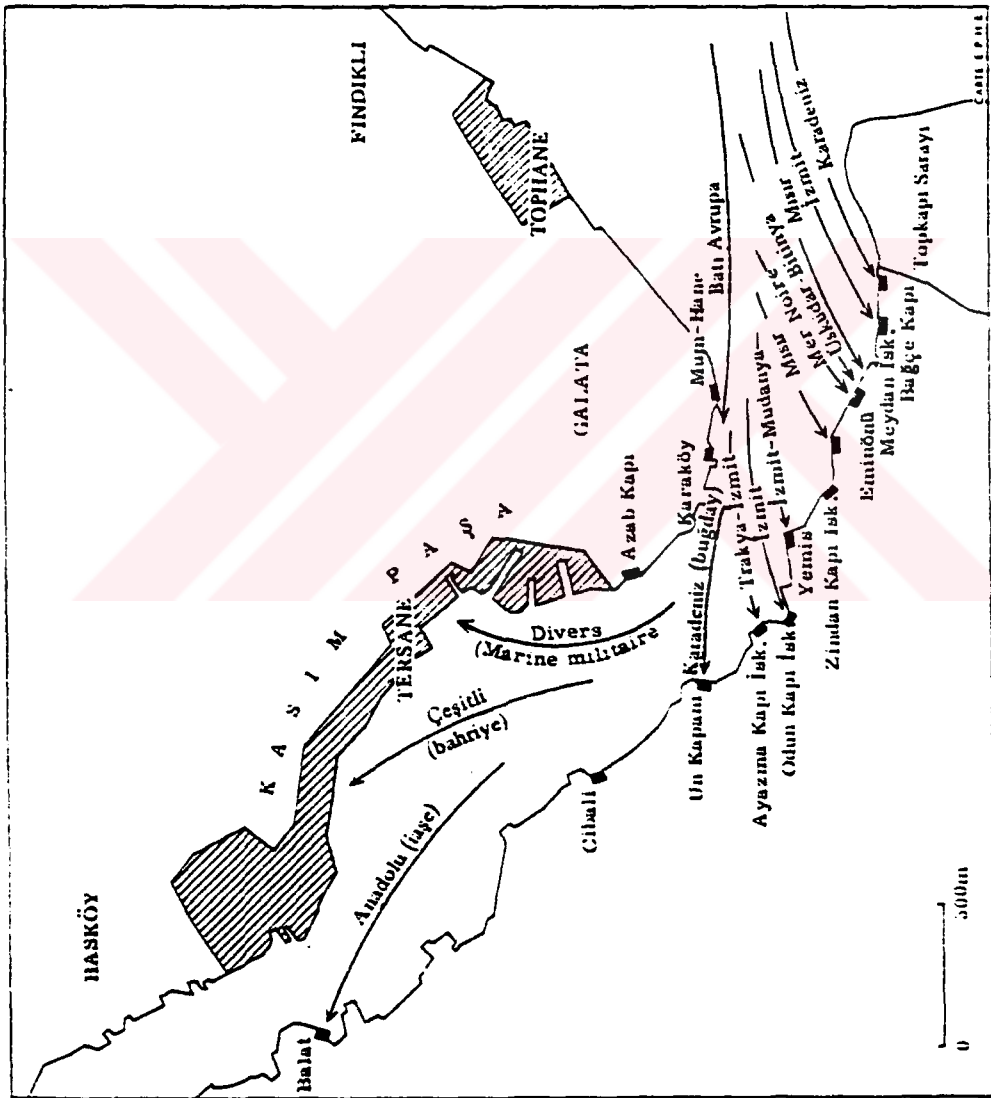
45. İbid, s.172.

46. İbid, s.184.

47. İbid, s.193.

48. "Balat" İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, s.1012.

49. "Balat" İstanbul Ansiklopedisi, s.1975-1977.

Harita 8. İstanbul İskeleleri (Haliç)

Fener ve Balat kıyıları 1808'de kopan bir kasırgadan da büyük hasar görmüştür ⁵⁰.

Osmanlı döneminde Balat sahil şeridi ve onu dolaylı olarak sürekli etkileyen Balat lağımlarından da söz etmemiz gerekir.

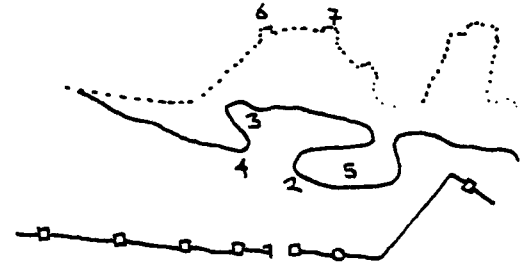
Kaynaklara göre Balat, eskiden beri İstanbul'un en pis yerlerinden biridir. II.Abdülhamit devrine kadar da bu özelliğini korumuştur. Semtin ortasından geçen büyük lağım kanalı denize döküldüğü yerde sık sık tıkanır temizlenmesi için ferman yazılır ve temizlik için de tersane zindanından esirler kullanılırdı ⁵¹.

Doğrusu bu manzara bugün de devam etmektedir. Balat sahili ise bu dolmalar nedeniyle oldukça değişmiştir.

1638 yıllarında Balat'ın önünde, küçük bir yarımada vardı. Bu adanın doğusunda, içine bir boğazcık ile girilen küçük bir liman vardır. Batıda karaya uzanmış bir deniz dili bulunmaktadır. (Bkz. kroki 1).

Balat'ın büyük iskelesi doğudaki liman bölgesindeydi (2). Bu iskelede Haliç'in birçok yönüne giden bir, iki, üç, dört çifte kayıklar bulunmaktaydı. Dil kenarında iki kayık iskelesi vardır. 3 nolu yer Hasköy'e 4 nolu yer Halıcıoğlu'na dolmuş yapan kayıklar bulunurdu.

Balat lağımları 1890 yılına kadar 5 nolu bölgede yer alan limana dökülürdü. 1890 yılında limanın ağzındaki boğaz kazıklar çakılarak kapatılmış,yanındaki limancık toprakla doldurulmuş,lağım üstü örtülerek,derin suya verilmişti. 1894 yılındaki büyük zelede Balat kapısı ve Bizans surları yıkılarak molozlar halinde

Krokinol- Balat Sahil Şeridi Değişimi (R.E.Kocu-İstanbul Ansiklopedisi)

50. "Balat", İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, s.1727.

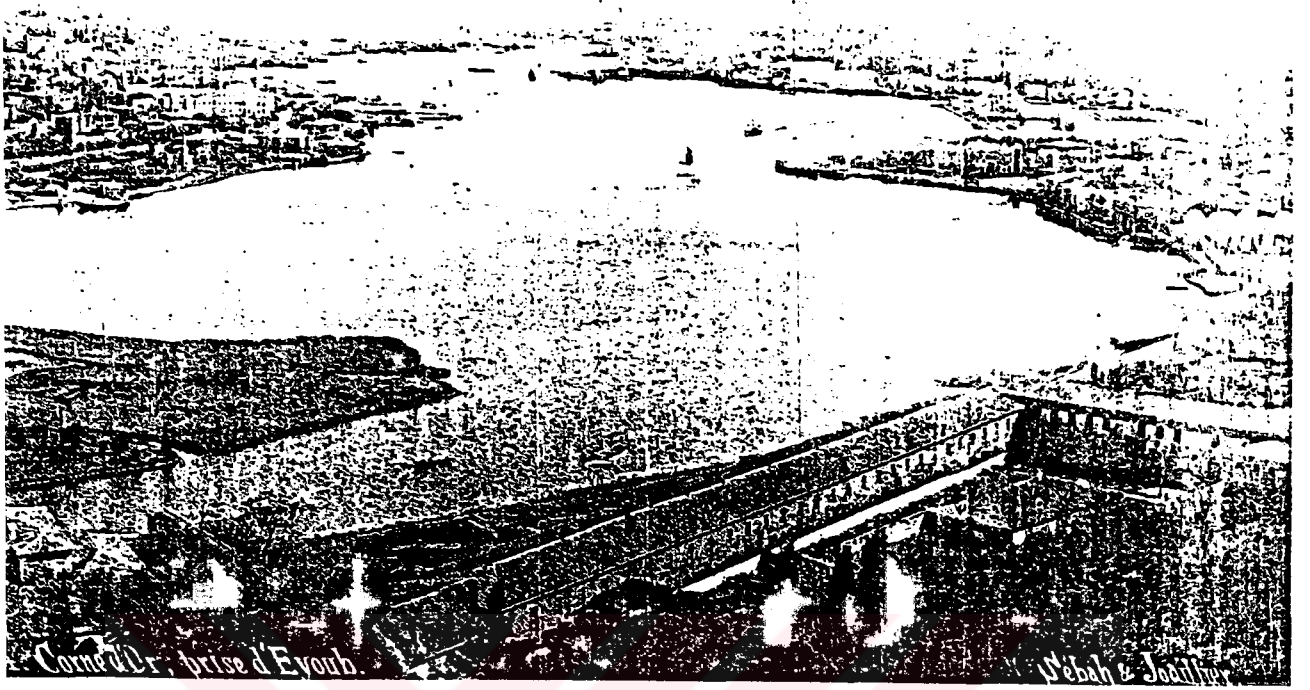

Foto.1. Eyüp Sırtlarından Fener-Balat'a bir bakış.

Phare et le Lycée Grec, Stamboul, Constantinople.

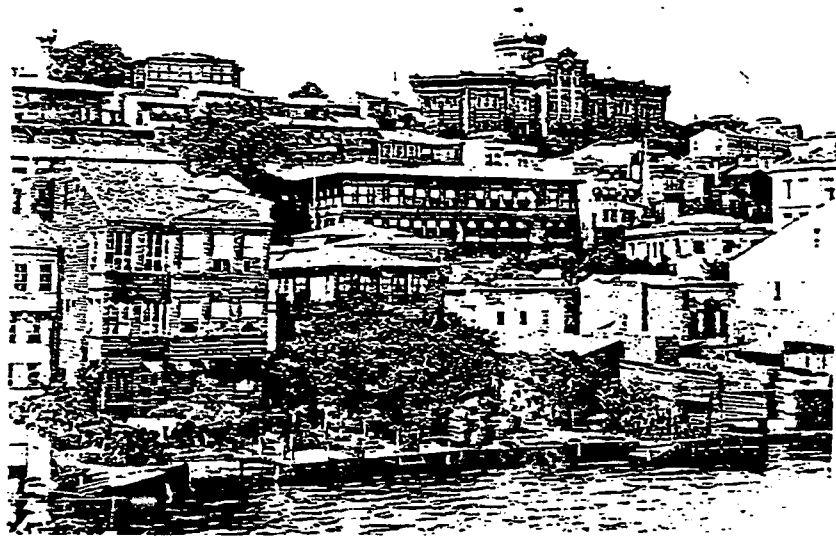

Foto 2. Eski Bir Kartpostaldan Fener Sahili.

Balat sahillerini doldurmuşlardır. 1934 tarihli haritada krokide görülen 7 nolu vapur iskelesi 6 nolu yerde kayık iskelesi kurulmuştur ⁵¹.

Balat'ın diğer özelliklerinden biri de İstanbul'un dört büyük mahallesinden birinin Balat'ta kurulu olmasıdır. Balat kapısının iç kısmında Ferruh Kethuda Camisinin avlusunda bulunmaktaydı ⁵².

51. "Balat", İstanbul Ansiklopedisi, s.1974.

52. İncicyan, 18.Asırda İstanbul, s.34.

II.2.4. Cumhuriyet Döneminde Fener-Balat

Haliç ve buna bağlı olarak Fener-Balat Bizans ve Osmanlı dönemindeki önemini Cumhuriyet döneminde de sürdürmüştür.

Cumhuriyet döneminde Fener-Balat nüfusunda önemli değişimler olmuştur. Fenerliler'in bir bölümü daha önce Boğaziçine taşınmaya başlamışlar, Tarabya, Kuruçeşme ve Arnavutköy gibi semtlere yerleşmişlerdi. Bir bölümü de İtalya ve henüz yeni kurulan Balkan devletlerine göç etmişlerdir.

Balat nüfusunun büyük bir bölümü 1948 yılında Filistin'de İsrail devletinin kurulması üzerine bölgeden göç etmiştir. Diğer bir bölümü ise Boğaziçi ve Adalar'a yerleşmişlerdir.

İstanbul'da azınlıklara karşı bir tavır alan 6-7 Eylül 1955 olayları da bu göç için neden sayılabilir. Ancak herhalde Fener-Balat bölgesindeki nüfus değişimine en büyük neden, Cumhuriyet yıllarındaki hızlı sanayileşme isteği olmalıdır.

İstanbul'un gelişimi 19.yüzyıl sonları ve 20.yüzyılın başlarından itibaren yıkıcı olmaya başlamıştır.

Yeni oluşturulan bir devletin sanayileşme isteği ve özellikle Haliç bölgesinin kapalı liman olması, deniz ulaşımının sanayi için vazgeçilmezliği Haliç ve bunun alt bölgeleri olan Fener-Balat'ta fabrika, imalathane ve depo tesislerinin; özellikle 1950'li yıllardan sonra artmasına neden olmuştur. Elbette, bunun beraberinde getirdiği eleman isteği ve sonucundaki göçler Fener-Balat bölgesi sosyo-ekonomik ve sosyal topografyasını değiştirmiştir.

Bu yıllarda Fener-Balat'a en büyük göçler Sivas, Kastamonu, Rize gibi illerden olmuştur. Bu süreç doğal olarak konut kullanımını da etkilemiştir.

Cumhuriyet döneminde, tüm bu gelişimlerin sonucu olarak Fener ve Balat'ın kıyı bölgeleri imalat, depo ve fabrikalarca adeta istila edilmiş, iç bölgelerde ise gecekondulaşma olgusu kendini göstermiştir. Bunun sonucu olarak sahil, kıyı şeridinin Fener-Balat semt merkezleriyle ilişkileri kesilmiştir. Ayrıca bu fabrika ve imalathanelerin oluşturduğu atık ve pislikler tüm Haliç'i olduğu gibi Fener ve Balat kıyı şeridini de yakınında durulamaz hale getirmiştir (Bkz. foto 3)

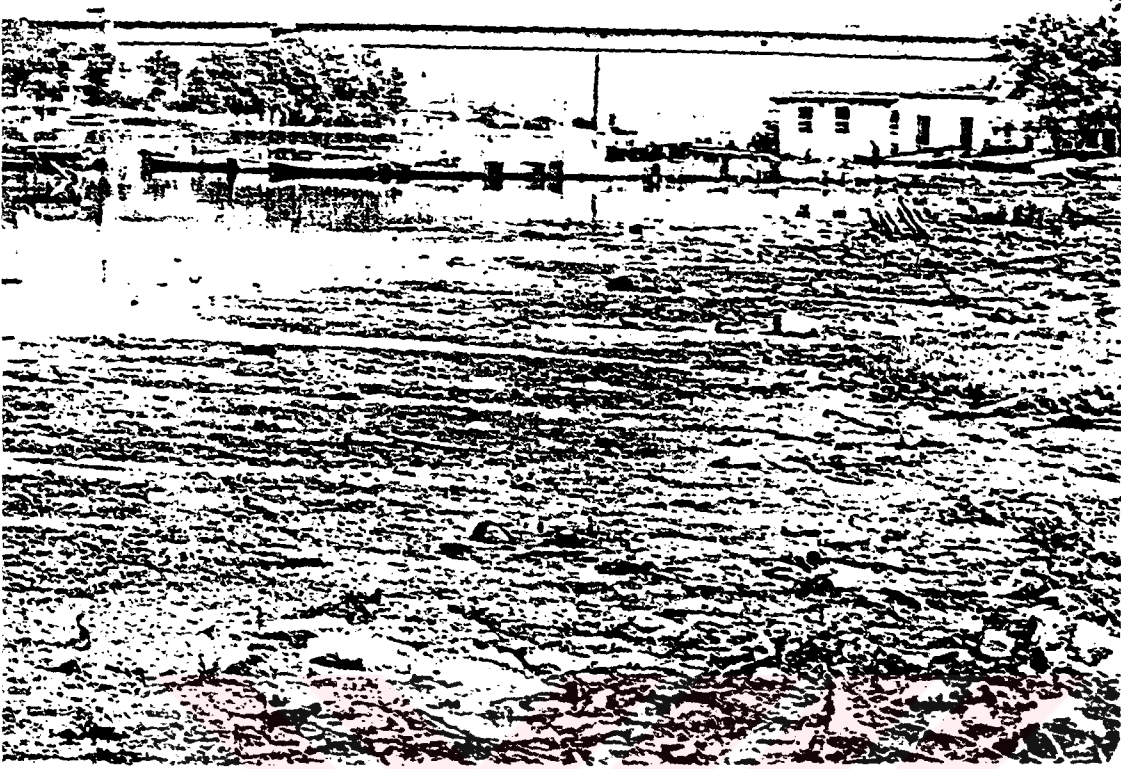

Foto 3. Cumhuriyet Döneminde Haliç Sahilleri.

Foto 4. Cumhuriyet Döneminde Güney Haliç.

II.2.5. Günümüzde Fener-Balat

Haliç ve alt bölgeleri Fener-Balat'ta hemen İstanbul'un bütün bölgelerinde olduğu gibi sahil şeridi yaşanmaz bir hal almıştır. 1980'li yılların ortalarına doğru tüm İstanbul'da kıyı şeritlerinin tekrar düzenlenmesi çalışmalarına başlanıldı. Aslında belki bütün Cumhuriyet dönemi boyunca düşünülen ancak çeşitli nedenlerden dolayı yapılamayan bu çalışma, siyasi ortamın da elvermesiyle kısa dönemde tamamlanmıştır.

Bunun sonucu olarak 1950'li yıllardan sonra yapılan çarpık sanayileşmenin getirdiği tüm depo ve imalathaneler kıyı şeridi boyunca yıkılmış ve yerine yeşil parklar yapılmıştır (Bkz. foto 5,6).

Ancak yapıldığı günden buyana bu parkların, semt yaşamına girdiğini söyleyemeyiz. Deniz ve kıyısındaki parklarla semt merkezlerini kesen dar ulaşım yolu bu ilişkiyi kesmektedir. Üstelik, deniz tarihinin hiçbir dönemini aratmayacak kadar kötü kokmaktadır.

Ayrıca bu sahil şeridindeki park düzenlemeleri tarih, insan, çevre üçgeninden kopuk olduğu için tam anlamıyla yaşamamaktadır. Sahil şeridini kamuya açmakla, alabildiğine uzanan yeşil meralar haline dönüştürmek arasında bir fark olmalıdır.

Tabii sahil şeridinde bütün bu düzenlemeler yapılırken olayın sosyal yönü gözardı edilmiş, semtte yaşayan insanların bundan nasıl etkileneceği, olacaksa olumsuz sonuçlarının nasıl önleneceği pek umursanmamıştır.

Bunun sonucunda Balat ve Fener semt merkezlerinde yerleşik halde olan ticari aktivite (küçük esnaf bazında) minimum düzeye inmiş, birçok yer kapanmıştır. Balat semt merkezinde yakın zamana kadar işlev gören iki banka kapalıdır.

Dolayısıyla, sahildeki bu düzenlemeler semt yaşamına yeni bir kalite getirmiş değildir. Semtteki yerleşik nüfusu da değiştirmiş değildir. Gerek Balat ve gerekse Fener'e her gün Anadolu'nun çeşitli yerlerinden göç eden insanlar gelmektedir. Bunların birçoğu hemen geldiğinin belki ikinci haftasında dört tekerlekli bir araba yaptırıp, seyyar satıcılığa başlamaktadır.

Foto 5. 1984 yılından sonra düzenlenen sahil şeridi.

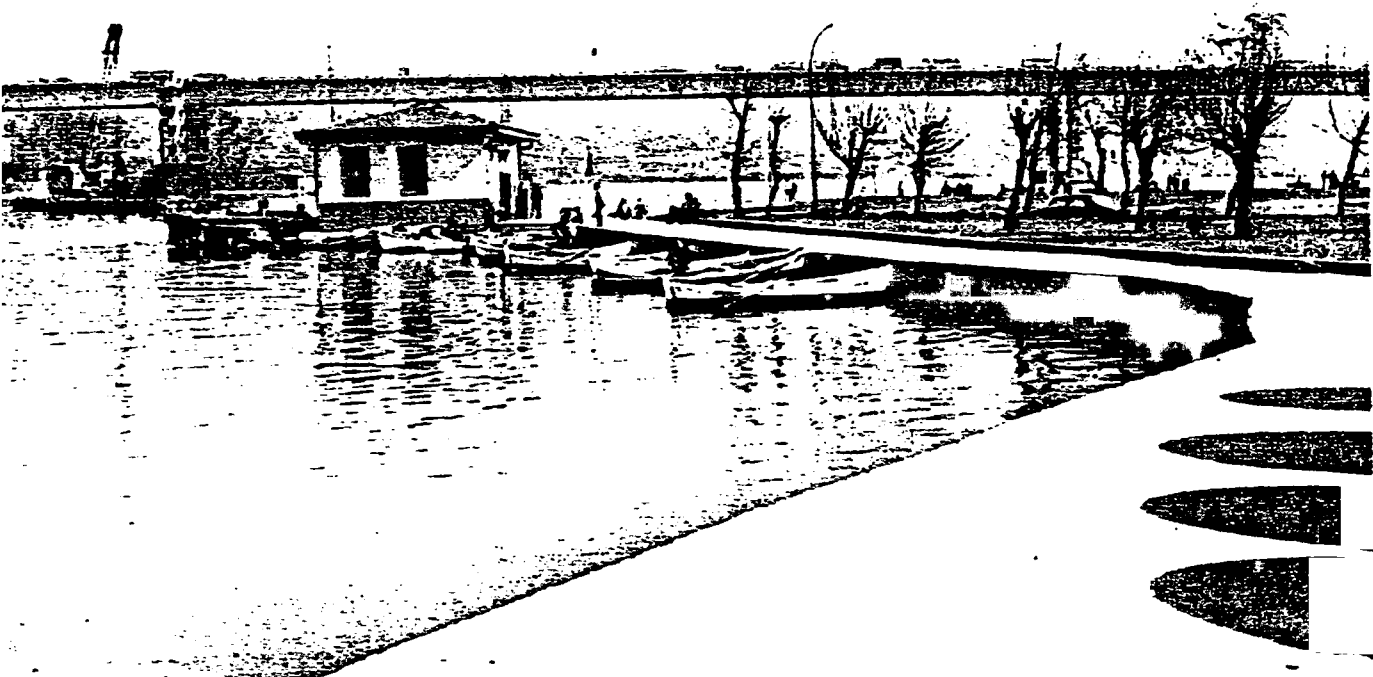

Foto 6. Günümüzde Güney Haliç Sahil Şeridi.

Fener, Balat ve Eyüp üçlüsü bir dini merkez olmalarına rağmen, en azından bugün için Fener ve Balat bu özelliğini yitirmiştir. Geçen yüzyılların renkliliği yoktur. Fener-Balat'ın bir başka özelliği olan konut bölgesi niteliği aynı kalmakla beraber, konutların kullanım biçimi sosyal topoğrafyaya bağlı olarak değişmiştir.

Sonuç olarak Fener ve Balat semtleri, bütün değerler açısından çözümleri yarına bırakılmış karmaşık problemlerle doludur.

Foto 7. Fener - Balat Sahil Şeridi

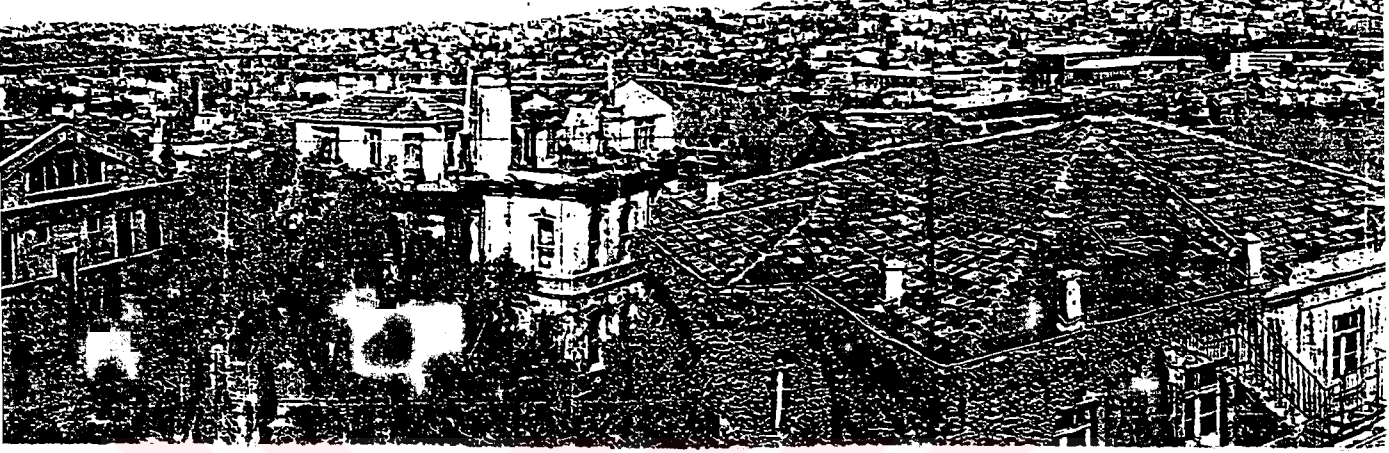

Foto 8. Fener - Balat'ın Üstten Görünüşü.

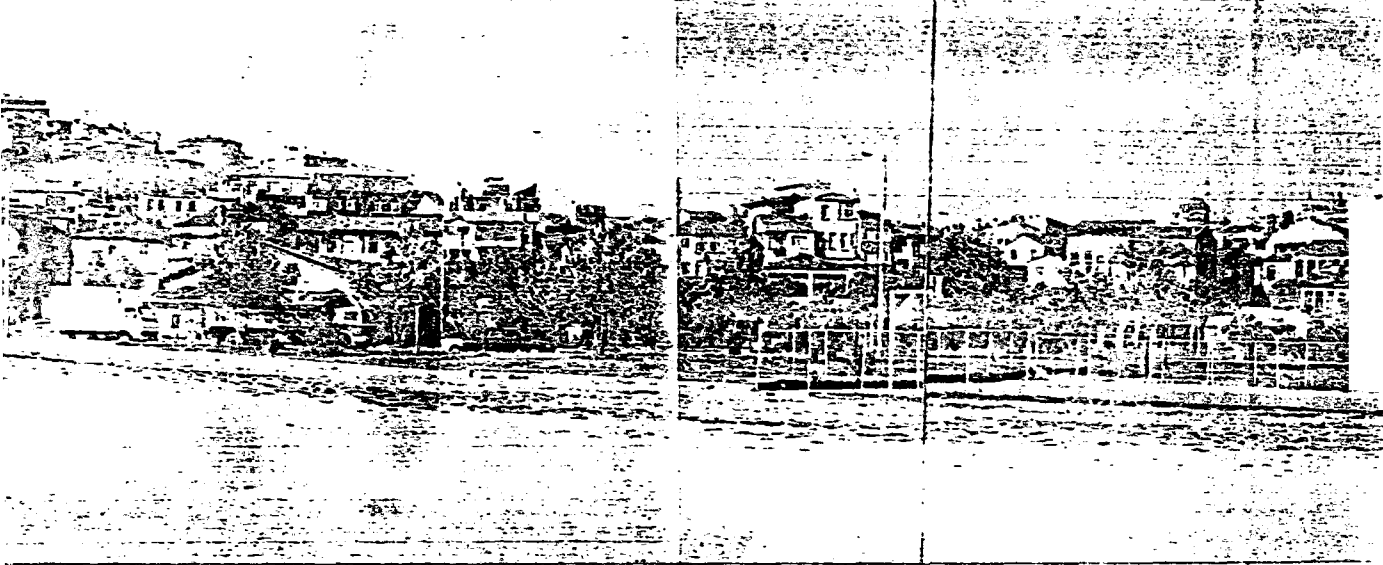

Foto 9. Balat'ın Denizden Silueti.

II.3.1.1. Balat Camisi

Yapı, Kahkaha Sokak ve Mahkemealtı Caddesi'nin çevrelediği alanda yer alır (Harita 9).

Cami, Arapça kitabesinde belirtildiği üzere, Veziriazam Semiz Ali Paşa'nın kethudası Ferruh Ağa tarafından 1562'de yaptırılmıştır ¹.

Balat Camisi olarak da adlandırılan eser, aynı zamanda tekkenin tevhidhanesi olarak kullanılmış olup, bugün mevcut olmayan tekke müstemi-latı, mahkeme binası ve çeşmeden ibaret ufak çapta bir külliye-nin merke-zini oluşturmaktaydı ².

Mimar Sinan yapısı, klasik usluapta camilerin en güzellerinden biri olan Balat Camisi, 1947 yılında dört duvardan ibaret kalmış bir harabeydi. Kesme taştan minaresinin şerefeden yukarısı yıkılmış durumdaydı. 1947 ile 1960 yılları arasında hiç de bilimsel olmayan restorasyonlar yapılmıştır ³.

Caminin geçirmiş olduğu tamirleri tespit etmek oldukça zordur. Ancak minarenin muhtemelen 1766 depreminden sonra XVIII.yy son çeyreğinde yenilendiği bellidir. 1877'deki Balat yangınında son cemaat yerinin yanısıra tekkeye ait bölümlerin ve mahkeme binasının da hasar gördüğü anlaşılmaktadır ⁴.

XX.yy başlarında harap olan ve 1938'de ahşap çatısı çökmeye yüz tutan camii, 1953'de iç kubbeli çatı, düz çatıya dönüştürülerek Eşref Çavuş-oğlu tarafından tamir edilmiştir ⁵.

1. Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi, s.25.

2. İbid.

3. "Balat", İstanbul Ansiklopedisi, 1975.

4. İbid.

5. - - - - -

WEHRBAUTEN

BLACHERNENMAUER

Harita 9. Ayvansaray Balat Sahil Şeridi (Wiener-Müller).

Balat Camisi, XVII. yüzyıl sakıflı camileri sınıfına girer. Kapalı ibadet yeri, son cemaat direkliği ve minareden oluşur. Enlemesine dikdörtgen planlı mekanın duvarları genellikle taş ve tuğla, minare genellikle taş, son cemaat direkliği daima tahtadan inşa ediliyor, yapı dört yüzeyli oturtma çatı ile örtülerek üstü kurşun kaplanıyordu ⁶.

Sakıflı Sinan Camilerinde pencerelerin istisnasız iki katlı olduğunu ve alt pencerelerin sivri sağır kemerli, taş söveli, dıştan parmaklık, içten tahta kapaklı, üst pencerelerin sivri kemerli, dıştan alçı şebeke- li, içten düz ya da renkli cam çerçeveli olduğunu gösterir (Bkz. foto. 12). Bunların kapıları basık, mihrapları stalaktitli, minareleri yüksek ve sivri, kurşun külahlıdır. Diğer yandan sakıflı camilerde son cemaat yeri taş ya da mermer sütun yerine ahşap direklere binen bir revak, üst örtü ise son cemaat yerini de içine alacak biçimde yapıyı tü- müyle örten bir oturtma çatıdır ⁷.

Sinan'ın sakıflı camilerinde, son cemaat yeri, üç yanı açık ve kargir yapının sınırlarını genellikle aşmayan bir direkliktir. Son cemaat reva- kı yerinde duran sakıflı Sinan camilerinin sayısı çok azdır. Bunlardan Balat'taki Ferruh Kethuda Camisinin revakı 1955'de yenilenerek, beton- armeden yapılmış ancak asıl direklerin taş kaideleri üstüne oturtulduğu için revakın düzen ve biçimi korunmuştur ⁸.

Balat Camisi, enine dikdörtgen planlı olup, mihrabı ileri doğru çıkarak bir niş oluşturur. Minber ve mihrap mermerleri orijinal değildir. Çatısı ahşap ve alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Tavan ise yine ince çıtalar- ma karolaj yapılarak biçim verilmiş ahşaptır. Girişin sağından ve solun- dan iki ayrı merdivenle çıkılan, yedi ahşap kolon üzerinde yükselen bir mahfel mevcuttur. Mihrabı Kütahya çinileriyle kaplıdır. Mihrap stalek- titleri kahverengi kötü bir boya ile boyanmıştır. Son cemaat yeri son

6. Kuran, Mimar Sinan, s.33.

7. İbid.

8. İbid, s.34.

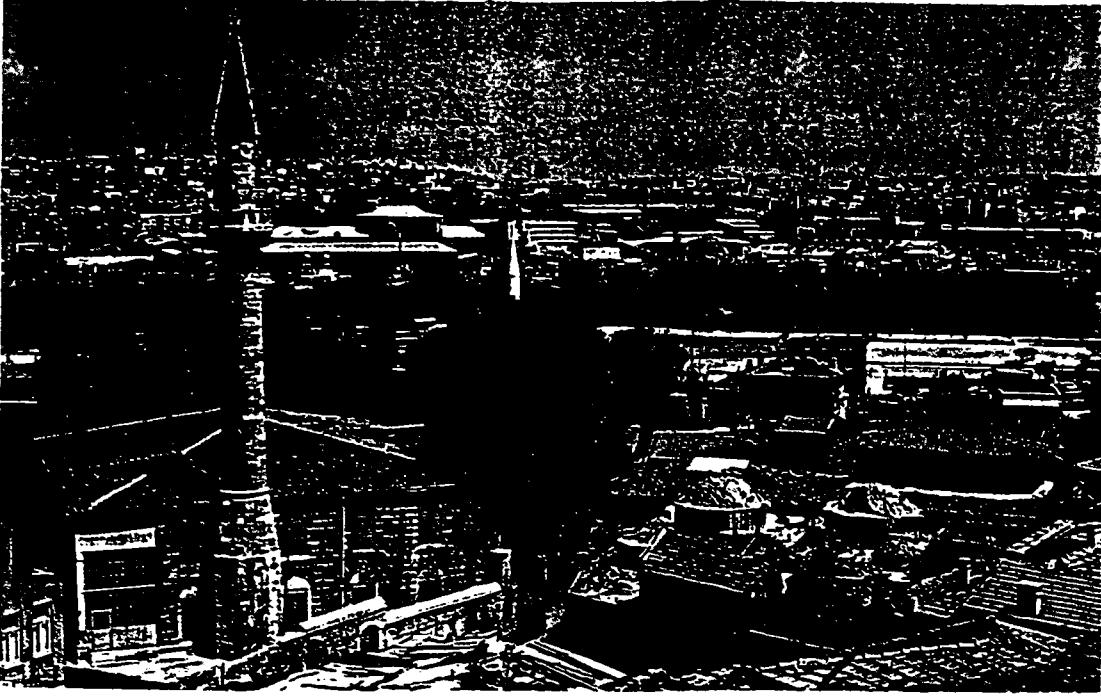

Foto no.10. Ferruh Kethuda Camisinin üstten görünüşü.

Foto no.11. Ferruh Kethuda Camisine ara sokaktan bakış

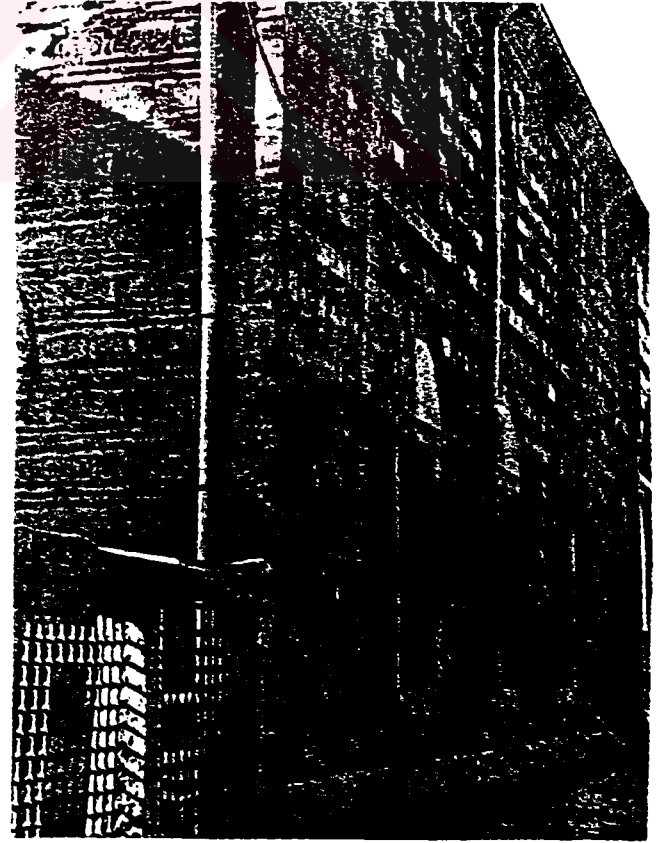
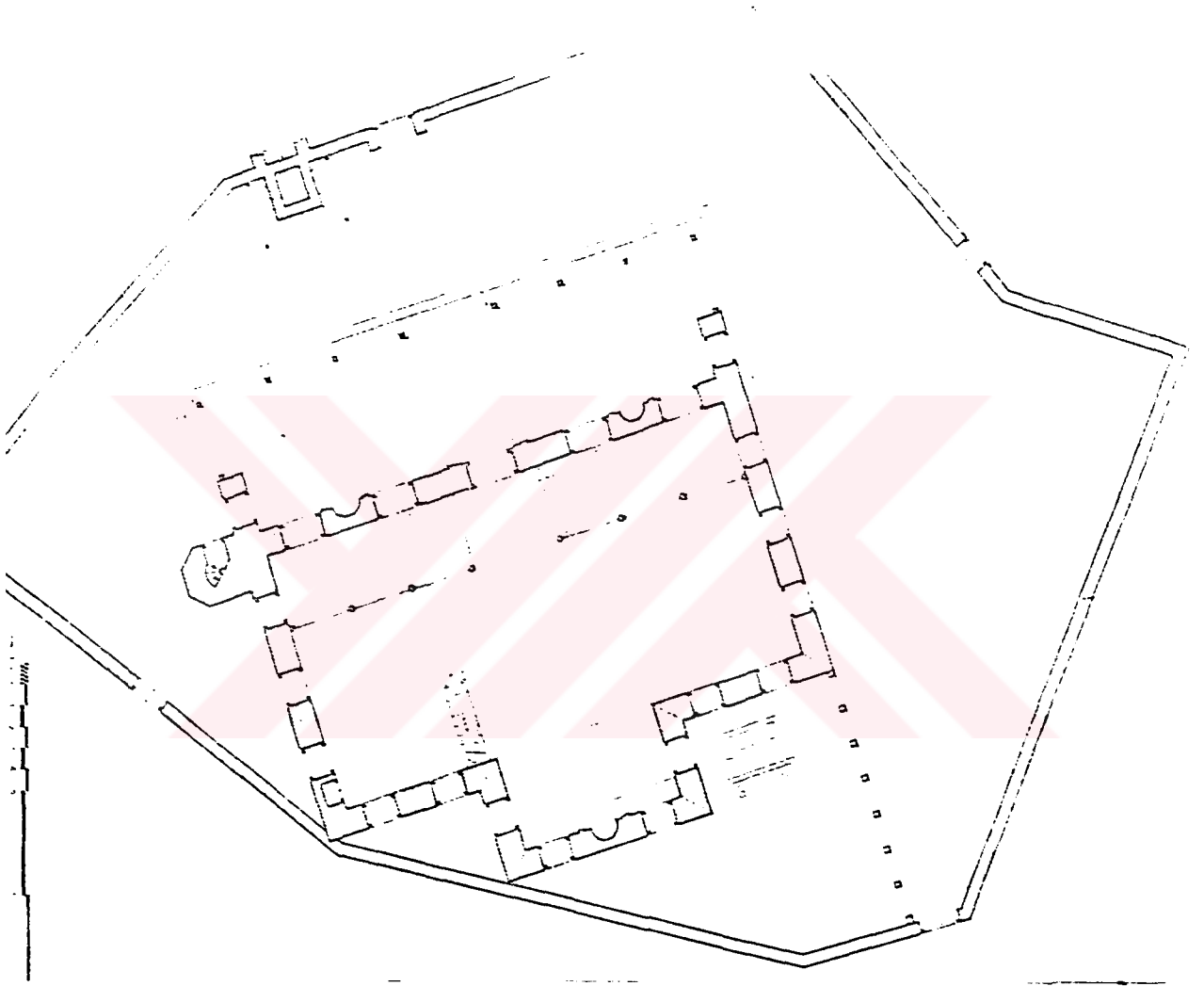

Foto no.12. Ferruh Kethude Camisi cephe detayı.

derece çirkin bir şekilde, yaklaşık 1,5 metre yüksekliğinde parapet üstünden camekanla kapatılmış olup, tavanı yine esas mekandaki gibi ince çıtalarla karolaj yapılmış ahşaptır.

Ferruh Kethuda Camisi Planı (A.Saim Ülgen'den alınmıştır).

Cami duvarları üç sıra tuğla, bir sıra kesme taştan yapılmıştır. (Bkz.foto. 12) Caminin, oldukça geniş bir avlusu ve avluya açılan 4 adet kapısı vardır. Son tamiratlardan sonra yerlere kötü bir şekilde paladyen mermer döşenmiştir. Camiyi yaptıran Ferruh Ağa'nın mezarı avludaki hazirededir. Ayrıca yine mihrap önündeki hazirede hacca giderken hastalanıp ölmüş Türkistanlı seyyah dervişin kabri bulunur.

Caminin içindeki eski bir tasvir şöyle demektedir; " ..... Taşra sofa-sının kubbe duvarlarında Kudüs'ten, Mısır'a ve Mısır'dan Mekke'ye ve Medine"ye kadar olan menzillerdeki dere, tepe ve muhataralı akabe menzillerin şekil ve heyetleri gayet üstad bir nakkaş tarafından öyle tasvir olunmuştur ki Erjenk ve Mani gelse hata bulamaz"⁹. Ancak bu tasvir günümüzde mevcut değildir.

Caminin, Çavuş Hamamı'na bakan diyagonalinde bir güneş saati mevcuttur (Bkz. foto 13).

Merkezdeki dairenin içersinde yer alan iki milden günün saatlerini gösteren uzun olanı eğilmiş olup, ikindi vaktini gösteren kısa mil sağlamdır. Bu cihaz öğleden önceki dört ve öğleden sonraki altı saat için hizmet vermektedir¹⁰.

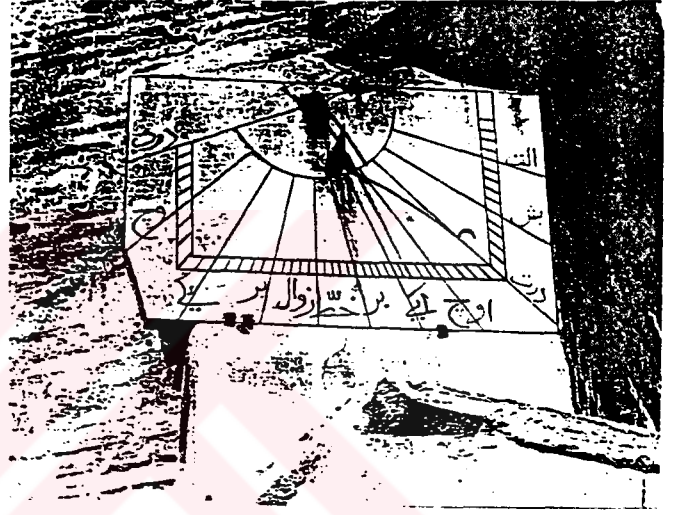

Foto no 13. Ferruh Kethuda Camisi
Köşesi güneş saati

Bu tip öğleden önce ve sonraki zamanı gösteren saatlar, İstanbul'da oldukça enderdir. Öğleden sonra saat dörtte, ikindi namazı vakti bir eğri ve yarım ay şekliyle belirtilir¹¹.

9. Evliya Çelebi, Seyahatname, Cilt II, s.11.

10.Çam, Osmanlı Güneş Saatleri, s.71.

11.Meyer, İstanbul'daki Güneş Saatleri, s.46.

II.3.1.2. Tahta Minare Camisi

Balat'ta Vodina Caddesi üzerinde aynı adla anılan hamamın yanındadır. Ahşap olan minaresi nedeniyle bu adı almış, mahalleye de adını vermiştir (Harita 10).

Kapı üzerindeki tamir kitabesine göre Fatih Sultan Mehmet tarafından 1458 tarihinde inşa ettirilmiştir¹.

Fatih vakfından olup, vazifelerinin bu vakıftan verildiği Hadika'da belirtilmiştir².

Ancak başka bir kaynak "Fatih vakfiyelerinde adı geçmemekle birlikte, vakıf tahrir defterinde hassa harcından vazife verildiği" yazar^{3,4}.

Minberi, Kanuni tarafından yaptırılıp, 1872 yılında tamir görmüştür⁵.

Cami zamanla harap olmuş ve 1865 yılında yanındaki Tahta Minare hamamının sahibi Kantarizade Sivaslı Halil Ağa tarafından tamir ettirilmiştir⁶. Tahta Minare Camisinin iç boyutları 860x860 m²'dir. Duvar kalınlığı yaklaşık 85 cm dir. Üç metre genişliğinde bir son cemaat mahalli vardır. Mahfel ve son cemaat mahalli betonarme olarak tekrar yapılmıştır. Mihrap ve minberi, fayansla kaplıdır. Tavanı ahşap ve kırma çatılıdır. Son cemaat mahalli giriş kapısı üzerindeki tamir kitabe-

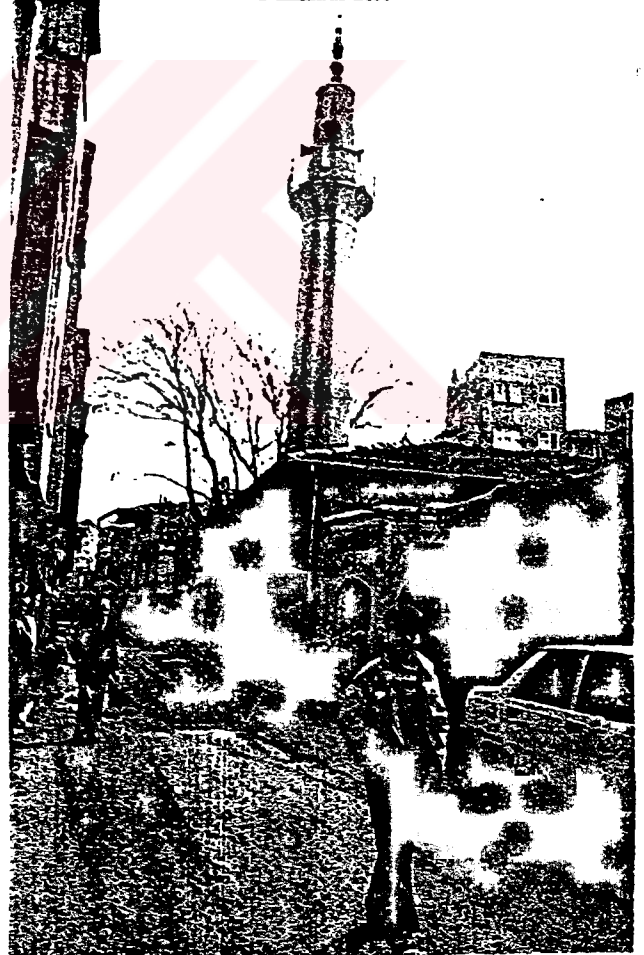
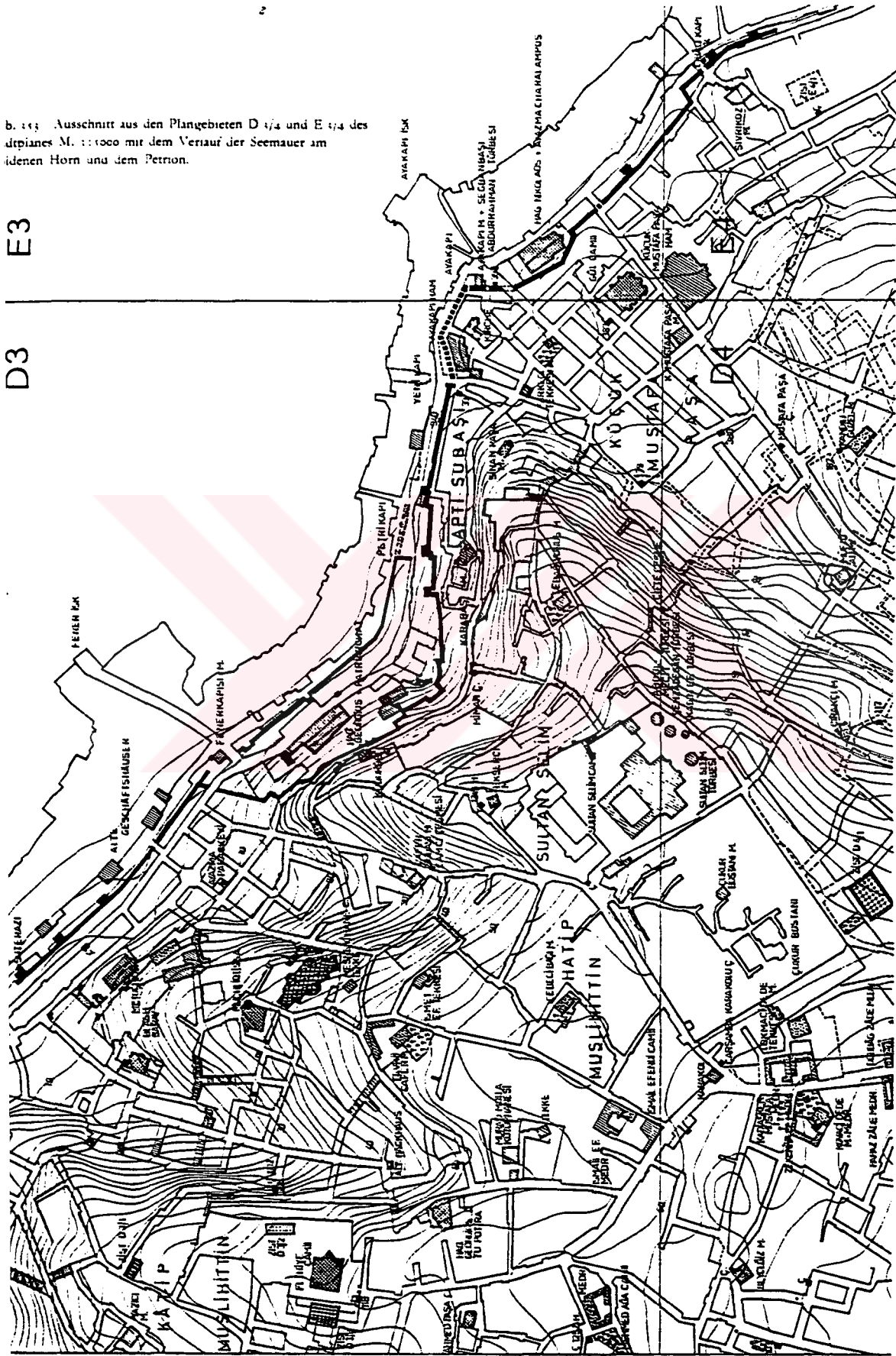

Foto.14. Tahta Minare Camisi

1. Öz, İstanbul Camileri, c.1, s.144.
2. Hafız Hüseyin Ayvansaraylı, Hadikat-ül Cevami, Cilt I, s.69.
3. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, s.507.
4. İdem, Fatih Devri Sonlarında...., s.49.
5. Öz, Ioc.cit.
6. .... Fatih Camileri, s.229.

b. 143 Ausschnitt aus den Plangebieten D 1/4 und E 1/4 des urbanen M. 1:1000 mit dem Verlauf der Seemauer am idenen Horn und dem Petron.

Harita 10. Balat-Fener Sahil Şeridi Planı (Wiener-Müller).

sinde şöyle yazar;

"Cevherle tarihin yaz, başkesti hame müşteki
Etti Halil Efendi el-hak keremle abad"⁷

Caminin hemen yanında Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı çeşme Halil Ağa tarafından 2.kez yapılmıştır⁸.

Çeşmenin hemen yanında bir türbe vardır (Bkz. foto. 15) Kaynaklar,
"Biraz ilersinde Sadık Baba isimli zatın türbesi bulunur"⁹

"Kıble duvarının önündeki türbede medfun bulunan zatın adı Hüseyin olup, İstanbul'un fethinde bulunmuş Nimel Ceyş'tendir"¹⁰ yazarlar.
Bugün bu türbe ve çeşme çok kötü durumdadırlar. Mezarlığı yoktur.Mescit ise kullanılmaktadır.

Foto.15- Sadık Baba Türbesi.

7. İbid.

8. İbid, s.230.

9. Ayverdi, Ioc.cit.

10. Ünver, ... ve Şehit Olanlar, s.58.

II.3.1.3. Ali Yazıcı Camisi

Fener'de, Abdülaziz Paşa Caddesi'nin sonu ile Mürsel Paşa Caddesi'nin başladığı köşededir.

Kapı üzerindeki onarım kitabesine göre Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen mescit yangında harap olduktan sonra Süzgeççi Yusuf Efendi (Yazıcı) tarafından onarılmış, 1890-1891 tarihinde Hacı Raşit Efendi tarafından yeni baştan yaptırılmıştır¹.

Mescit iki katlıdır. Alt katta iki dükkan, tuvaletler ve addesthane bulunur. (Bkz. fotoğraf 16). Duvarlar kargir, minber ve tavan ahşaptır. Yine ahşaptan yapılmış bir mahfeli vardır. Ancak bütün bunlar yakın zamanda yapılmıştır. Mihrabı beton sıvalıdır ve dışı doğru kapalı cumba şeklinde çıkmıştır. Caminin alt kattaki giriş kapısı üzerinde kitabesi vardır. Son iki beyit şöyledir;

"Genç-i dilden doğdu cevher
dedi bad-ı tarihin
Dilerim andan cay-i meskeni
bağ-ı cinan"²

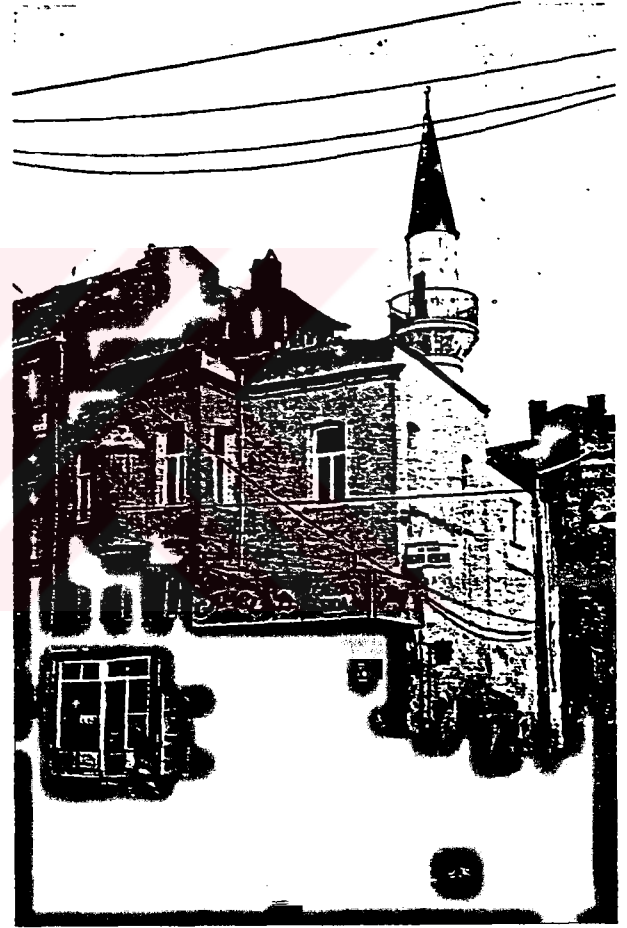

Foto no.16. Ali Yazıcı Camisi

Caminin, avlu, bahçe ve mezarlığı yoktur. Mürsel Paşa Caddesine paralel olan duvarında kitabesi olmayan bir çeşmesi vardır. Çeşme, kısmen yol içine gömülmüş ve suyu akmamaktadır.

1. Ülke, İstanbul Anıtları, s.56.

2. İbid.

II.3.1.4. Balat İskele Camisi

Balat, vapur iskelesi sokağında bulunmaktadır. Fatih devri alimlerinden Yusuf Sücaaddin Anbari tarafından yaptırılmıştır. İnşa tarihi bilinmeyen caminin minberini, mütevellisi İsmail Efendi koydurmuştur ¹.

Bu caminin geçirdiği değişiklikler nedeniyle gerek iç mekân gerekse dış cephe açısından, günümüzde fazla bir önemi kalmamıştır. Dış cephesi ve minaresi sonradan yapılmıştır. Yapı, 1892 yılında Balat Karabaş Mahallesi yangınında harap olmuş, 1894 yılındaki zelzelede ise minaresi yıkılmıştır ².

Foto no.17. Balat İskele Camisi

Duvarları kargir, tavanı ahşap ve çatılıdır. Mihrap kapalı cumba gibi dışa taşkın ve içten sıvalıdır. Minber, kürsü, kadınlar mahfeli ve müezzin mahfeli ahşaptır.

Caminin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabesinden anlaşıldığına göre 1766 ve 1892 tarihlerinde tamir görmüştür ³.

1987 yılındaki Haliç yıkımından payını alan caminin minaresi batı cephesinden alınarak kuzey cephesine yerleştirilmiştir.

Caminin girişinin sol tarafında çevresi yapraklarla süslü oval mermerden yapılmış bir çerçeve içinde kitabesi bulunan bir çeşmesi vardır.

Kitabesinde "Halen Kapucuhadari hazreti şehriyari Bekir Efendi'nin Validesi Hafize Hanım'ın müceddeden ihya eyledikleri hayratlarıdır" ⁴ yazar. Çeşme bugün kullanılmamaktadır.

1. Ayvansarayı, Hadikatül-Cevami, c.1, s.237.

2. Ülke, İstanbul Anıtları, s.57.

3. Öz, İstanbul Camileri, c.1, s.32.

4. "Balat İskele Camisi", İstanbul Ansiklopedisi, s.1970.

II.3.2. Kilise ve Sinagoglar

II.3.2.1. Bulgar Kilisesi

Haliç kıyısında, Fener-Balat arasında, park içinde yer alır (Harita 10). Yapım tarihi ile ilgili çeşitli varsayımlar mevcuttur. Bu yapı Bulgar Eksarhhanesine bağlı Sueti (Aziz) Stefan Kilisesidir. Bu kilise öncele-ri Fener Patrikhanesine bağlıydı. Ancak 18.yy sonlarında Balkanlardaki Milliyetçi akımlar sonucunda patrikhaneden ayrılmak istemiş, cemaat baş-kanlarından İstefanaki Bey'in kendi dillerinde bir papaz evi kurulması başvurusu da 1848 yılında kabul edilmiştir ¹.

Kilisenin hemen karşısında bulunan yapıdaki Bulgarca yazıtta "Bu yer Tanrının izni ve yardımıyla, Padişahın yüksek fermanıyla, ulu Padişah Abdülmecit Efendimizin ve Patrik Anoin'in zamanında ilk Bulgar Kili-sesi Metohu'nun yapılması için yurtsever ulu Knez Stefan Bogorodi tarafından Tanrının ve insanların önünde Bulgar halkına armağan olarak bağışlandı. Yaz 1850'de tamamlandı. Yazan S.S.N.İzvorski"² .

Bir başka kaynakta ise "Kilisenin bulunduğu yerde 1848 yılına kadar Stefanos Bogorodis adlı bir şahsın evi mevcuttur". denilmektedir ³.

Bulgar kilisesinin, Eksarhane'⁴ nin kurulmasından hemen sonra yapıldı-ğını düşünen bazı kaynaklarda yapım tarihini 1871 olarak kabul etmek-tedir ⁵.

Bulgar Kilisesi, İstanbul Kiliseleri içinde, yapı malzemesi ve yapım tekniği açısından belki de en ilginçidir. bu kilisenin her tarafı demir malzemeyle yapılmıştır.

1.A.R.Altınay, "Osmanlı İmparatorluğunda Fener Patrikhanesi ve Bulgar Kilisesi" s.73-84.

2.Tapan,Kuruyazıcı, "Sueti Stefan Bulgar Kilisesi" Yapı Dergisi s.68

3.Ülke, İstanbul Anıtları, s.31.

4.Eksarhas : Yunanca önder başkan, Eksarh: "Ortodoks hiyerarşisinde patriğin altında metropolitin altında yer alan din adamı.

5. Sumner-Boyd, Freely Strolling through İstanbul, s.120

1985 yılında yapılan kıyı çalışmaları sonucunda kilise eskiden deniz kıyısına 5-6 metre mesafedeyken (Bkz. resim no. 19), bugün 20-30 metre içeride kalmıştır.

Yapının deniz kenarında bulunması ve zemin suyunun yüksek olması zeminde sorunlar yaratmıştır. 1985 tarihli "Ekspertiz Raporu"ndaki Bulgar Mühendis Veselin hazırlamıştır, eski fotoğraflarda temellerin hazırlanışı sırasında 10 metre boyundaki ahşap kazıkların çakıldığı yazılıdır. Zeminin çürük olması yapımcıları çelik karkas konstrüksiyona yöneltmiş olmalıdır.

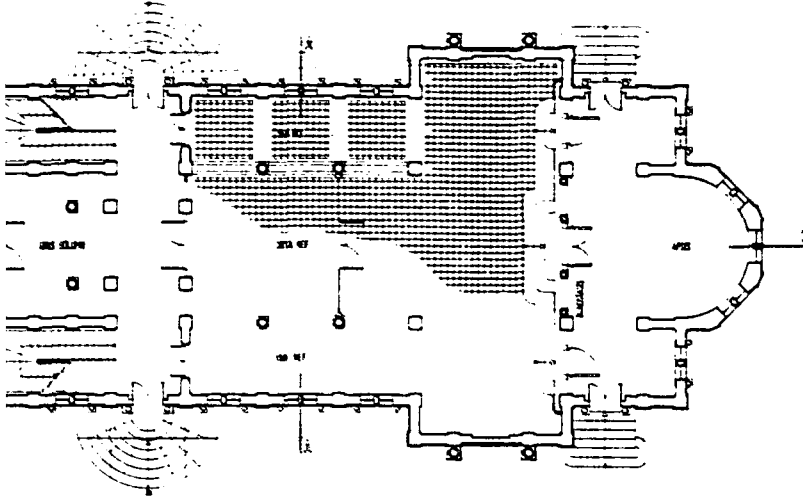
Kilise, üç nefli, bir transeptli bir bazilikadır. Bütün plan 1.5 m.lik bir modül ve katlarından oluşan aks sistemi mevcuttur. Yan neflerin genişliği 3 metre, orta nefin genişliği 6 metredir. Ana kütle topraktan 90 cm yüksektedir ve 2 metre yüksekliğinde bir bodrum katı vardır.

Kilisenin ana mekanı iki yan, bir orta nef ve orta nefin ucunda bir apsis ile güneydeki giriş bölümünden oluşmaktadır. (Bkz. çizim no. 2) Burada orta nef biraz ileri çıkarak girişi belirtmiştir. Çan kulesi girişin üstünde yer alır. Her iki yan nef karşısında biri bodruma, diğeri galeriye çıkan iki merdiven yer alır. Kuzeye doğru uzayan yapı burada transeptle kesilir. Transeptin kolları ana kütlede yaklaşık bir modül dışarı çıkmaktadır. Transeptin önünde, bütün ortodoks kiliselerinde bulunan yüksekliği galeriye kadar devam eden ahşaptan ikonostas yer alır. Burada ise, Meryem ve havarilerin yağlı boya resimleriyle, son akşam yemeği resmi yer alır. Bu bölümün sonunda, beş köşe şeklinde dışa doğru taşan bir apsisle yapı son bulur. Giriş bölümü ve yan neflerin üzerinde galeri katı vardır. Burada hem döşeme, hem tavan çapraz tonozlarla taşınır. Orta nef ve transeptin üzeri beşik tonozlarla örtülüdür. Galeride, girişin üzerinde planlanmış koro bölümünün döşemesi 70 cm yüksekliktedir. Burada tek kollu bir merdivenle çan kulesi ara katına ulaşılır. Orta nefi örten beşik tonoz burada son bulur. Ara katta yapının üstü örtülmeyip açık bırakılmış, strüktürün izlenmesi sağlanmıştır.

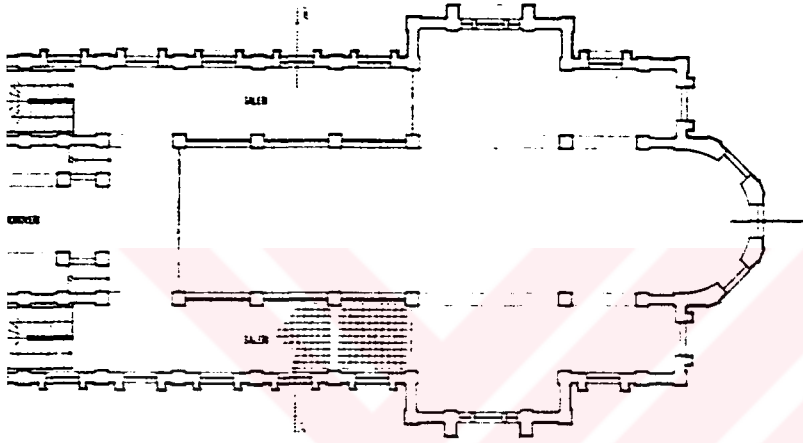
Burada, kare kesitli taşıyıcı kolonlar köşelere getirilmiş 6'lık ve 6'lık köşebentlerin yanlarda diyagonal köşebentlerle perçinlenmesiyle oluşturulmuş, kolonların üstleri ara kat haricinde saçlarla kaplanmıştır.

Yapının restore çalışmaları halen devam etmektedir. Özellikle bodrum katında su sızması sorunu halen çözülememiştir.

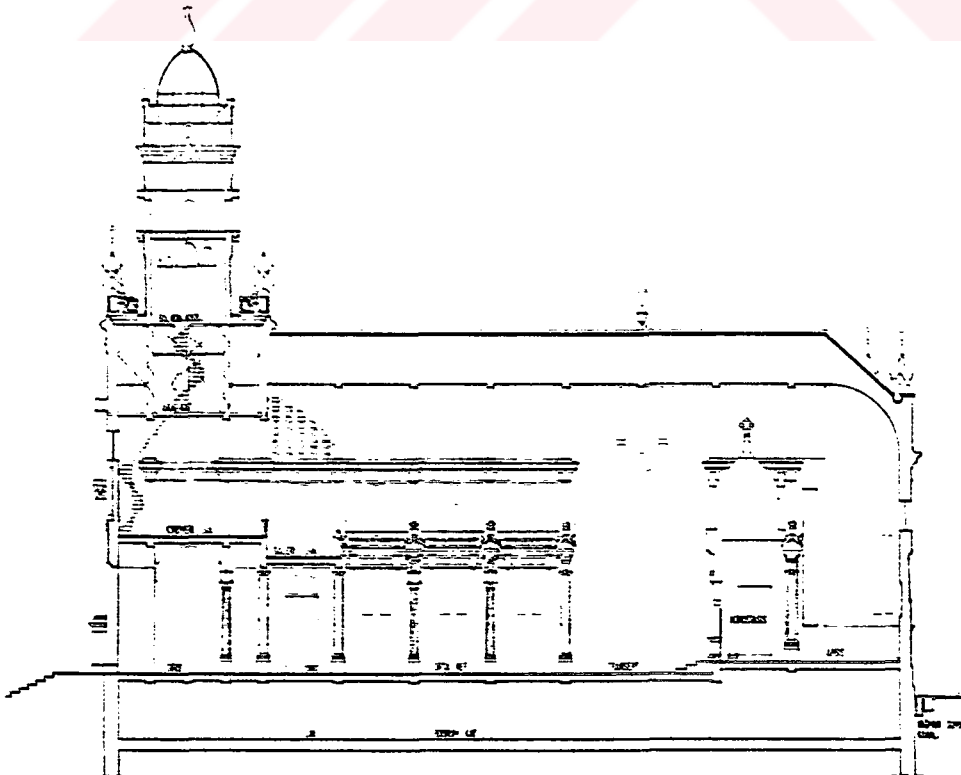

Zemin Kat Planı

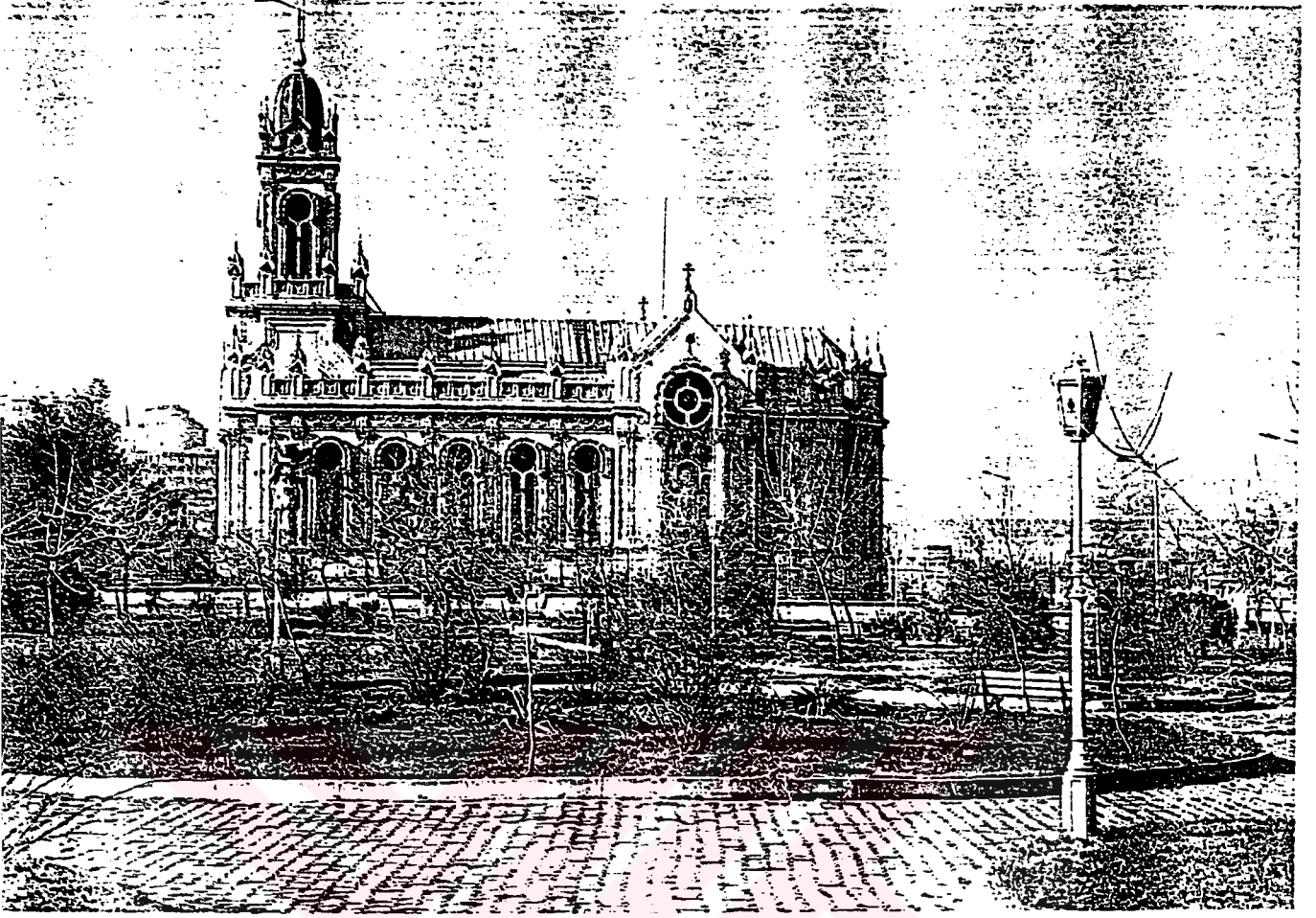

Galeri Kat Planı

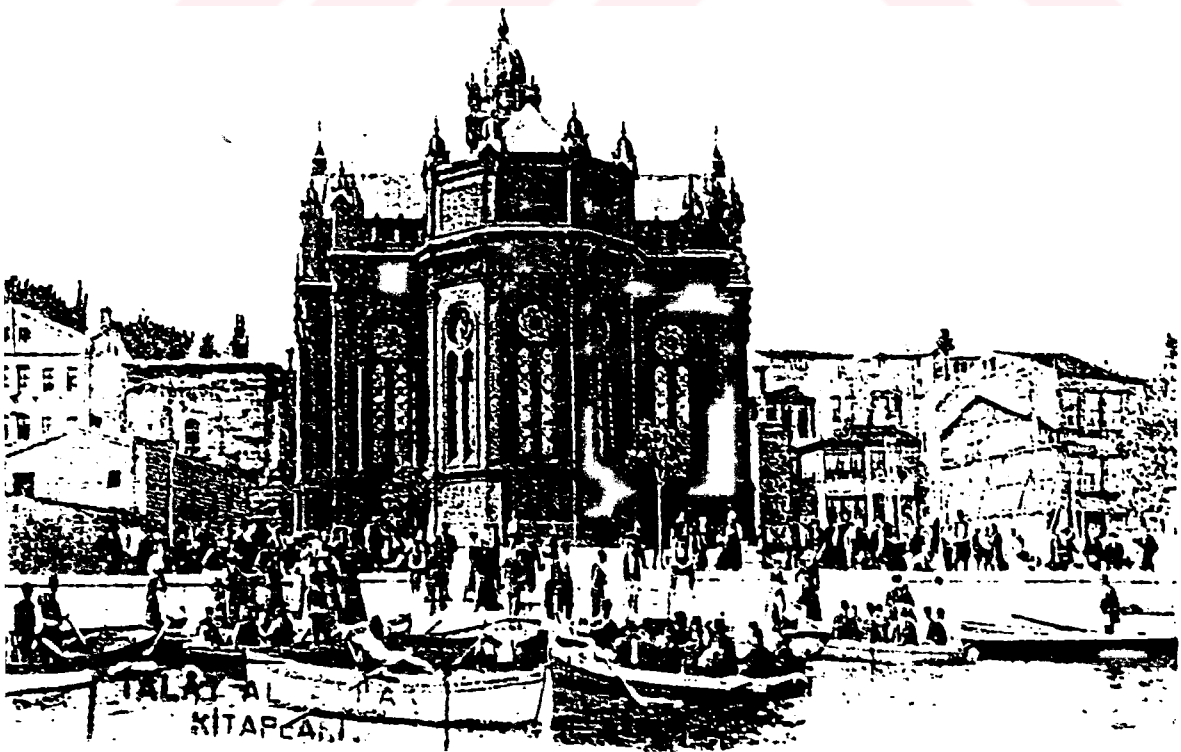
Plan 2-3. Bulgar Kilisesi (Tapan, Kuruyazıcı Yapı Dergisi)

Kesit 1- Bulgar Kilisesi (Tapan, Kuruyazıcı, Yapı Dergisi)

Fotoğraf no.18- 1992 yılında Bulgar Kilisesi.

Fotoğraf no.19- Eski bir kartpostaldan Bulgar Kilisesi deniz cephesi.

II.3.2.2. Ayios Yeorgios Metohi Kilisesi

Tevfik Cafer Mahallesi, Vodina Caddesi üzerindedir. Daha önceleri kilisenin bulunduğu yerde Ulah Prensligi maslahatguzarlarından Kantakuzinos ailesinin evi vardı ¹.

Bu evi ve bahçesini Kudüs Patriği Teofanis satın almıştır. Teofanis 1645 yılında öldüğüne göre daha önceleri alınmış olmalıdır. Evin civarındaki evler patrik Nektarios zamanında alınarak Kudüs patrikhanesine hediye edilmiştir ².

Kilise bahçesinde küçük bir kilise daha vardır ki Manuel Gedeon'a göre bu kilisenin Kantakuzinos ailesinin özel ibadethanesi olması muhtemeldir.

1640 Balat yangınında Metohi kilisesi tamamen yanmıştır. 1728 yılındaki yangında ikinci kez yanmış, 1739 yılında Kudüs patriği Meletios Pigos tarafından daha uzun ve geniş olarak yaptırılmıştır.

Metohi kilisesinin bahçesi oldukça büyüktür. Bahçe içinde Kudüs patriği için bir de ev inşa edilmiş, Kudüs patrikliğinin İstanbul'daki resmi ikameti olarak kullanılmıştır.

1784 yılında çıkan yangının yaptığı tahribatlar küçük ölçüde olduğundan tamiratla iyileştirme yapılmıştır.

1787 yılında Kudüs Patriği Avramios, kilise çevresindeki birçok yapıyı satın alıp yıktırarak kilise arazisine katmıştır.

1833 yılında Patrik Atanios tarafından kilise tekrar tamir ettirilmiştir. Kudüs Patrikhanesine bağlıdır. İçinde Ayios Minos adlı bir ayazması vardır. Halen ibadete kapalıdır. Yapı işini görememize rağmen dış cephenin restore edilmesi gereklidir.

1. Ülke, İstanbul Anıtları, s.46.

2. İbid, s.47.

II.3.2.3. Panayia Muhlion Kilisesi

Fener'de Tevkiicafer Mahallesindedir. Muhlion adı verilmesinin nedeni bir kaynakta şöyle açıklanmaktadır.

"1242 tarihinde, Lakonyanın kuzey doğusundaki Muhlion şehrinden gelenlerin bu semtte yerleşmeleri nedeniyle bu kiliseye Muhlion denilmiştir". Aynı kaynak, Paris Nasyonel Kütüphanesinde bulunan bir elyazmasına dayanarak, kilisenin 1261 yılında Suidaslugati yazarının damadı Yeorgios Akropolitis olduğu zannedilen şahıs tarafından inşa edildiğini yazar ¹.

Başka bir kaynak, "Muhlion Kilisesi XIII. asırda Maria Paleoloğina² tarafından yaptırılmıştır" der ³. Gedeon ise, Maria Paleoloğina'nın kocasının ölümünden sonra İstanbul'a gelerek kiliseyi onardığını söyler ⁴. Türkler bu kiliseye "Kanlı Kilise" adını vermişlerdir. Bunun nedeni, renginin kan kırmızısı boyanmış olmasındandır. Kilisenin hemen yanındaki Rum mektebinin dış duvarları kırmızı tuğladan yapılmış olduğundan halk buraya da Kırmızı Mektep demektedir.

Panayia Muhlion, Fatih Sultan Mehmet tarafından, Fatih Camisinin mimarlarından Hristodulos'un annesine hediye edilmiştir. Bu aile tarafından da Rum cemaatine bırakılmış olmalıdır. XIX ve XX. yüzyıllarda yapılan tadilatlarla kilisenin ilk şekli değişmiş olmalıdır. Kilise bahçesinde Ayia Anna adında bir ayazma vardır ⁵.

1. Janin, La Ge'ographie Eccle'siastique.... Byzantine, s.95.
2. Maria Paleoloğina, Bir Tatar Hanının eşi, İmparator VIII. Mihail Paleologos'un kızıdır.
3. Konstantios I, Konstantinias, s.113.
4. Gedeon, Eortologion Konstantinopolitu Proskinitu, s.57.
5. Ülke, İstanbul Anıtları, s.26.

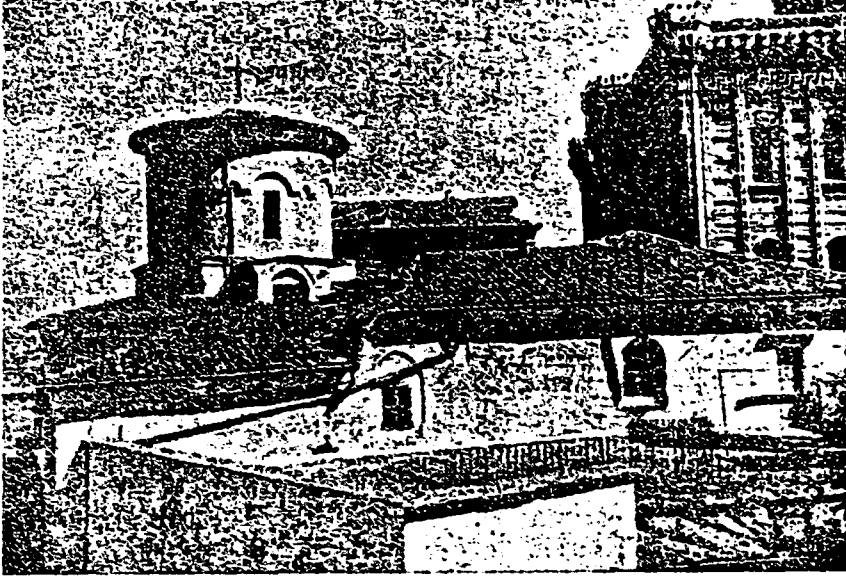

Foto.No.20- Panayia Muhlion Kilisesi.

II.3.2.4. Tur-i Sina Kilisesi

Tur-i Sina Kilisesi, Bizans zamanında kurulmuştur. Fakat burası çok kere yanmış,yıkılmış, yeniden inşa edilmiştir. 1830 yıllarında yeniden yapılmış halini koruyan kilisenin, misafirhanenin yanında hiçbir özelliği yoktur.

Kaynaklarda, "Balat kapısı dışında, sahilde, yanında Tur-i Sina keşişlerinin oturdukları Vaftizci Yahya Kilisesi"¹ vardır.

"Müellifimizin bahsettiği kilise, Tur-i Sina adı ile maruf olan kilise olsa gerektir. Balat'ta Fener Caddesi üzerinde bulunan bu kilise,Hazret-i Yahya (St.Jean Baptiste)'ya ithaf edilmişti. Kilise 1640 senesinde yanmış ve Rus sefirinin tavassütü ile yaptırılmıştır. Zamanla harap olan kilise, 1729 senesinde, Tur-i Sina'da sakin hristiyanlar tarafından yeniden yaptırılmıştır"².

Bugün bu kilise Mount Sinci misafirhanesi avlusunda harap bir şekilde, kullanıma kapalı olarak bulunmaktadır.

Foto 21- Tur-i Sina Kilisesi

1. Summer-Boyd, Strolling Through İstanbul, s.122

2. Kömürciyan, İstanbul Tarihi, s.92

MOUNT SINAİ MİSAFİRHANESİ

Bu ev 17.yy'dan kalan birkaç düzine Fener evlerinden tipik bir örnektir. Bizans stilini andırmaktadır. Bu ev üç yüz yıl Sina'daki St Catherina Manastırının misafirhaneliğini yapmıştır. St.Catherina Manastırı ilk olarak Justinian tarafından kurulmuş ve İskenderiye'deki patrikhanenin kontrolü altında, yarı bağımsız olarak faaliyet göstermiştir. Burada ilk archimandrite 1686'da kaldı. Burada kalan son archimandrite Damianos olmuştur. Damianos burada yaşlı annesiyle beraber, misafirhane hükümet tarafından lağvedilinceye kadar kalmıştır¹.

Misafirhane bugün mesken olarak kullanılmaktadır. Ancak bu durum bozulmasını önleyememektedir.

Üst kat archimendrite'nin toplantı odası, ana odadan oluşur.

Bu oda rococa bezemeli iki kolonla ikiye ayrılmış, kapı tarafındaki küçük bölüm bir çeşit antre olarak kullanılmıştır. Büyük bölüm alçı işli rokoka tarzında çok süslü bir tavan, itinayla hazırlanmış duvar süsleriyle, konik şöminesiyle ve sokağa bakan dört pencere ve diğer duvarlardaki pencereleriyle bugün tümüyle bozulmaktadır².

Bu yapıya bugün baktığımızda, bir zamanlar şehrin en güzel evlerinden biri olduğuna inanmak güçtür.

1. Summer-Boyd, Strolling Through İstanbul, s.120

2. İbid

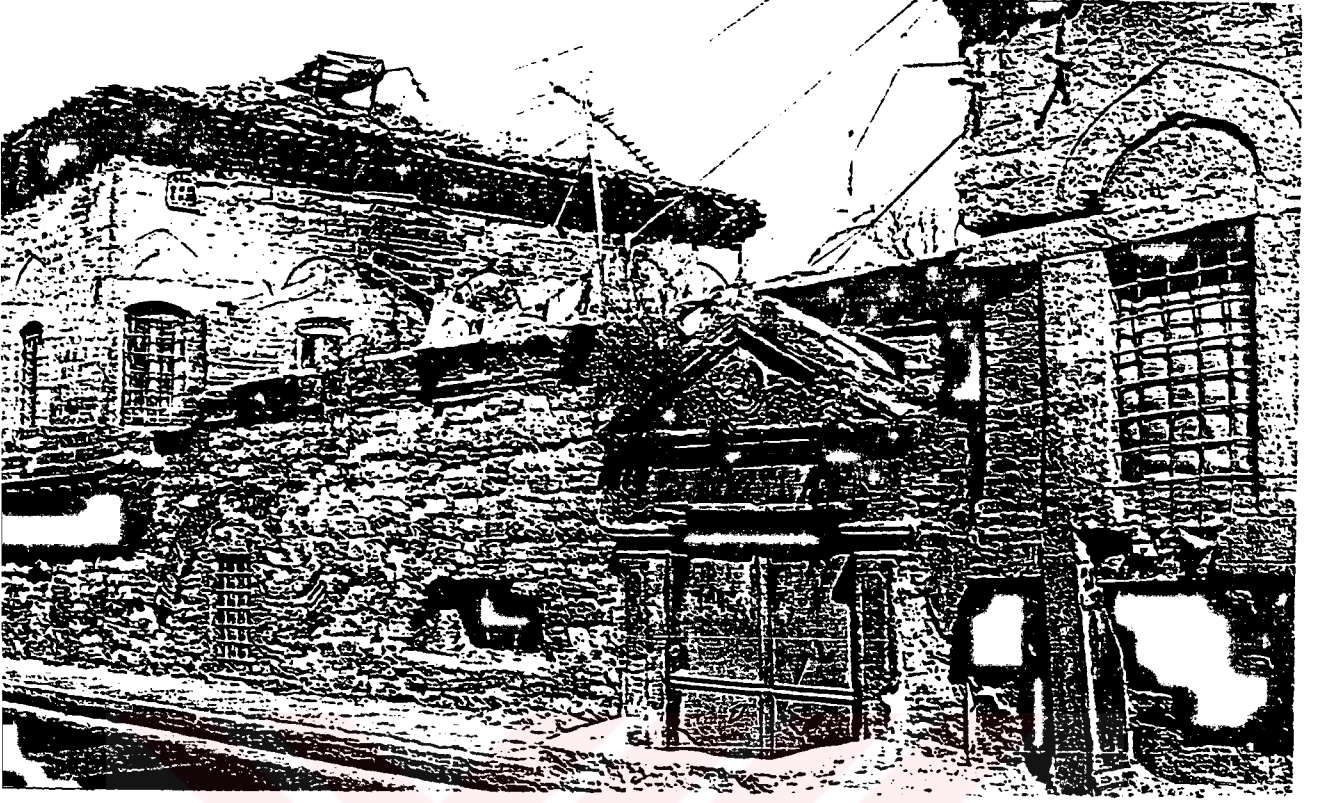

Foto 22. Fener-Balat Sivil Mimarisinden Örnek.

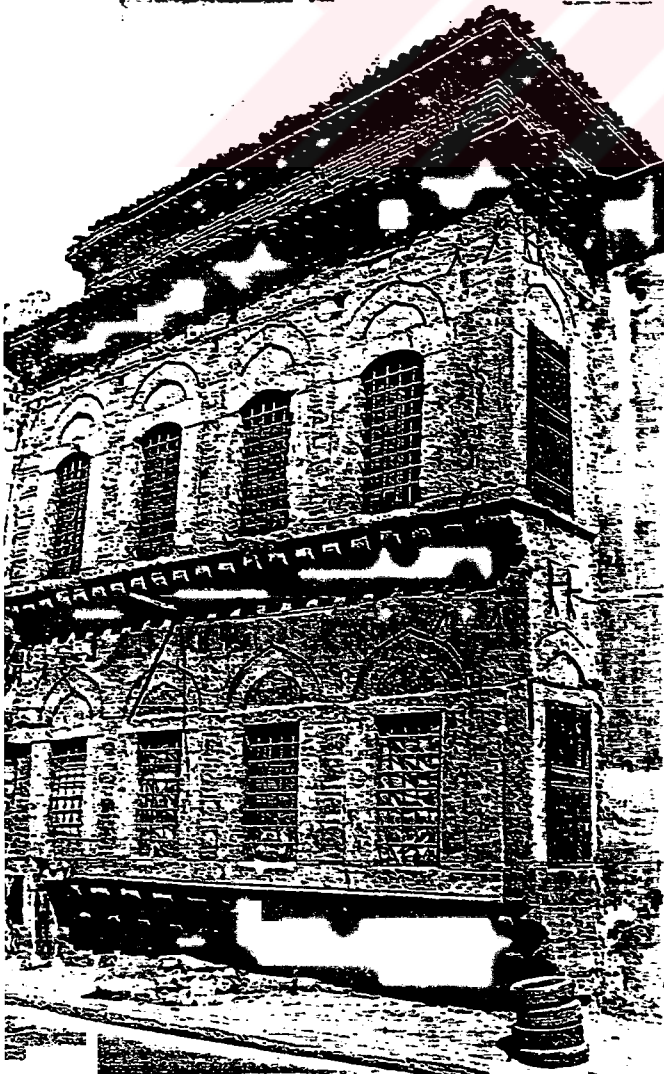

Foto 23. Fener-Balat'ta
eski yapı cephesi.

II.3.2.5. Surp Hreşdagabet Ermeni Kilisesi

Balat Molla Aşkı Mahallesiinde, Kamış Sokak ile Düriye Sokak'ın kesiştiği yerde yer alır (Harita 9).

İstanbul'un ünlü, Ermeni Kiliselerinden biri olan ve eskiden Bulgar Mahallesiinde yer alan kilise önceleri Ayios Eustratios adlı Rum Ortodoks Kilisesi iken, 1627'de Ermenilere geçmiştir ¹.

"Kilise alındığı zaman tamire muhtaç olduğundan, alınmasından bir yıl sonra tamir edilmiştir "².

Kudüs Ermeni patriği Kroki Baronder'in anılarına göre, 1631'de patrik Bursa'lı Isdepanos tarafından takdis edilerek ibadete açılmıştır ³.

1691 yılında yanan kilisenin yeniden yapımı bir yıl içinde Musa ve Hacer kalfalar tarafından gerçekleştirilerek ibadete açılmış, 1693 yılında ikinci kez yanan ahşap kilise irade-i seniyye⁴ ile yeniden inşa edilmiştir. 1729 yılındaki büyük Balat yangınında tekrar yanmış, Araboğlu Meladan kalfa tarafından ahşap olarak tekrar yapılmış, patrik Houhannes Golod tarafından ibadete açılmıştır. 1783 ve 1789 tarihlerinde ard arda gelen yangınlarda yanan ahşap kilise; 1789 ve 1790 tarihli fermanlarla yeniden inşa edilerek ibadete açılmıştır. Kilise en son 1827'de yanmış; 1835'de II.Mahmut tarafından beşinci kez inşa edilmiştir. Ancak ileride tekrar yanacağı düşünülerek bu kez kargir olarak, daha geniş inşa edilmiştir ⁵.

Kilisenin, Muganniler odası⁶ duvarları Kütahya çinileriyle kaplıdır. Kilise bahçesinde, 1827 tarihli bir çeşme ve Başpiskopos Tateos ile Serope Ağa Sarkisyan'ın mezarları yer alır ⁷.

1. Tuğlacı, İstanbul Ermeni Kiliseleri, s.143.

2. Melkon, Balat Surp Hreşdagabet Kilisesi Tarihi, s.98.

3. Tuğlacı, Ioc.cit.

4. İrade-i Seniyye, İnsan iradesi, II.irade

5. Tuğlacı, op.cit, s.144-146.

6. Muganniler odası, Koronun bulunduğu yer

7. Tuğlacı, op.cit., s.147.

Kilise 1962-1984 yılları arasında çeşitli onarımlar geçirmiştir. Kilisenin oldukça büyük cümle kapısı, kabartmalı ve dökme demirdendir. Bu kapı üzerinde bulunan kare bölümler üzerinde çeşitli kabartma tasvirler yer alır.

Ayrıca Kamış Sokak ve Hacı İbrahim Sokak'larının kesiştiği köşenin karşısındayine kiliseye ait eski okul binası yer alır. Bugün bu okul kullanılmamaktadır.

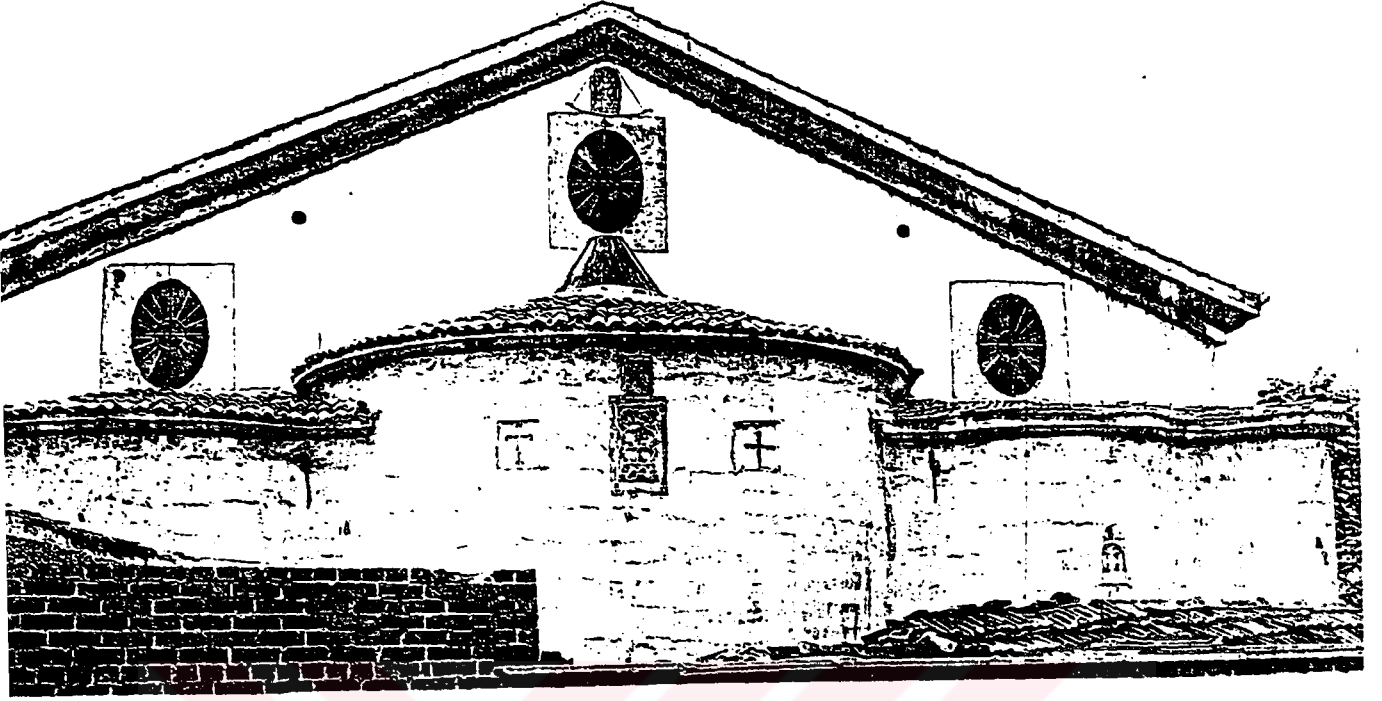

Foto.no.24. Surp Hreşdagabet'in Absid cephesi.

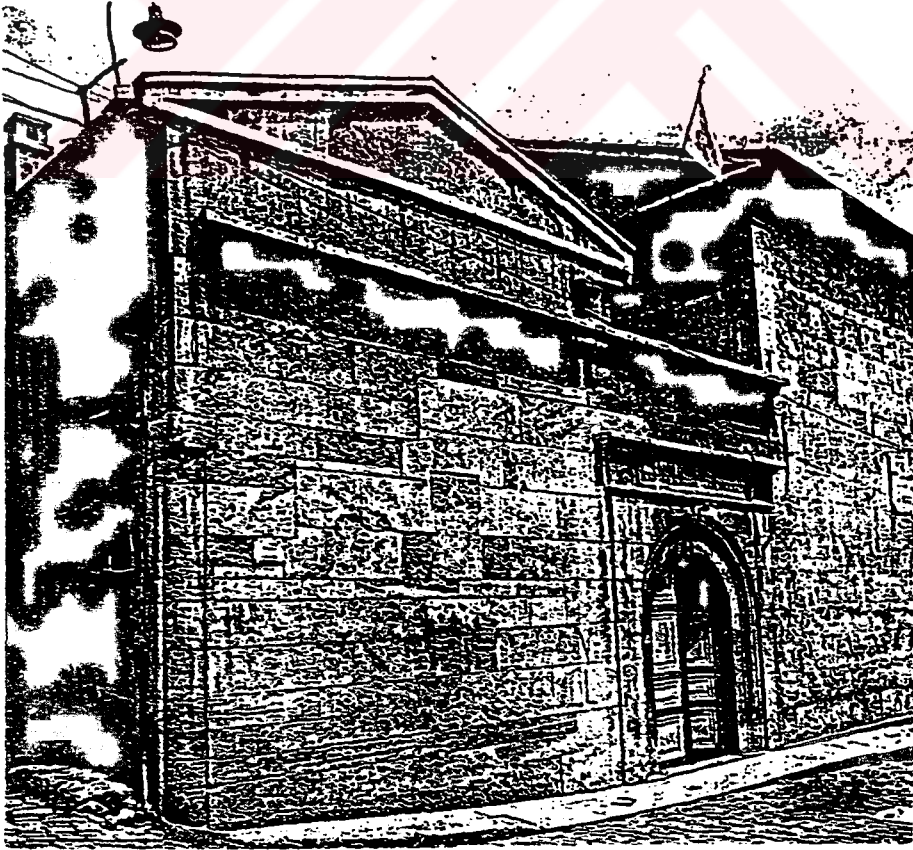
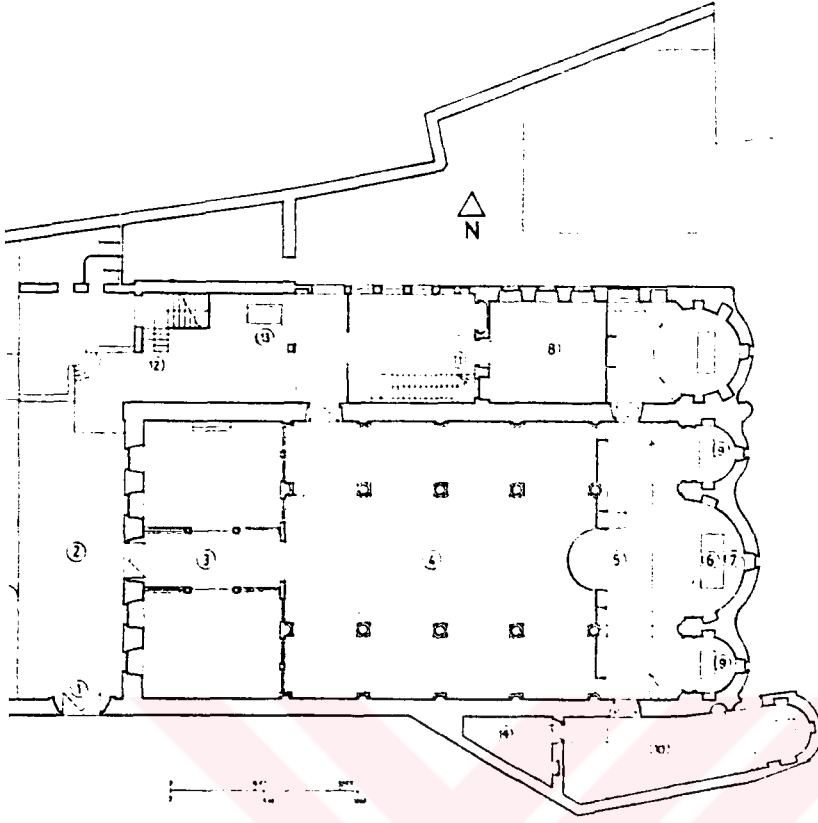

Foto.no.25. Surp Hreşdagabet Ermeni kilisesinin giriş cephesi.

- 1-Kilise Dış Girişi
- 2-Avlu
- 3-Ana Giriş Mekanı
- 4-Nef
- 5-Koro Mahali
- 6-Sunak
- 7-Absid
- 8-Surp Boğos Bedros Şapeli
- 9-Küçük Absid
- 10-Surp Krikor Lusarovic Şapeli
- 11-Surp Ardem Ayazması
- 12-Galeri kata giriş
- 13-Tateos Piskoposun Kabri
- 14-Depo

PLAN 4- Surp Hreşdegabet Kilisesi (Pars Tuğlacı'dan)

Foto no.25. Surp Hreşdegabet Kilisesi bitişiğindeki eski okul binası.

II.3.2.4. Ahrida Sinagogu

Bu sinagog Kürkçü Çeşme Sokak ile Gevgirli Sokak arasında yer alır. Bölgenin en eski ve en güzel sinagogudur.

Makedonya'nın, Ohri şehrinden gelen musevi cemaati nedeniyle bu adı almıştır. Yapım tarihi tam olarak belli değildir. Ancak 15.yy. da Romaniot denilen Bizans musevileri tarafından yapıldığı söylenmektedir ¹.

Başka bir kaynakta yer alan, konu ile ilgili eski bir fermana göre; "İstanbul kaimakamına ve kadısına hükümki. Asitanei alliyede olan İstanbul yahudi cemaati, süddei saadetine arzuhal idüp, Hacı İsa Mahallesinde kain olup feth-i hakkaniden evvel Ohri cemaatinin malik olduğu üç sinagogdan biri Ohrida cemaatine, diğeri karaferya cemaatine, diğeri Yanbolu cemaatine ve Tahta Minarede olup, cuhacılara ait sinagog yanmış olduklarından, seri şerif vasıtasıyla hiçbir kimsenin bu sinagogların eski haline iade edilmesine mimanaat edilmemesi"² 15 Ramazan 1104 (15 Mayıs 1694) yazılıdır.

Buradan anlaşılacağı üzere, Ahrida sinagogu fetihten önce yapılmış olmalıdır. Fermada ise padişahın İstanbul kadısına tamir emri bildirilmektedir. Sinagog kuruluş itibarıyla Bizans dönemine ait olmakla beraber, bölgede çok görülen yangınlar sonucu, çeşitli tarihlerde yanmış, orijinal halini yitirmiş olmalıdır.

Ahrida Sinagogu 1709 ve 1823 senelerinde önemli derecede onarılmıştır ³. Bir başka kaynakta 1893 yılında da Ahrida Sinagogunun tamir gördüğü yazılıdır ⁴.

1. Karmı, Jewish Sites of İstanbul : A quide book, s.51.
2. Altınay, XIV... İstanbul, sayfa 59.
3. Schneider, Mauren und Tore, s.72.
4. Galante, Les Synagoques d'İstanbul, s.9.

Güney kapısı üzerindeki kitabede;

"Balat köyünün kıymetli idarecileri, güzel renklerle yenilemek ve güzelleştirmek için, ikinci kez Ahrida Sinagoguna ellerini uzattılar. Tanrı onları ödüllendirsin". Sene 5715 (1955) yazılıdır⁵.

Son olarak 1992 yılında cemaatin 500.yıl kutlamaları nedeniyle Hüsrev Tayla tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda, yapı önemli ölçüde değişmiştir.

Yapının dıştan dışa ölçüleri 26 x 14.50 mt.dir. Sinagoga kuzey cephesinden girilir. Yuvarlak kemerli, çift kanatlı bir mermer kapısı vardır. Kapının her iki yanında ikişer adet aynı kaideye oturmuş kompozit başlıklı kolonlar mevcuttur.

Kuzey cephesinde üst katta dokuz, alt katta ise sekiz yuvarlak kemerli pencere vardır. Bu pencereler içeriden dışarıya doğru daralırlar. Yapı, alt kat ve kadınların yer aldığı azana denilen asma kat ile iki katlıdır. Azana bölümüne çıkış merdiveni dışarıdandır.

Uzunlamasına dikdörtgen gelişen plan doğu yönünde basık bir kubbe ve tavanın üzerini örten düz tonoz biçimindedir. Bu ikisinin arası düşük tavadır.

Tavan, dört kalın ahşap tarafından taşınırdı. Ancak 1992 yılında yapılan restorasyon çalışmalarında gerek tavan, gerekse taşıyıcı kolonlar betonarme yapılmıştır.

Yapının doğu duvarı 120 cm kalınlığında, diğer duvarlar ise 80 cm kalınlığındadır. Bunun nedeni Aaron Akadeşin⁶ 80 cm derinliğinde bir niş teşkil etmesidir.

5. Galante, Historie des Juifs d'Istanbul, s.166.

6. Kudüs yönünde olan, içinde deri, üstünde yazılmış el yazması tevatların komulup muhafaza edildiği kutsal dolap.

Teva⁷ bölümü yapının ortasında yer alır. Zeminden 40 cm yüksekte iki basamakla çıkılır.

Mekânı aydınlatan üst pencerelerde, David Yıldızı şeklinde vitraylar yapılmıştır.

Ahride sinagogunun teva kürsüsü oldukça ilginç biçimdedir. Bu kürsü Nuh'un Gemisi'nin şekline benzetilmiştir. (Bkz. fotoğraf 29). Kürsü zeminden 1.60 metre yüksektedir.

Azana bölümü zeminden 3.50 metre yüksekliktedir. Kubbe ve tonozların da ahşap tavan süslemeleri vardır. Ayna tonozda geometrik süslemeler mevcuttur. Yapı, kiremit çatı ve kirpi saçakla sonuçlanır. Halen faaldir.

7. Aaron Akadeşin karşısına düşen, merkezde olan tevratin ve hahamın dua sırasında üzerinde olduğu yerden birkaç basamak yüksek orta sahnin.

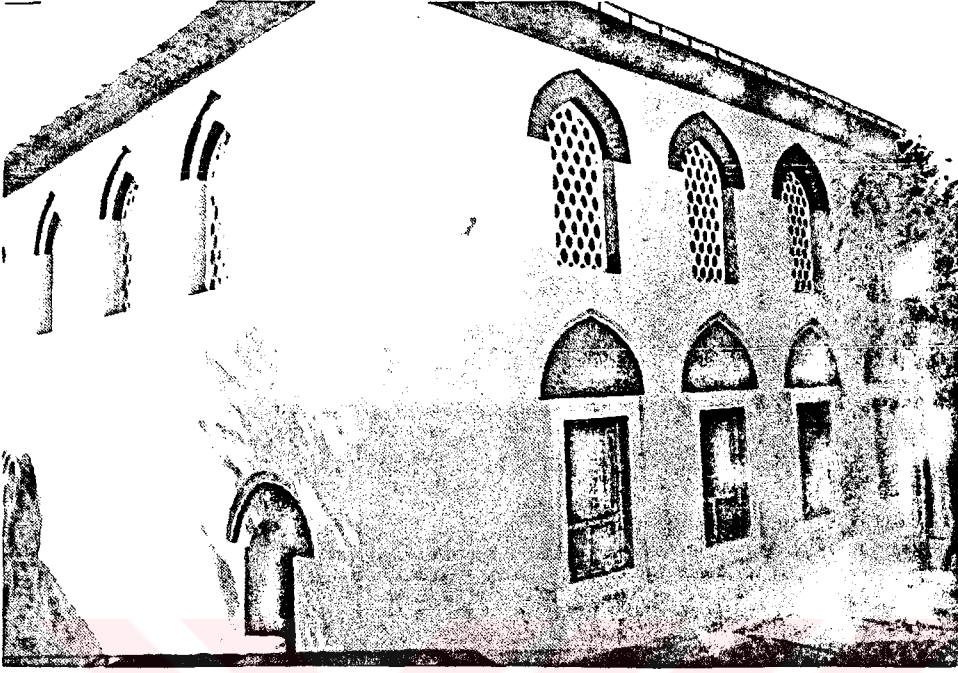

Foto no.26. 1992 yılında yapılan restorasyondan sonra Ahrida'nın dış cephesi (Şalom Gazetesi'nden)

Foto no.27. 1992 yılında yapılan restorasyondan sonra Ahrida'nın iç mekanı (Şalom Gazetesi'nden)

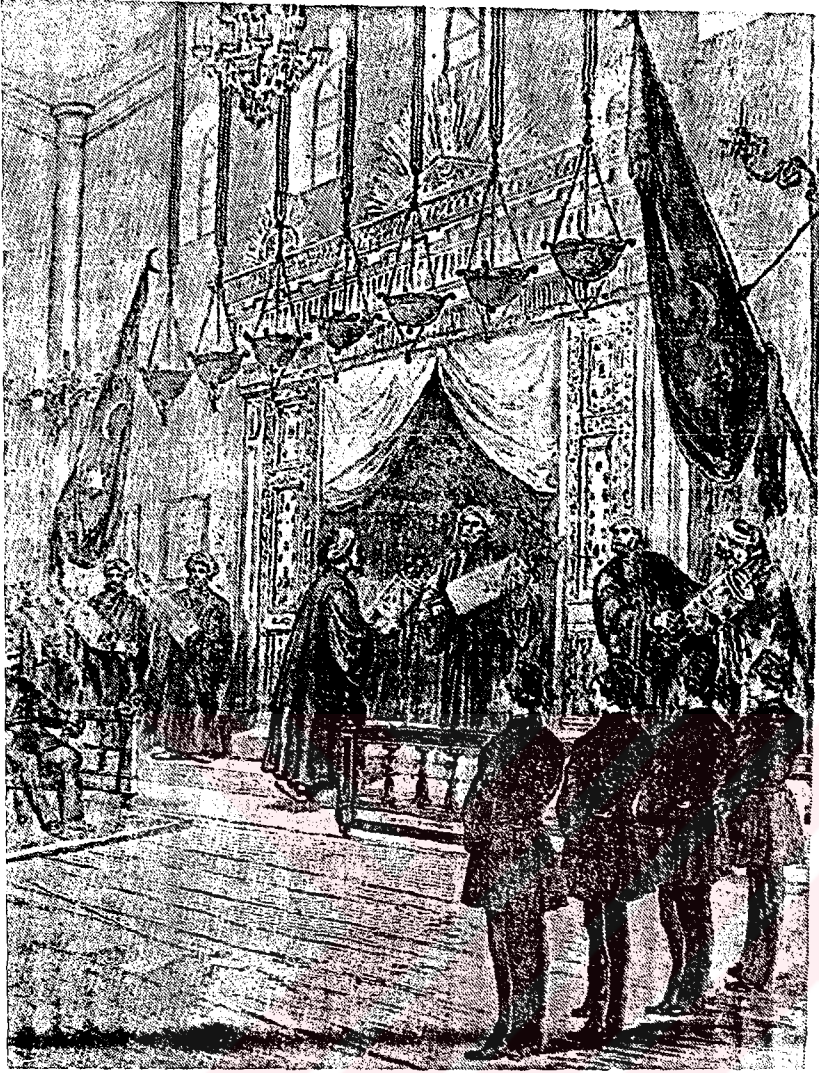
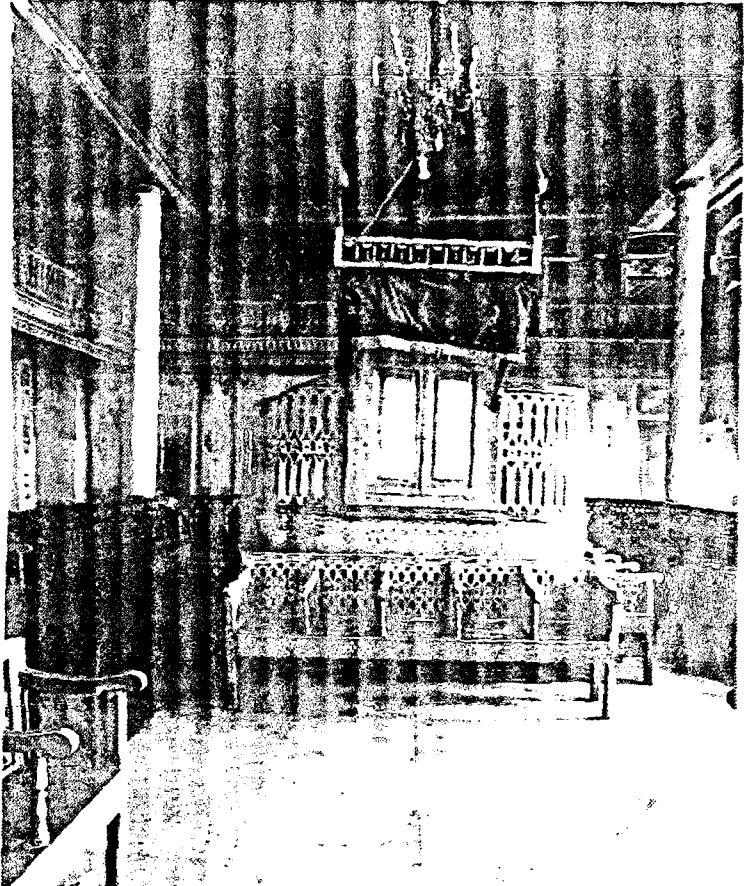

Foto no.28. Osmanlı Ordusunun zaferi için 18 Mayıs 1877 günü Ahrida'da düzenlenen tören (London Illustrated News 9.6.1877).

Foto No.29. Ahrida Sinagogunun restore edilmeden önceki son hali,
Foto: Lorenzo Salzman

II.3.2.5. Yanbol Sinagogu

Molla Askı Mahallesi Lapanalar Sokaktadır. Hacı İsa Mektebi, Kamış Sokak ve Kürkçü Çeşme Sokak Sinagogu çevreler.

Sinagogun yapımı, Ahrida'da belirtmiş olduğumuz femandaki gibi Bizans'a kadar iner. Ancak bölgede çok sık çıkan yangınlar sonucu defalarca yeniden yapılmış olmalıdır.

Bu sinagogda görülen en erken tarihli taş kitabede¹;

"Bu bina için meşgul olan Yaakovben Yaeş babasının hatırasına "Beti Yibane senesi" (5467) - 1707" yazısı okunmaktadır.

Sinagogun Bizanstan kaldığı, 1709 yılında büyük onarım gördüğü söylenir². Dış mermer kapıda 5635-1875, iç mermer kapıda ise 5655-1895 tarihleri okunmaktadır³.

Bu sinagog Bulgaristan'ın Yanbolu şehrinden gelenler tarafından kurulmuş, Bizans yahudilerince de kullanılmıştır.

Elips şeklinde basık kemerli bir kapı ile bahçeye girilir. İki kat yüksekliğinde, tek katlı bir yapıdır. İkinci katı dışarıdan merdivenle girilen azana bölümü oluşturur.

Sinagog bahçesinde küçük bir mıdırışım⁴ vardır. 5.40 x 5.40 ölçülerinde, kargir, beşik tonozlu yapıdır. Sinagog dıştan dışa 14 x 11.80 m. ölçülerindedir. Yerden çatıya yükseklik 840 m.dir. Sinagoga güney cepheden girilir. Girişte basık kemerli empire bir kapı göze çarpar.

1. Akman, "Yanbol Sinagog", s.58

2. Schneider, "Mauren und Tore", s.76

3. Akman, Ioc.cit

4. Mıdırışım, Sinagog ana kitlesinin yanında olan eklenti, depo.

Kapı alınlığında üçgen köşeliklerde dolgu motifi olarak defne dalı işlenmiştir. Orta kilit taşında ise istiridye motifi vardır. Altında 5655 = 1895 tarihi okunur.

Esas girişin bulunduğu güney cephesi üstte 6 altta 5 pencereye sahiptir. Üst kat pencereleri dışta dikdörtgen iken içeride sivri kemerli olurlar. Batı cephesinde 4 büyük pencere bulunur. Azana⁵ kısmına dıştan merdiven ile çıkılır. Aaron Kadeş 70 cm niş şeklindedir. Mekanın üstünü 4 ahşap sütunun taşıdığı büyük bir ayna tonoz örtmektedir. Sinagog duvar kalınlıkları 90 cm.dir.

Teva bölümü zeminle aynı kattadır. Zemin mermer kaplıdır. Aaron Kadeş kapı kanatları zengin süslemeye sahiptir. Kemerli pencereler arasında kalan üçgen mavi satıhlarda, mavi ve lacivert tonlarda barok yağlı boya süsleme vardır. Tavanda çeşitli doğa resimleri bulunur.

5. Azana; Sinagoglarda bulunan dıştan merdivenle girilen camilerdeki kadınlar mahfeline karşılık gelen galer kat.

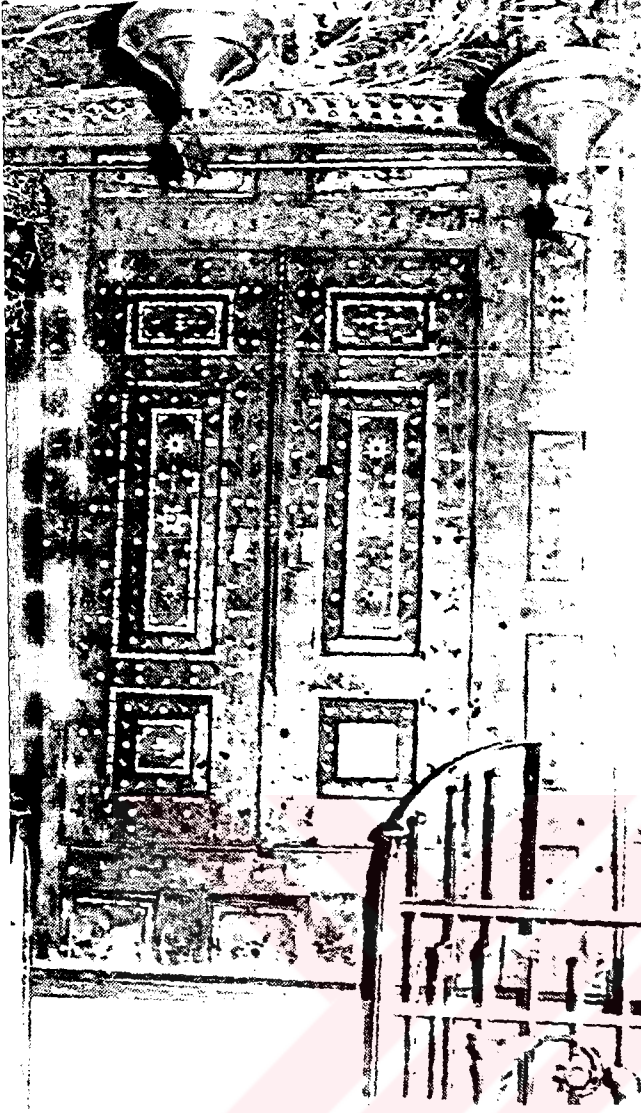

Foto no.30. Yanbol Sinagogu
Aaron Kadeş kanatları

Foto no.31. Yanbol
Sinagogu iç mekandan
bir görünüş.

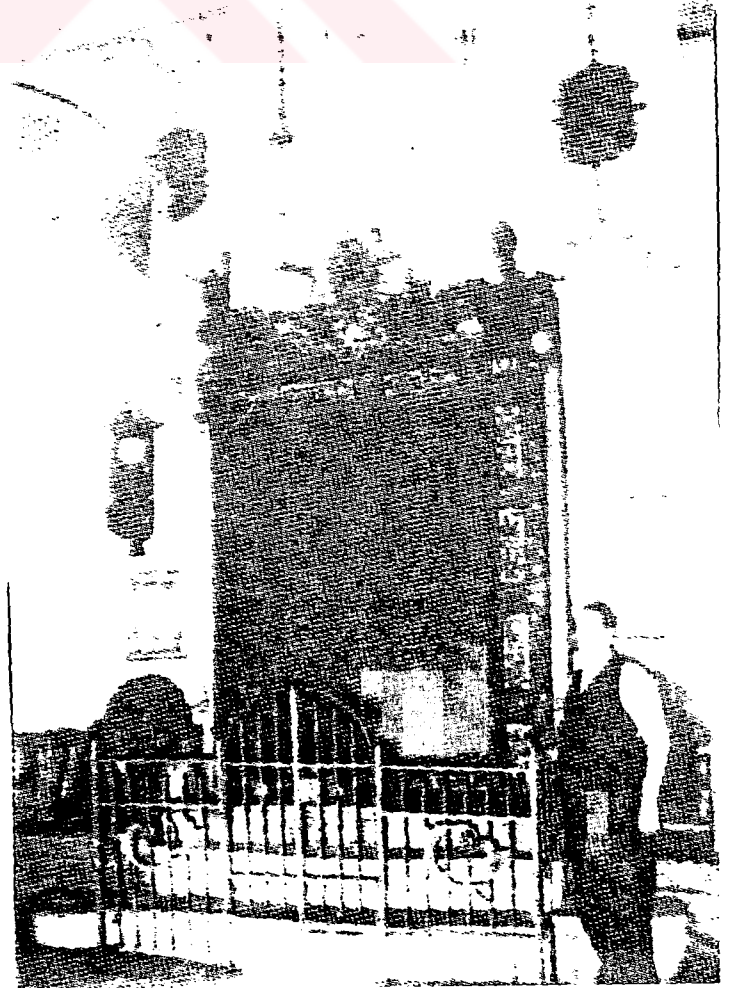

Foto no.32. Yanbol Sinagogu iç mekandan bir görünüş.

II.3.2.6. Diğer Sinagoglar

Eliyau Sinagogu

Mürsel Paşa Caddesi üzerinde sinagogun ibranice yazılmış mermer kitabe taşlarında;

Kcol Ecdos Eliyau

Kutsal mabed Eliyau

Sene 1556 (1796) tarihi okunmaktadır¹.

İkinci kitabede ise ; "Ezret Naşim

Azara Kapısı" yazısını taşır.

Cephe duvarları 16 x 13.5 metre'dir. Duvar yüksekliği esas cephede 2.10 metre, doğu-batı yönünde ise 4.50 metreyi bulur. Azara kapısı ve esas giriş genişliği 1.80 metredir.

Sinagogun çatısı tümüyle çökmüştür. İçi harabe haldedir.

Selaniko Sinagogu

Selanik şehrinden gelen musevilerce kurulmuş, kesin tarihi belli değildir. Dış kapı üzerindeki kitabe 1826 yılına aittir. Ahşap olan sinagogun çatısı çökmüş, içi harabe halindedir. Mürsel Paşa Caddesinde yer alır.

Balat Geruş

Bugün mevcut değildir. Balat iskelesi ile Or ha-haim hastanesi arasında yer almaktaydı. Bu sinagogla ilgili bir yıkım fermanı mevcuttur².

(Altınay)

"Gerus" kelimesi, ibranicede kovulmak, sürülmek anlamına gelir. Bu nedenle bu sinagogu kuranlar Seferdim yahudileri olmalıdır. Bugün yeri kesinlikle belli değildir.

1. Schneider, ... Konstantinople, s.74.

2. Altınay, XIV.Asırda İstanbul Hayatı, s.49.

Pulyaşan Sinagogu :

Bugün mevcut değildir. Bir kaynağa göre Mursel Paşa Caddesi üzerinde gösterilmiştir ¹.

Bugün burada demir atölyeleri mevcuttur. Sinagogun harabesi dahi ortada yoktur.

Pulyaşan Sinagogu, Konstantine Yaşan olarak da adlandırılır. 1890 yılında yanmıştır. Ne zaman yapıldığı belli değildir ².

Bazı kaynaklar, ilk kuruluş tarihini Bizansa kadar indirmekte ve dayanak olarak da Fatih Devri hahambaşı Kapsali'ye İtalya başhahamı Josef Kolon'un göndermiş olduğu mektubu göstermektedirler. Mektup, 1480 yılında gönderilmiştir ve Pulyaşan sinagogunun adı geçmektedir ³.

Sinagogun mimarisi ile ilgili elimizde hiçbir bilgi mevcut değildir.

Karaferya Sinagogu

Bu sinagog Derya Sokak'ta Yanbol Sinagogunun hemen yanında yer alırdı. Ancak bugün mevcut değildir. Arasında oto tamirhanesi bulunur.

Makedonya'daki Türklerin Karaferya dedikleri, Verria şehrinden gelen yahudiler tarafından yapılmıştır ⁴.

Hakkında birbirinin karıştı olan birçok rivayet vardır. 1897 yılındaki yangında harebeye dönmüş ve yeniden yapılmamıştır ⁵.

Sinagogun adı 1694 tarihli bir fermanla geçmektedir ⁶.

1924 yılında okul, 1939 yılında da Türk Kültür Birliği olarak kullanılmıştır.

1. Schneider, ... Konstantinople, s.74.

2. Ülke, İstanbul Anıtları, s.36.

3. Galanti, Les Synagoques d'İstanbul, s.287.

4. Mitrani, Anatolian Synagoques, s.252.

5. İbid.

6. Ülke, Ioc.cit.

II.3.3. Sivil Yapılar

Bugün bu yapılardan çok azı Mürsel Paşa Caddesi üzerinde yer alır. Bu yapılarla ilgili çeşitli tezler öne sürülmüş ve kökenlerinin Bizans'a kadar dayandığı iddia edilmiştir. Buna karşın bazı kaynaklar yapıların Bizans sonrası, Osmanlı döneminde Fener aristokratları için yapıldığını kanıtlamışlardır.

Bu kaynaklardan biri; Eski köprüden Balat'a giden Haliç'in sağ yakasındaki mahalle, Türk fethinden sonra Rum ailelerin barındığı yer olmuştur. Burada karşılaştığımız Bizans stilindeki eski evlerin sayısı yirmi civarında olup hepsi sur duvarlarının dışında, deniz kıyısında ve Fener Caddesi üzerindedir. Patrikhane arşivcisi M.Gedeon, bu evlerin fetihden önce mevcut olmadığını söylemiş ve çeşitli nedenler göstermiştir ¹.

Öncelikle, evlere ait kayıtlar genellikle XVII ve XVIII yy tarihlidir. Rum cemaati Başkanı Patrik, Fener'e ancak 1600'lerde yerleşmiştir. Bizans döneminde, surlarla deniz arasındaki birkaç metre genişlikteki yamaçlara ev yapılmasına izin vermek savaş kurallarına ters düşerdi. Ayrıca, Willenhardown'a göre 1204'te Haçlılar'ın İstanbul'u kuşatması sırasında, Venedikliler Fener sur duvarlarına gemi ile yanaşmışlar ve sur duvarlarına ip merdivenlerle çıkıp saldırıya başlamışlardır. Bu olay, duvarla deniz arasında bir yapının bulunmadığını gösterir ².

Bu savlar geçerli olmakla birlikte kesin değildir. Gerçekten birçok ev XVII ve XVIII yy. tarihini taşır, fakat aynı stildeki tarihlendirilmemiş diğerleri onlardan daha önce yapılmışlardır. Venedik Orta elçilik Binası belki XV. yy.a aittir. Patrik Fener'e 1600'lerde gelip yerleşmiştir. Çünkü o dönemde, bu mahalle gelişmişti, fakat Fener yolu daha önceleri de mevcuttu. Ayrıca bu yol üzerinde Ceneviz, Venedik ve Pizalılar'ın kurduğu mahallelerde limanlar bulunmaktaydı. Bu limanlar önemli bir ticaret aksı oluşturmaktaydılar. Bu olgular, siyasi ve ti-

1. Beylie, L'habitation civile byzantine, s. 272

2. İbid.

cari çıkarılardan dolayı Bizans İmparatorlarının savunma zorunluluklarını unuttuklarını ortaya koyar. Dolayısıyla surlar ile deniz arasındaki yapılaşmaya bu nedenlerle göz yumulmuş olmalıdır ³.

Sonuçta, Dr. Mordtmann'ın da belirttiği gibi Fener'de fetihten önce sur dışında evler mevcuttu ve hiçbir şey bu evlerin halen ayakta olduğunu kanıtlamaz. Yine de mevcut Bizans evlerinin kopyesi olduklarını ve yönetici evi tipinde olduğu ileri sürülebilir ⁴.

Fener Bölgesi evleri ile ilgili bilgilere bazı XVII. yy kaynaklarında da rastlarız. "Önünden geçtiğimiz yollar Eflak ve Boğdan beylerine aittir. Bu evler, açık surdan kara cihetine nazır olup buradan gelen geçenler seyredebilir" ⁵.

"Tarihte Fener beyleri adı ile geçen Divan-ı Hümayun tercümanlıkları ile Eflak Buğdan beyliklerinde bulunan Rum asilzadelerine ait Fener'deki konaklardan bazılarının bakiyeleri, son zamanlara kadar kalmıştır" ⁶ diye yazar.

Bu tür yapıların karakteristik özellikleri ev arsalarının küçük olmaları, üst katlarında bindirme konsollarla cumbalar oluşturmalarıdır. Pencereden sokağa bakmak İstanbul'da o zamanlar herkesin eğlencesi olmuştur. Pencereilerin önünde genelde saksılar ya da kutular içinde çiçekler bulunurdu ⁷.

Evler genelde iki ya da 3 katlıdır. Genelde taş ya da almalı duvar şeklinde inşa edilmişlerdir. Saçaklar, tuğlaların köşeleme komulmasından oluşan kirpik saçak denilen şekilde yapılmıştır. Pencere sivrili ya da tam kavisli kemerlidirler. Pencereilerin üst tablalarında tarih veya yazılar bulunur ⁸.

3. İbid.

4. İbid.

5. Kömürçüyan, ... İstanbul Tarihi, s.19.

6. İbid., s.169.

7. Arseven, Eski İstanbul, s.189.

8. İbid., s.190.

Çatılar ya kemer üzerine teras ya da iki tarafa akıntı şeklinde olup üzerleri alaturka kiremit ile kaplıdır (Bkz. foto 33).

Odalar ekseriya genişçe bir sofa üstüne olup bu sofaya bir koridor ile girilir (Bkz. çizim no. 2).

Pencere ve kapı kanatları ekseriya demirdendir. Üzerlerinde iri başlı çiviler vardır. İç kapılar tahta ve oymalıdır. Çatı yükünü azaltmak için bazen kubbe ile çatı arasına boş küpler yerleştirilmiştir. Döşemeler mermer veya kırmızı tuğladır. Merdivenler genelde binadan dışarıda ve bahçe tarafından birinci kata çıkar⁹.

Bu evlerden birkaç örnek bugün Mürsel Paşa Caddesi üzerinde restore edilmeyi bekler halde durmaktadırlar.

9. İbid, s.192.

Sivil Yapılar :

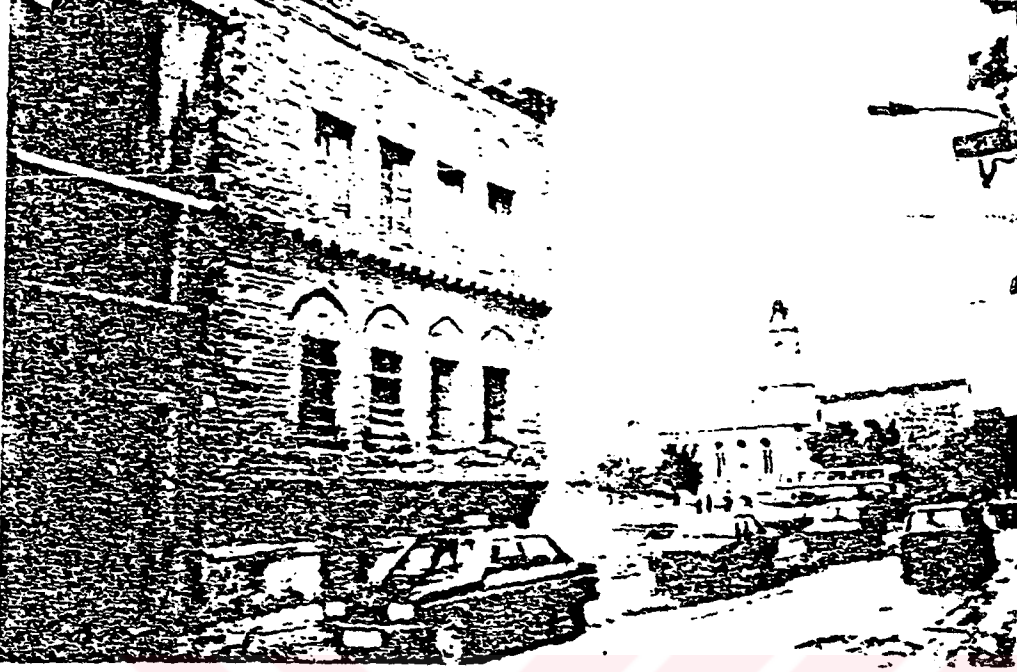
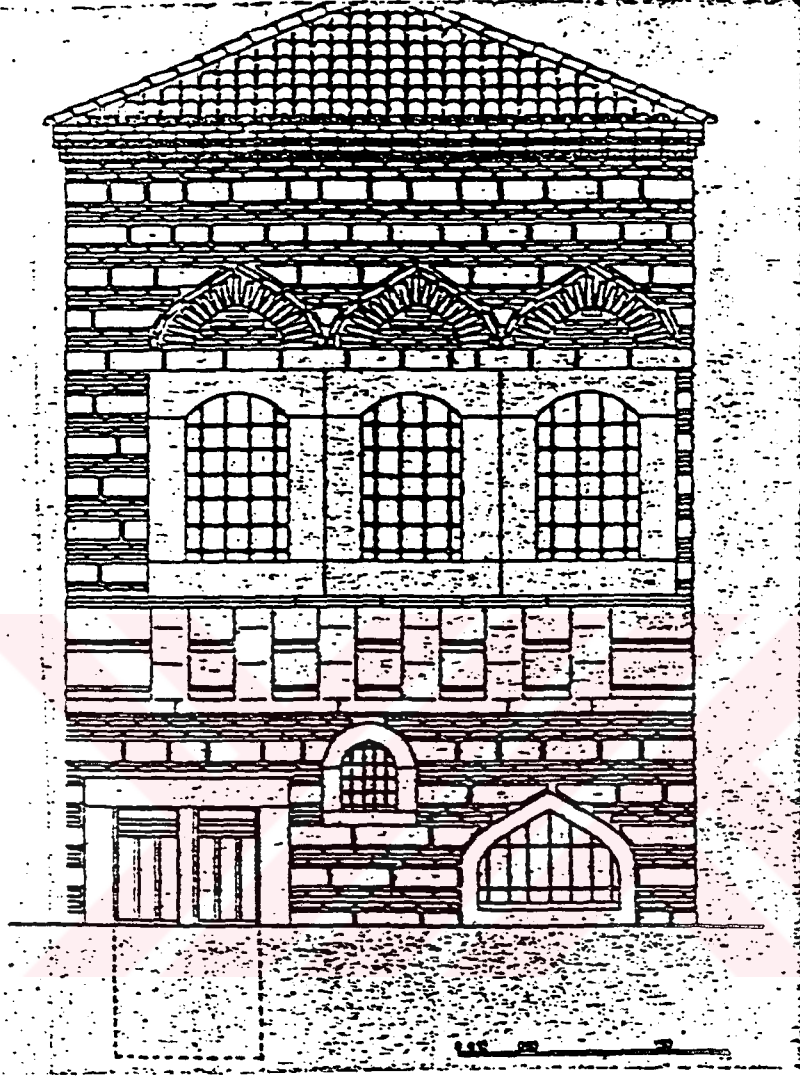

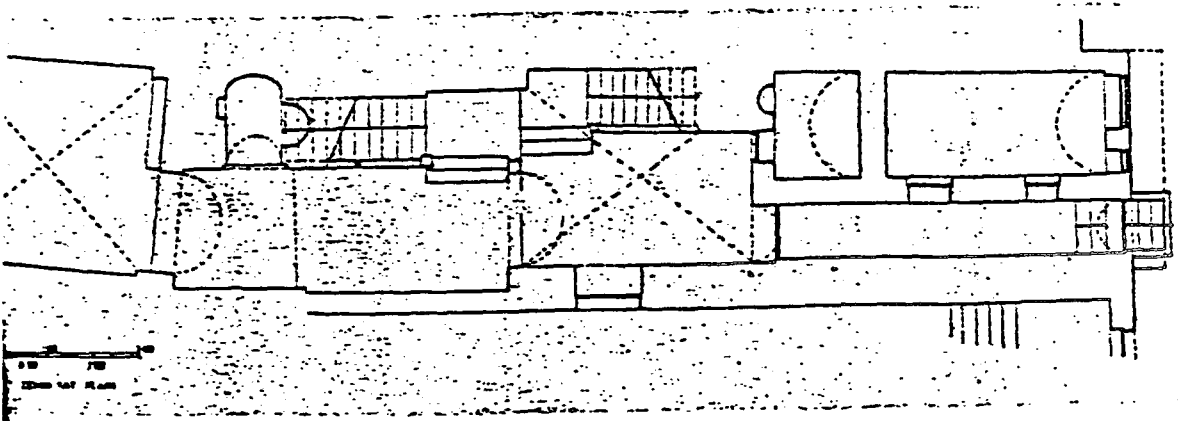
Foto 33. Fener-Balat Evleri.

Foto 34. Fener-Balat Evleri.

Çizim 1. Fener Evi Rölöve Çizimi (Cem Başak 1982)

Çizim 2. Fener Evi Planı (Cem Başak 1982).

II.3.4. Diğer Yapılar

II.3.4.1. Balat Çavuş Hamamı

Balat'ta Ferruh Kethude Camisinin hemen yanında yer alır. Kaynaklarda bu hamam ile ilgili bilgiler oldukça az ve çelişkilidir.

"Balat Çarşısında, Kamış Sokak'ta ufak bir çift hamamdır. Bir özelliği yoktur....." ¹.

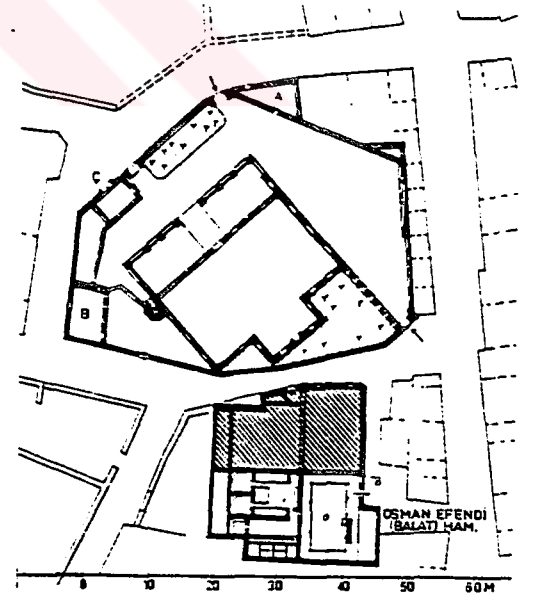
"Büyük, güzel ve en eski çifte hamamlardan biridir. Türk hamamı yapısı tarihinde yeri olan abidevi eserlerdendir. Planı aşikar olarak gösterir ki II.Beyazıt'ın hamamından evvel yapılmış, bu padişahın ilk saltanat yıllarında, yahut Fatih Sultan Mehmet devrinde inşa edilmiştir"².

"Balat hamamı hanendelere çift taraflıdır"³ denilmektedir.

Bu hamam, Balat Ferruh Kethude Camisi'nin hemen yanında yer alır. Adeta onun bir parçası gibi durur.

Ferruh Kethude Camisi 1562 yılında yapıldığına göre, Çavuş hamamı da denilen bu hamam bu tarihten bir iki yıl önce yapılmış olmalıdır.

Hamamın dış cephesi sıvalı ve üstü boyalıdır. Kadınlar ve erkekler olmak üzere iki bölümlüdür. İstanbul'daki diğer hamamlarla karşılaştırsak oldukça bakımsız görünmektedir.

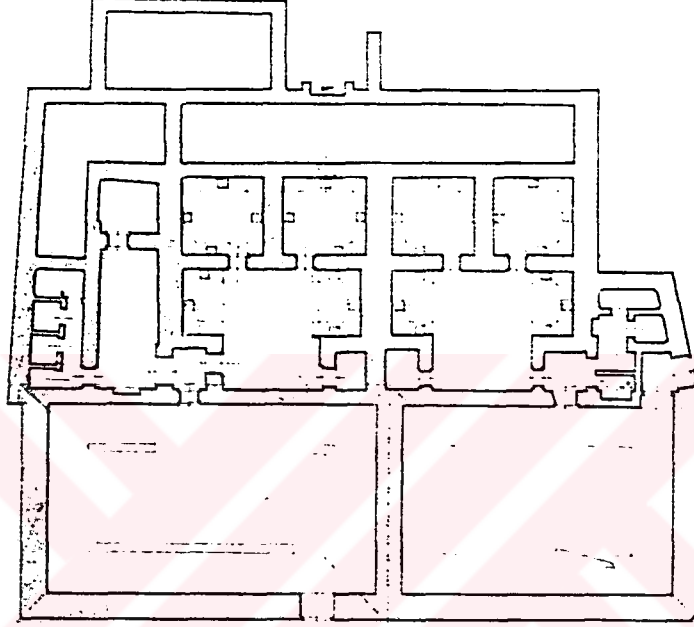
Kroki 2. Balat Çavuş Hamamı

1. Ayverdi, Fatih Devri, s.33.

2. Koçu, s.1968.

3. Evliya Çelebi, Seyahatname, Cilt 2, s.34.

Balat hamamının enlemesine dikdörtgen bir camekan bölümü vardır. Camekan alanı yukarıdan ahşap bir fenerle aydınlatılmaktadır. Çevresinde ve galeri katında ahşap kabinler mevcuttur. Balat yangınlarında, bölge sürekli yandığı için bu ahşap işçiliklerinin orijinal olduğunu söyleyemeyiz.

Plan 6. Balat Çavuş Hamamı (Ali Saim Ülgen'den)

Hamamın bir özelliği, soğukluk ve sıcaklığın aynı aks üzerinde olmamasıdır. Camegandan, soğukluk bölümüne geçişte küçük bir antre (1.20x1.20) bulunur. Sol taraftan soğukluğa girilir ki üstü tonozla kaplıdır. Soğukluğun sonunda bir yıkama hücresi ve daha solda tuvaletler yer alır. Buranın üstü de tonozla kaplıdır. Tuvaletlerin sonunda beş merdivenle çıkılan üstü tonozla örtülü 80-100 cm derinliğinde bir havuz vardır. Bu mekana "Yahudi Batağı"⁴ denmektedir. Küçük antrenin sağından sıcaklığa girilir. Sağlı sollu iki yanda eyvanlar bulunur. Hemen karşıda da iki adet halvet vardır. Kullanılan kurna taşları yenidir. Burada anlatılanlar erkekler bölümü içindir. Balat hamamı, kendisinden daha küçük olan Tahtaminare Hamamı ile karşılaştırıldığında bezeme olarak oldukça zayıf kalır.

4. Yahudi Batağı, Yahudilere ait bir havuz olup, yeni evlenen gelin ve damadın, törenden hemen sonra yıkandıkları yerdir.

Niso Tita, Sqlom, 28 Nisan 1989, s.4.

II.3.4.2. Tahta Minare Hamamı

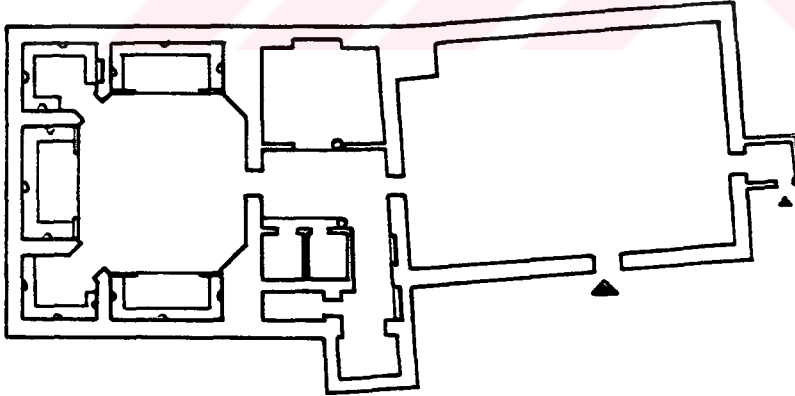
Vodina Caddesinde, Tahta Minare Mescidi'nin yanında tek bölümlü bir hamamdır.

Kaynaklarda; "Bunun Balat'ta Tahta Minare sırasındaki Balat hamamı olması muhtemeldir. Bizi biraz tereddüte sevkeden cihet, bu hamamın Koca Ragıp Paşa Kütüphanesinin iradından olmasıdır"¹.

"Ancak zamanla, Fatih vakıfları satılıp el değiştirebileceğini düşünerek, başka eski hamam bulunmayan bu civarda (Balat kapısı) hamamı olarak bunu kabul ediyoruz."² şeklinde az ve çelişkili bilgiler vardır.

Bir başka kaynakta da "Sultan III.Osman ve II.Mustafa devri sadrazamlarından Ragıp Mehmet Paşa'nın Koskazade Nişancı Kemalettin Mahallesinde (bugünkü Laleli Caddesi) inşa ettirdiği kütüphanenin vakfındandır ve Yekna Hamamı diye de anılırdı" diye yazar³.

Ancak anlaşıldığı üzere, Tahta Minare Mescidi yapılırken veya yapılmadan önce bu hamam inşa edilmiş olmalıdır.

Çizim 3 . Tahta Minare Hamamı.

Hamamın kareye yakın bir cameganı vardır. Bu camegan bölümü yukarıdan bir fenerle aydınlatılır. Galeri katına çıkan merdiven iptal edilmiştir.

1. Ayvansarayi, Hadikat-ül Cevamı, Cilt 1, s.179.

2. Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi, s.32.

Ayrıca bayanlar için tali bir giriş komuştur. Tahta minare hamamı birkaç kez yanmış olduğundan ahşap kabinler ve ahşap bezemenin orijinalliği kalmamıştır.

Camegan bölümünden, soğukluğa girilir. Girişin sağında ve solunda kompozit başlıklı iki mermer sütun vardır ki bunlar Bizans'tan kalmış olmalıdır. Sağ tarafta pek kullanılmayan bir eyvan, sol tarafta temizlik kabinleri bulunur. Temizlik kabinlerinin arkasında iki adet tuvalet kabini vardır. Eskiden bu bölümde bir "Yahudi batağı" varmış, sonradan iptal edilmiş.

Sıcaklık bölümü üç eyvan ve iki halvetten oluşur. Orta bölümün üzeri sekiz köşeden daireye geçen büyük bir kubbe ile örtülüdür. Eyvanların her birinin üzeri iki yarım bir küçük kubbe, halvet hücreleri de daha büyük kubbelerle örtülüdür. Köşelerde küçük trompler oluşturulmuştur. Ayrıca bazı köşelerde yağdanlık muhafazaları halen mevcuttur. Küçük fakat mamur bir hamamdır. Vodina caddesine bakan giriş cephesi dükkanlarla kaplıdır. Üst kat cephesi ise yangınlar sonucu değiştirilmiş olmalıdır (Bkz. foto no 35).

Foto No. 35- Tahta Minare Hamamı ön cephesi.

II.3.4.3. Sur Duvarları, Kapılar ve Burçlar

Haliç cephesindeki surlar, kara surlarından daha alçak yapılmıştır. Çünkü deniz ve önlerindeki kayalar, surlara saldırı olanağını kısıtlıyordu. Daha sonraki dönemlerde Haliç girişine gerilen zincir, bu doğal limanı kullanmayı zorlaştırmıştı. Bu nedenle Haliç sur duvarları, kara surlarına göre ince yapılmıştır ¹.

Haliç surları çeşitli dönemlerde tamir görmüştür. Tiberius III. Apsimares, II.Anastasius zamanlarında tamir edilmiştir. Bu surların esaslı tamiri II.Mikael ve oğlu Theophilos zamanında olmuştur. Haliç surları 1261 yıllarında Paleologoslar döneminde, genel bir tamire tabi tutulmuştur. Bu dönemde Bizans donanması denize hakimiyetini yitirdiğinden surların savunulması sorunlarıyla karşılaşmış, dolayısıyla surlar, zaman darlığından taş yerine, büyük ağaçlar ve kalaslar kullanılmak suretiyle yükseltilmiştir ².

Haliç surları, Balat bölümünde tek katlı ve alçaktır. Büyük bir kısmının üstünde evler inşa edilmiş, önemli bir kısmı yıkılmıştır. Balat ve Avcı kapılarının bulunduğu bölgede bugün restorasyon çalışmaları yapılmaktadır.

Haliç'te Petrion mıntikasında, 320 metre uzunluğunda bir kısmın arkasında, bu kısmın 80 metre gerisinde ikinci bir sur yapılmak suretiyle burada bir tutanak noktası oluşturulmuştur. Bu çevreye Castrum Petri, "Petri kalesi" deniliyordu ³. (Bkz. foto.no 36).

Bu surlar üzerindeki kapılar ve burçların çoğunun bugün yerleri belli değildir. Çeşitli kaynaklarda yerleri ile ilgili çelişkiler göze çarpar.

1. Dirimtekin, Fetihten önce Haliç Surları, s.2.
2. İbid, s.5.
3. İbid, s.8.

Balat kapısının civarında, surun üzerinde üç geniş kemer bulunuyordu ki şüphesiz bunlar birer geçitti. Bu kemerlerden biri fetihten sonra kapatılmıştır. Bunun üzerinde, elinde hurma dalı bulunan ve bir melek tasvirini andıran güzel bir kabartma vardı ⁴. Bazı yazarlara göre bu kapı Kynegos Kapısı (Avcı Kapısı)'dır ve Balat kapısının eski adı Porta Basilika idi. Gyllius ise, Balat kapısını Kynegos Kapısı olarak göstermektedir ⁵.

Porta Basilia adı, İmparator saraylarının (Ulakherna Sarayı) aynı kapının yakınında bulunduğundan ve imparatorlar bu kapıdan işlediklerinden dolayı verilmiştir (Bkz. çizim no. 4)

Fener Kapısının eski adına yabancı yazarlar Porta Pheri, Porta del Pharo şeklinde adlara rastlanır ki bu adlar Bizanslılar'ın verdiği adlarla Fener isminin hemen hemen aynı olduğunu göstermektedir. Kapının yanında bulunan mahalleye Bizans döneminde Fenari adı verildiği, 1351 tarihli bir vesikada görülmüştür. Bu kısımda bir fener bulunmuş olmalıdır ⁶.

Bir başka kaynakta; Balat kapısı, 1262 tarihli haritada Balat iskelesinin tam karşısında gösterilmiştir. Fatih vakfiyelerinde Balat kapısı diye isimlendirilmiştir. Daha sonraki zamanlarda da Piri Reis, Lorichs, Hammer ve Moltke aynı ismi kullanmışlardır ⁷.

Hammer, bu kapının Basilika olduğunu, Ulakherna Sarayı kapısı olduğunu söylemektedir ⁸.

Kynegon, Balat kapısı, St.Jean Baptiste Kapısı, Annonciaton Kapısı gibi dört kapı ismi, tartışmalara yol açmıştır.

4. Bu rölyeflerden biri bugün İstanbul arkeoloji müzesindedir.

5. Kömürciyan, ...İstanbul, s.168.

6. İbid, s.169.

7. Dirimtekin, Op.cit, s.12.

8. İbid,

Kaynaklara göre, Hagios Demetrius kilisesi ile Balat kapısı arasında Kynegon kapısının yakınlarında üç geçitli bir kapı mevcuttu. Bunlar birbirlerinden 45-55 adım aralıklı idi ve aralarında birer burç vardı. Balat kapısı bunlardan 55 adım uzakta bulunuyordu ⁹.

Bu kapının iki tarafında bulunan alçak relyeflerden biri elinde hurma dalı tutan bir meleği andırıyordu, ikinci relyef ise bazı yazarlara göre bir Nike veya Ange d'Annoncation olarak kabul edilmiş, bunu kabul edenler tarafından kapıya Annoncation kapısı adı verilmiştir ¹⁰.

Clavijo bu kapının Xyloporte ile Petrion arasında bulunduğunu, Purculus, Xyloporte ile Fener kapısı arasındave birinciden çok uzakta olmadığını kaydeder. Barbero, kapının imparator sarayı yakınında olduğunu ve imparatorun saraya gitmek için buraya kayıkla geldiğini ve buradan geçtiğini yazar ¹¹.

Venedik haritalarında bu kapı gösterilmiştir. Le Chevolier, 1849 tarihli Moltke haritalarında, ikincisinde isimsiz olarak mevcuttur. 1877-1879 yıllarında yapılan haritalarda Balat kapısı gösterilmiştir.

Fener kapısına Pusculus "Porta Phani", Z.Dolfin "Porto del Pharo", Barbaro "Dort el Phenari", Gylius "Porta Phenaria", Lorichs "Lanterne Thor" adlarını vermişlerdir. Fatih Vakfiyelerinde ve Evliya Çelebi'de "Fener Kapısı" diye anılmaktadır. Fener kapısı, Castrum Petri içine açılıyordu. Kaleden şehre girmek için Diplophenarion isimli bir iç kapı mevcuttu ¹².

Lorichs'in İstanbul panoromasında, batı tarafında yüksek burç ve yanında kapı görülmektedir (Bkz.foto. 36). Lentane Ther yazısı bu kapıda yazılıdır.

9. Millingen, Walls, s.198.

10.R.Jonin, ... Byzantine, s.270.

11.Dirimtekin, op.cit, s.13.

12.İbid, s.14.

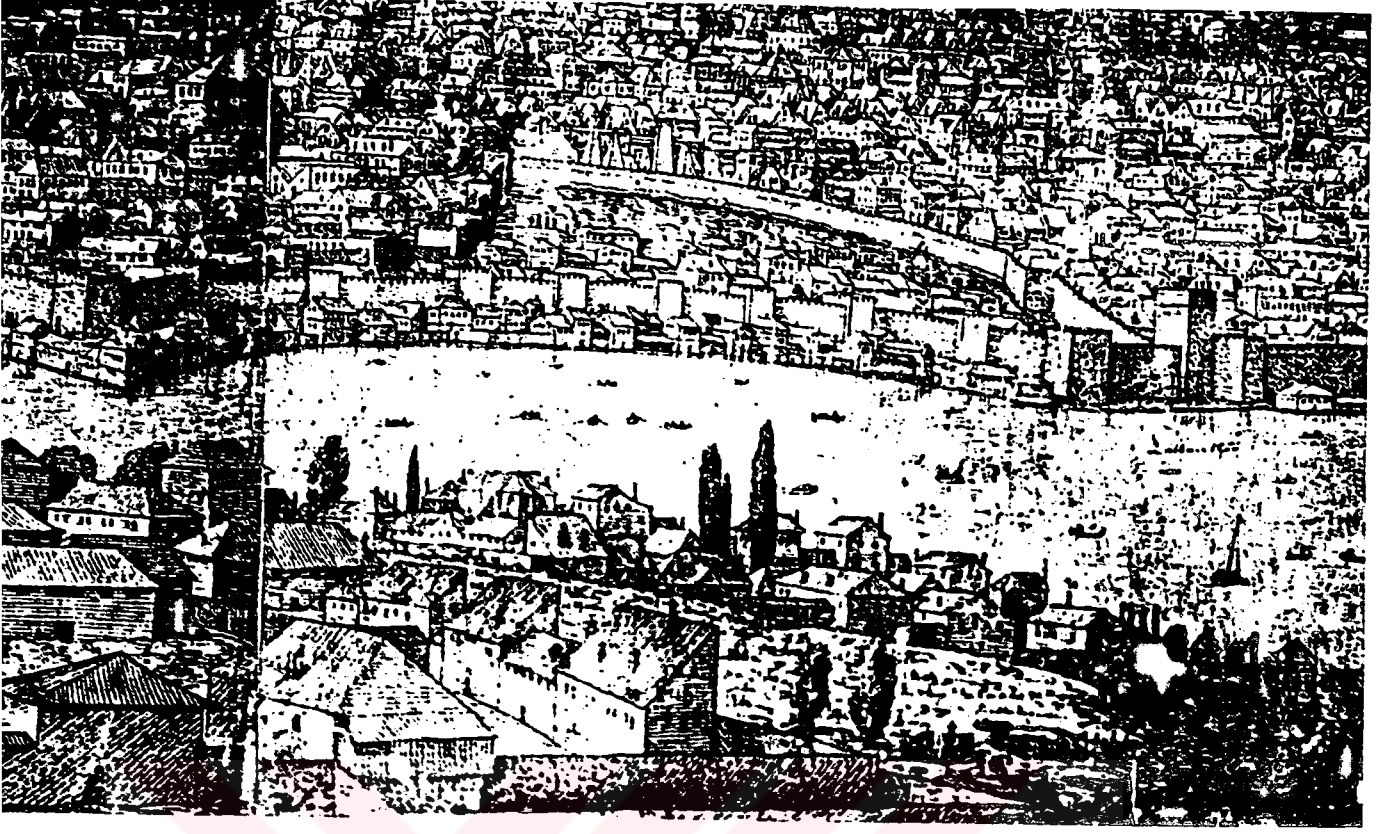

Foto 36. Fener-Balat Surları.

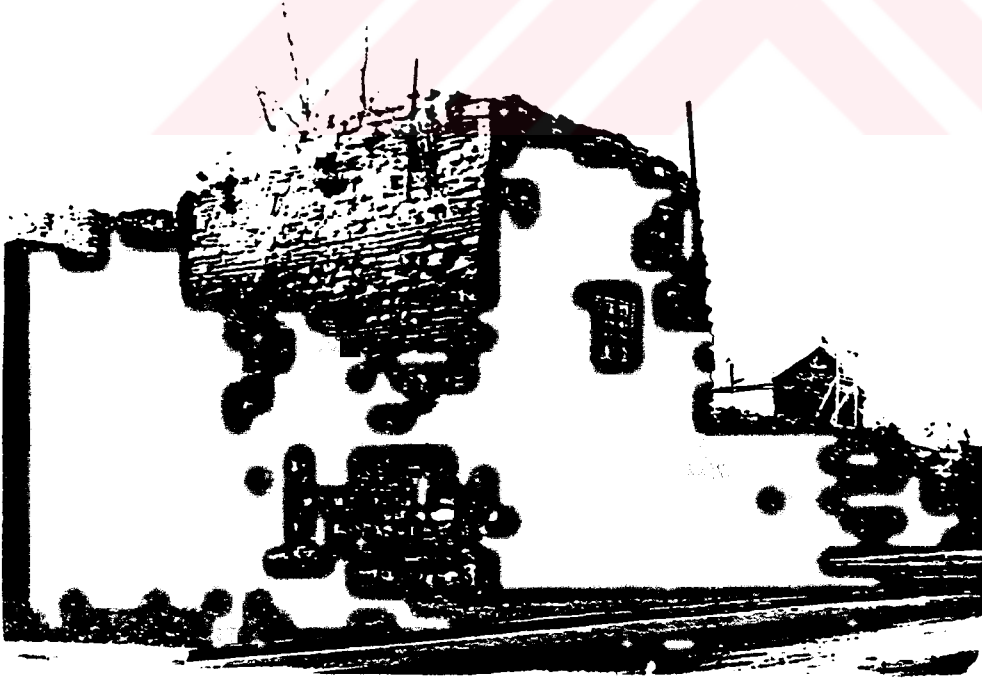

Foto 37. Balat Sur Duvarları.

Buradan anlaşılacağı üzere, kapının yanında Fener kulesi olarak kullanılan bir burç vardı. Kapıda buna gönderme yapılarak Fener kapısı ismini almıştır. 1778 senesinde mevcuttu.¹²

Haliç surları üzerinde bir kaynağa göre, 110 burç ve 14 kapı vardı.¹³ Kanuni Sultan Süleyman zamanında, surların ölçülmesinde görevlendirilen mühendis Hamza ise 172 burç, 12 adet açık, 32 kapalı kapı saymıştır.¹⁴

Bugün Balat ve Fener surları burçlarının çok azı ayakta. Balat kapısı ve Kynegon kapısı arasında iki burç halen sağlam durumdadır (Bkz.çizim no 4).

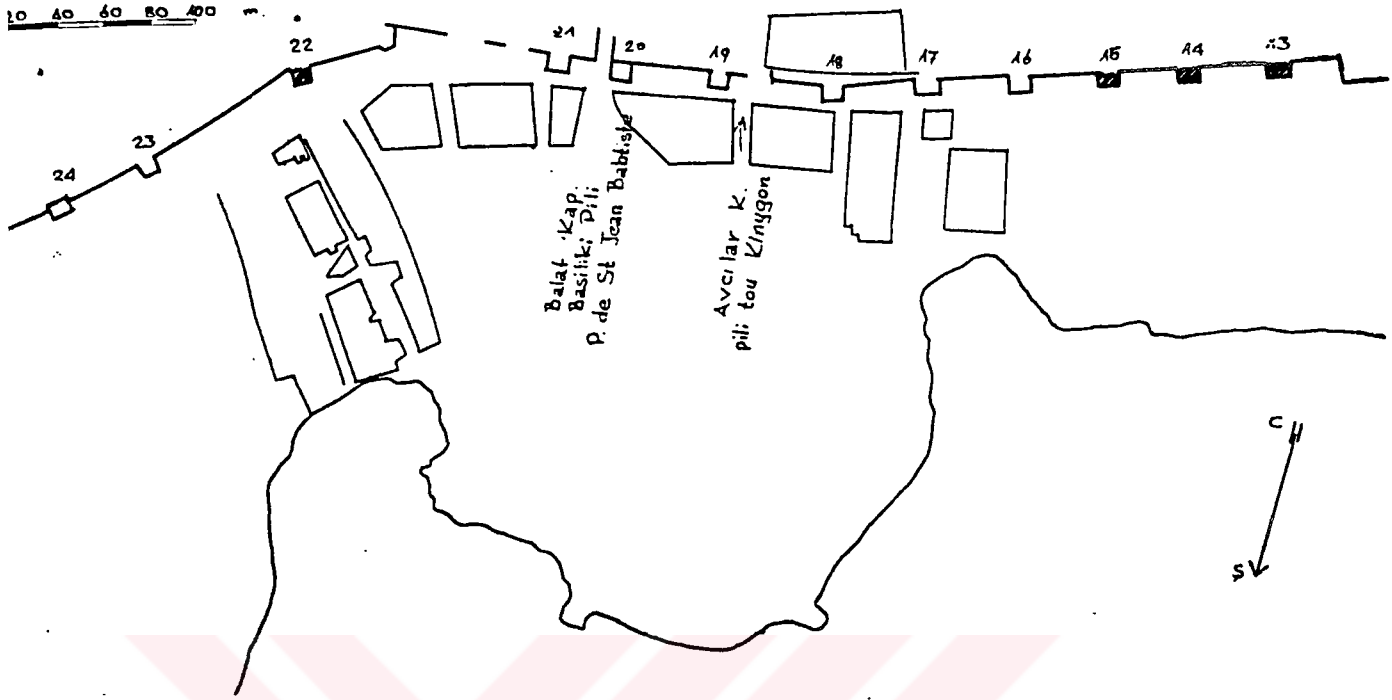
Bu burçlar üzerinde bugün restorasyon çalışmaları yapılmaktadır. (Bkz. foto 37).

Kroki 2'de gösterilen burçların hemen hepsi yıkılmış durumdadır (Bkz. çizim no 5).

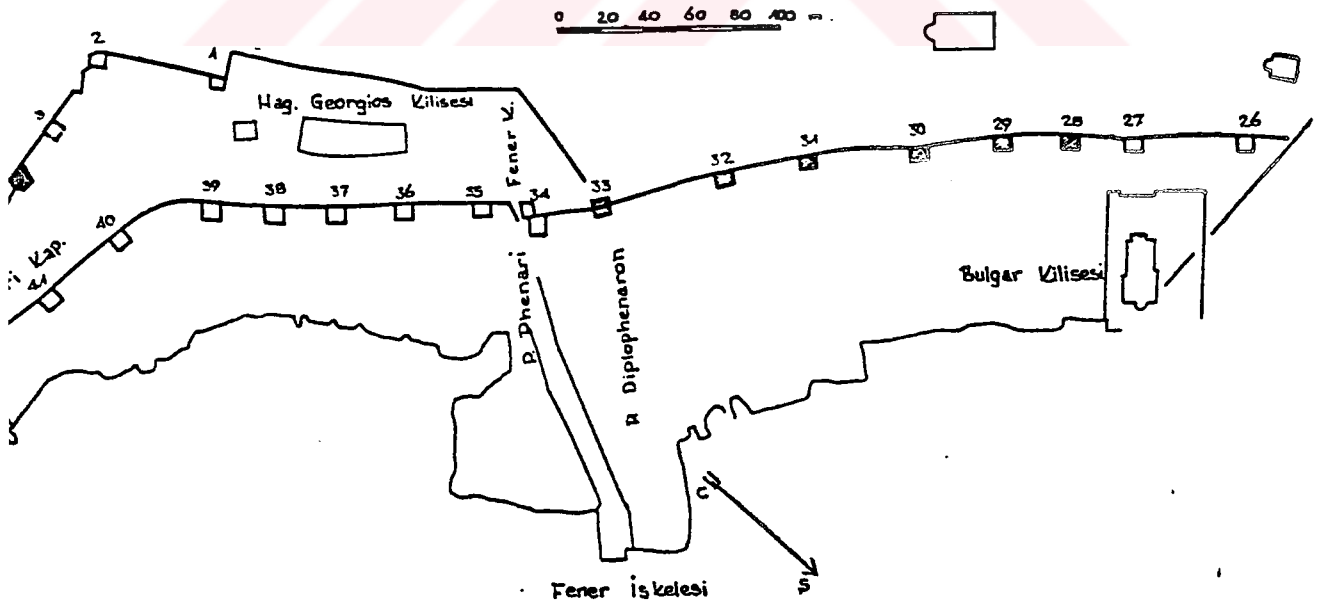
12. İbid, s.14.

13. İbid, s.9.

14. İbid, s.10.

Çizim 4. Fener Balat Sur Duvarları, Kapıları ve Burçlar

Çizim 5. Fener-Balat Sur Duvarları, Kapıları ve Burçlar

III. HALIÇ/FENER-BALAT SAHİL ŞERİDİNİN YAPILANMA ÖZELLİKLERİ

YAPILANMA ÖZELLİKLERİ

Bu araştırmada, Fener-Balat Sahil Şeridi'nde deniz kıyısı ile Vodina Caddesi ve Rifat Efendi Sokak, Ayan Caddesi, Kuruçeşme Sokak, Düriye Sokak, Mahkeme Altı Sokakları tarafından sınırlanan alandaki, 2300-2305-2299-2308-2307-2306-2276-2324-2331-2329-2338-2343-2345-2344-2337-2632-2858-2859-2849-2850-2330 Numaralarıyla belirtilen 21 yapı adası ve bunların üzerindeki 532 adet parsel (birim); Yapım Sistemleri, Kat Adetleri, İşlevler, Fiziksel Çevre, Geleneksel Yapılarda Taşıyıcı Sistemlerin Korunma Durumu ve Geleneksel Yapılarda Özgünlük Durumu açısından analiz edilmeye çalışılmıştır.

Fener-Balat semt merkezi yapılanmanın karakteristik özelliği açısından pek fazla tahribata uğramamıştır. Bunu en azından kat yükseklikleri, parsel kullanımı, taşıyıcı sistemlerin durum ve yapım sistemleri açısından söyleyebiliriz.

Ancak Mürsel Paşa Caddesi güneyi için bu yargımız geçerli olduğu halde, kuzeyi için aynı durum söz konusu değildir. 1985 yılında başlayan sözde sağlıklaştırma çalışmaları, denizi ve yeşili halka açmak adına, öylesi bir kıyıma dönüşmüştür ki bugün artık buradaki yapılanma özelliği ile ilgili bir bilgi edinmek mümkün değildir. Tarihten, insandan ve hatta belki denizden de kopuk parklar silsilesi Haliç boyunca devam eder durur.

III.1. YAPIM SİSTEMLERİ

Bu bölgedeki yapıların hemen hemen tümü kargirdir. Burada inceleme-ye aldığımız 532 birimin 481 adeti kargir yapılardır (Bkz. Harita 11).

Buradaki kargir binaların çokluğu, eski yerleşiklerinin gayrimislim olmaları ve Fener-Balat'ın tarih boyunca büyük yangınlar geçirmiş olmasına bağlanabilir. Bizi bu yargıya vardıran durum ahşap yapıların azlığıdır.

Bu 532 birimin içinde sadece 9 adet yapı, ahşaptır. Bunlarda restore görmüş 2 adeti hariç hiçbir özellik göstermezler. Ancak bizim bu ahşap bina sayısı ile ilgili kuşkularımız vardır. Zira cephe itibarıyla baktığımızda birçok yapı kargir görünmektedir, fakat yapı sahipleri belki yangın nedeniyle, belki de ahşap cepheli konutların korunacak yapı olarak tescili ihtimalini daha güçlü gördüklerinden, ahşap cephenin üstüne rabbitz tel gerip sıvamışlardır.

Buradaki kargir evlerin döşemeleri genellikle volta iken, bazılarına girdiğimizde, döşemenin ahşap olduğunu, duvarların ise sonradan sıvandığı görülmüştür. 532 birimin tümüyle içini gezemediğimiz için de burada sadece kuşkularımızı belirtiyoruz.

İncelediğimiz yapılar içinde 42 adeti ise betonarme karkastır. Bu yapıların sonradan inşa edilmiş olduğu bellidir. Bugün imar verilmesi nedeniyle, bu yapıların inşası durmuştur. Daha çok banka, büro binası olarak yapılan bu yapılar, bölgenin hem kat gabarisini, hem de parsel kullanım ölçüğünü kötü bir şekilde bozmuştur.

Foto 38. Kargir tuğla bir yapı.

Foto 39. Kargir taş yapı.

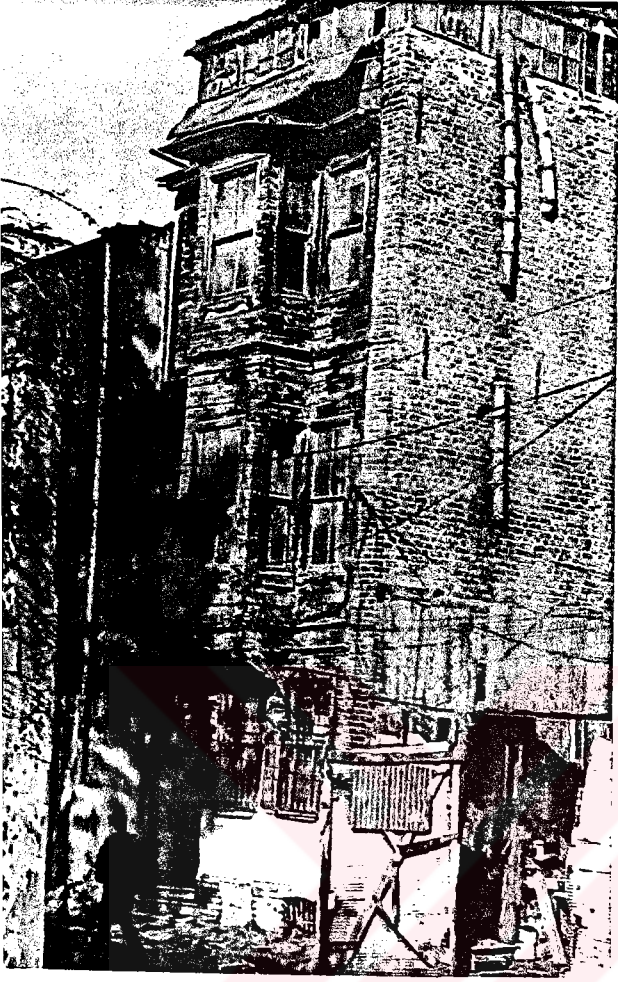

Foto 40. Ahşap yapı

Foto 41. Betonarme yapı

III.2. KAT ADETLERİ

Bölgede yapı yükseklikleri, İstanbul'un birçok yerinden farklı olarak geleneksel ölçeğe uygunluk gösterir. /Bkz. Harita 12). Ancak herhalde bunun en büyük nedeni imar durumunun verilmemesidir. Bu nedenle hiçbir inşaat faaliyeti görülmemektedir.

Yapılar, genellikle 2 ve 3 katlı olarak oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra geleneksel yapılar içinde 1 ve 4 katlı hatta 5 katlı yapılar da mevcuttur. Özellikle imar durumu verilmesinin durdurulmasından önce bölgede 6 katlı yapılar da inşa edilmiştir. Ancak bunlar önemsenmeyecek kadar azdırlar.

Bugünkü mevcut dokuyu kat adetleri yönünden 1940'larda yapılmış Pervititch haritalarıyla karşılaştırırsak /Bkz. Harita 14) hemen hiçbir değişikliğin olmadığını görürüz. Yapıların çoğunda bodrum kat ve çekme kat mevcuttur.

3 katlı yapılar özellikle Köprübaşı Sokak ve devamı olan Yıldırım Caddesi ile Vodine Caddesi üzerinde yoğundur. 2 katlı yapılar, Leblebiciler Sokak, Rıfat Efendi Sokak, ve Ayan Caddesinde yoğunlaşmıştır.

Tek katlı yapılar özellikle ticaretin yoğun olduğu Vodina Caddesi ve Ayan Caddesi ile Mürsel Paşa Caddesi'nde mevcuttur. Bunlar genellikle eski taş duvarların ya da yapı duvarlarının cephesine sonradan eklenmişler ve ticaret ağırlıklıdırlar.

III.3. İŞLEVSEL DAĞILIM

Bölgeyi işlevsel açıdan incelediğimizde, ticaret ve konutların yoğun olduğunu, bunların çevresinde de dini yapıların yer aldığını görürüz. Özellikle Balat semtinin merkezi, önemli bir ticari yoğunluğa sahiptir (Bkz. Harita 13). Burada ticaret iki şekilde görülmektedir.

Birincisi, Lapçinciler Sokak ve Leblebiciler Sokak arasında yer alan iki adada (2850-2858) yoğunlaşan geleneksel ticari anlayışı ki, burası daha çok zanaatkarların toplandığı bölgedir. Sırt sırta vermiş dükkanlardan oluşan adalar karşılıklı olarak yer almakta ve aradan geçen ufak dar sokaklar "arasta" havası yaratmaktadır. Sobacı, camcı, ayakkabıcı, tesisatçı vb. zanaatların toplandığı bölgedir. Bu bölge Ayan Caddesi'nde devam eder.

Ticaretin en yoğun olduğu bölüm Ayan ve Vodina Caddelerinin kesiştiği yerdir. Bu bölgedeki ticaret geleneksel değil daha farklıdır. Bankalar, marketler, mobilya ve beyaz eşya mağazaları, lokantalar vb. yiyecek bölümleri burada yer alır. Balat'ın ticaret merkezi işte burasıdır.

Vodina Caddesi ticaretin ikinci ana arteridir. Özellikle Ayan Caddesine yakın bölgelerde otel, banka, lokanta gibi ticari işlevler yoğun olarak yer alır. Tahta Minare Camisi'ne doğru yaklaştıkça işlevler konut + ticarete dönüşür. Buralarda zemin katlar dükkan, üst katlar komuttur. Patrikhane'ye kadar bu aks böyle devam eder.

Rıfat Efendi Sokak'ta ise marangoz, terzi gibi bir takım atölyeler mevcuttur. Yine Köprübaşı Sokak'ta ufak tamir atölyeleri, hurdacılar, trikotajcılar göze çarpar.

Köprübaşı Sokak'ın devamı olan Yıldırım Caddesi'nin sonunda, Patrikhane'ye yakın bölgede; berber, lokanta, bakkal vb. birimlerden oluşan küçük bir ticari gruplaşma mevcuttur ki bunun nedeni bu bölgenin yoğun ticari alana uzaklığı olmalıdır.

Foto 42. Ticari aks.

Foto 43. Ticari aks.

Mürsel Paşa Caddesi de bir başka ticari aksı oluşturur. Ancak burada ticaret iç bölgedeki gibi canlı değildir.

Oto tamircileri, tornacılar, atölyeler ve nalburlar yer alır. Bunların yanısıra, birkaç lokanta ve restoran da vardır.

Fener-Balat'ta mesleklere göre mekansal bir odaklaşmanın varlığından söz edilebilir.

Haftada birgün salı günleri, Ayan Caddesi, Lapcinciler Sokak Mahkeme altı Sokak ve devamında semt pazarı kurulur. İncelemeye aldığımız 532 birimin 196 adeti tümüyle ticaret, 149 adeti de konut + ticaret şeklinde dağılım gösterir.

Bölgedeki konutlar Yıldırım Caddesi, Köprübaşı Sokak, Rıfat Efendi Sokak ve Külhan Sokak ile bunları dik kesen sokaklarda yoğundur. Özellikle Yıldırım Caddesi, Külhan Sokak ve Vodina Caddesi'nin, Fener'e yakın bölümleri sivil yerleşimin gerek sokak gerekse yapı ölçeğinde en güzel örneklerini verir. Burada 176 adet konut salt konut olarak kullanılmaktadır. 149 adet konutun ise zemin katları ticarettir.

Saptayabildiğimiz kadarıyla 7 adet konut boş durmaktadır. Fener-Balat'ta kültürel ve sosyal hizmetler yok denecek kadar azdır. Sadece Mürsel Paşa Caddesinde 2 adet restoran vardır. Bunlar da aslında lokanta ayarındadırlar. Fener-Balat'ta ki sosyal yaşam erkekler içindir ve birkaç meyhane ve epeyce fazla kahvehane ile sınırlıdır. Bu da göçler sonucu değişen nüfus ve sosyo-ekonomik durumu göstermektedir.

Bölgede kamu yapılarına pek sık rastlanmaz. Sadece mahalle muhtarları, üç adet karakol, iki adet ilkokul ve bir de Kızılay dispanseri vardır.

Bölge, dini yapılan açısından, bugün pek benzerini bulamayacağımız ölçüde, ülke kültürünün en görkemli örnekleriyle doludur. Bir tarafta Musevi Sinagogu yer alırken, biraz ötesinde Ermeni kilisesi bulunmakta, hemen yanında da cami yer almaktadır. Bölgedeki cami, ki-

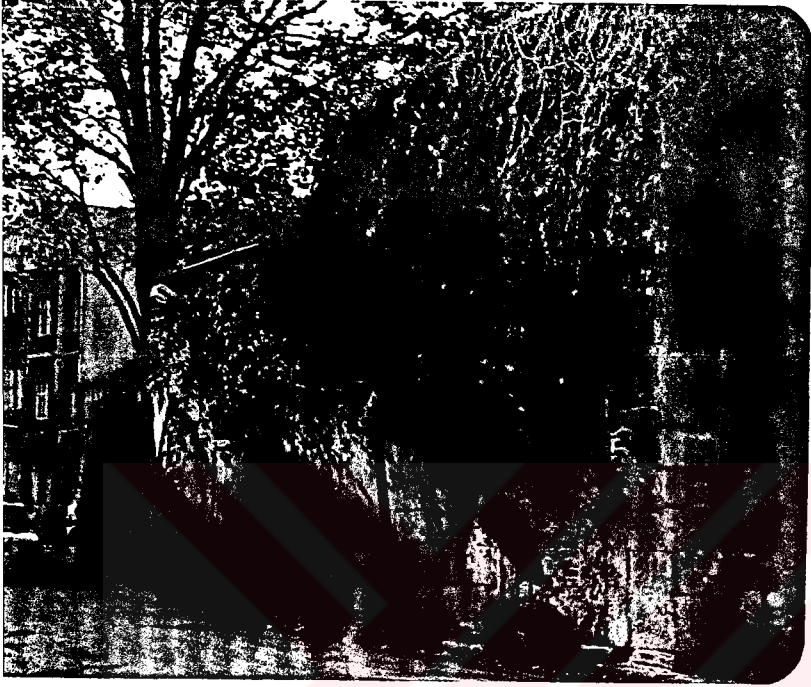

Foto 44. Fener-Balat

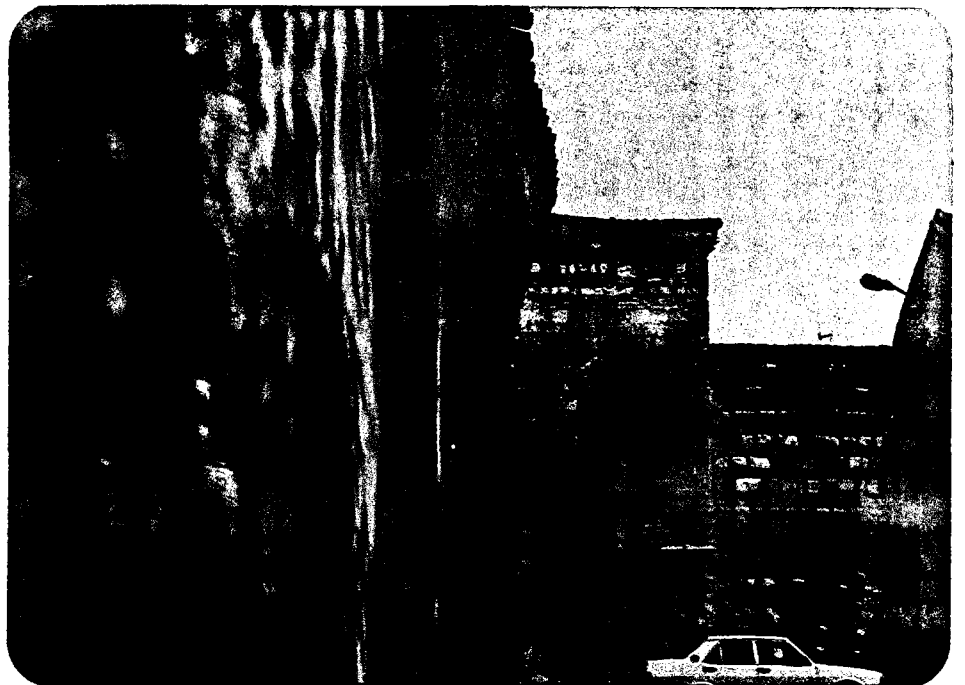

Foto 45. Fener-Balat

lise ve sinagogların durumlarını Tarihi Yapılar bölümümüzde incelediğimizden, burada tekrar etmek gereğini duymuyoruz.

Sosyal ve kültürel aktivitenin sadece erkeklere ait olduğunu ve bunun da meyhane ya da kahvehane ile sınırlı olduğunu söylemiştik. Oysa ki Mürsel Paşa Caddesi ile deniz arasında oldukça geniş ölçekteki parklar, rekreasyon alanları olarak uzanır gider. Bu rekreasyon alanındaki futbol ve basketbol sahalarında çocuklar, gençler top oynamaktadırlar. Ayrıca, bir adet P.T.T. ve adeta - Balat salt erkeklere ait değildir- dercesine, bütün İstanbul'un kullanımına açık, ancak pek kullanılmayan, olası ki pek kimsenin bilmediği bir kütüphane vardır ki adı "Kadınlar Kütüphanesi" dir. Kütüphane erkek okuyuculara da açıktır. Eski Fener Sahil Karakolu'nun bulunduğu bina, kafeye dönüştürülmüştür.

III.4. FİZİKSEL ÇEVRE ANALİZİ

Fener-Balat Sahil Şeridinde yapıların çoğu ilk yapıldıkları zamanın izini korumaktadır. Restore edilmiş çok az yapı vardır. Yapılan restorasyonlar bilimsellikten uzak sıradan bir inşaatcının yapacağı düzeydedir. Restore edilen yapıların içlerini gezemedik. Dolayısıyla ne gibi değişikliklerin yapıldığını bilemiyoruz. Ancak dış cephelerde BTB gibi malzemelerin kullanıldıklarını gördük. Fener-Balat'ta kitlesi ve cephesi ile geleneksel çevreye uyumlu yapılar çoğunluktadır. Cephelerde zamanın getirdiği birtakım tahribatlar olmasına karşın, kitle itibarıyla çevreye uyumludurlar. Fener-Balat'ta imar durumunun verilmemesi bu sonucu doğurmuştur. Kitlesi uyumlu, cephesi uyumsuz yapılar, genellikle tadilat olmuş ya da restore edilmiş birkaç binadır. Bunların yanısıra bir dönem yapılmış betonarme binalarda kat yüksekliği olarak çevreye uymalarına rağmen, cepheleri yeni mimari anlayışa göre düzenlenmiştir.

Kitlesi itibarıyla uyumsuz, cephesi uyumlu yapılar ise, Fener-Balat yerleşiminde yahudhene anlayışı ile yapılmış yükseklikleri 5,6 katı bulan yapılardır ki bunların sayıları yok denecek kadar azalmıştır.

Fener-Balat oldukça yoğun yerleşim planına sahip olduğundan, kurulurken herhalde yapılanmamış alan bırakılmamıştır. Ancak zamanla yıkılan yapıların yerine yenileri yapılamadığından birkaç parselin boş olduğunu görüyoruz. Yine yerleşim özelliğinden dolayı Fener-Balat'ta düzenlenmiş alanlar yoktur. Yapılar bitişik ve yola direkt açıldığından özel bahçeler arka bahçelerde yer alır. Ancak birçok adada bu arka bahçeler de bırakılmamıştır.

Fener-Balat'ta boş arsalar, ancak yapıların yıkılması ve imar verilmemesi nedeniyle yerine yapılamaması sonucunda boş kalmıştır.

Fener-Balat'ta korunması gerekli yol kaplaması maalesef kalmamıştır.

Bütün yollardaki parke taşlar sökülmiş yerine asfalt yol yapılmıştır.

Fener-Balat'ta korunması gerekli ağaçlar genelde kilise, cami ve sinagog bahçelerinde yer alır. Yine önemli dokudaki duvarlarda bu dini yapıların bahçe duvarlarıdır. Bunlar ile sivil konutların oluşturdukları dar sokaklar vista noktaları oluştururlar. Fener-Balat planlanırken meydan olayı düşünülmemiştir. Belki buna neden biraz da topoğrafyanın zorluğudur.

III.5. GELENEKSEL YAPILARDA TAŞIYICI SİSTEMLERİN KORUNMA DURUMU

Fener-Balat'ta yapıların % si kargirdir. (Bkz. Harita 16). Yaklaşık 532 adet yapının tümünün içine girme olanağı bulamadık. Ancak dış cepheden ve eski Pervititch haritalarının karşılaştırılmasından doğan sonuç budur. Daha önce de belirttiğimiz gibi kargir görünenlerin bir kısmı rabbitz tel çekilerek sıvanmış olabilir. Zaten oldukça sık çıkan yangınların insanları böyle yönlendirdiğini düşünmek doğaldır.

Kargir yapıların döşemeleri büyük çoğunlukla putrelden (Volta döşeme) oluşur. Bazılarında ahşap kirişlemeye de rastlanmıştır.

Yapıların ayrık olmamaları, birbirlerine dayanmaları, statik bir dengeyi de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle taşıyıcı sistemlerin dış etkenlerden yıpranması minimuma düşmüştür. Fener-Balat bölgesindeki yapıların taşıyıcı sistemleri yani taşıyıcı duvar ve döşemeleri % 90 oranında gayet iyidir.

Yalnızca , birkaç ahşap yapı ile 4-5 kargir yapının taşıyıcı sistemlerinde sorun gözükmektedir.

Foto 46. Taşıyıcı sistemin
bugünkü hali.

Foto 47. Taşıyıcı sistem detayı.

III.6. GELENEKSEL YAPILARDA ÖZGÜNLÜK DURUMU

Bölgede yaptığımız analizlerin sonuçlarına göre, doku içindeki 532 birimden 272'si geleneksel yapı özellikleri gösterir. Bu sonuç bize buradaki yapılaşmanın hemen yarı yarıya korunduğunu gösterir. (Bkz. Harita 17). Ayrıca özgünlük durumu ölçtümüz, sadece cephe ölçüğü ile değil yapının kat adedi ve parsel aplikasyonu ile de ilgilidir.

Fener-Balat tarihinde birçok yangınlar görülmüştür. Kaynaklardan öğrendiğimize göre, bugün Fener-Balat'ta çoğunluğu oluşturan kargir yapılar ilk dönemlerde ahşaptı. Yangınların sıklığı karşısında, yapım sisteminin değiştirilmesi çaresine başvurulmuştur. Buna rağmen yangınların kargir yapıların cephe bezemelerini de etkilediğini söyleyebiliriz. Ancak kat adetleriyle, cumbalarıyla, yapı strüktüründen doğan ölçüleriyle ve sokak oluşumlarıyla Fener-Balat evleri özgünlüklerini korumaktadırlar.

Özellikle konut dokusunun yoğun olduğu Köprübaşı Sokak, Yıldırım Caddesi, Matbaa Sokak ve Vodina Caddesi'nin Fener'e yakın bölümlerinde özgün özelliğini koruyan yapılar çoğunluktadır. Bunların arasında son derece iyi durumda taş ve tuğla cepheler göze çarpar. Kitlesi ve cephesi önemsiz derecede özgünlüğünü yitirmiş birçok yapı ki, bunlar 85 adet civarındadır, dağınık şekilde bulunurlar. Bu yapılarda, pencere ve kapı kasaları değiştirilmiş, örneğin demir ya da alüminyum yapılmıştır. Bazılarında kat silmeleri yok olmuştur. Ya da cepheleri çimento sıvayla kaplanmıştır.

Kitlesi ve cephesi önemli oranda özgünlüğünü yitirmiş yaklaşık 64 yapı vardır. Bunların cephe özellikleri tümüyle yok olmuş diyebiliriz. Parsel ölçüğüne uymakla beraber, ki bu biraz da bitişik nizamın getirdiği bir zorunluluktur, kat yükseklikleri ya da cephe özellikleri tümüyle değişmiştir. Pencere, kapı doğramaları, cephe malzemeleri

(BTB) yeni anlayışla yapılmış, bir bölümü de yıkıntı halinde harap bir durumda terk edilmiştir.

Fener-Balat'ta restore edilmiş 8 adet yapı vardır. Bunların iki tanesinde diğerlerine göre daha olumlu restorasyon yapılmıştır. Bazılarında ise cephede BTB malzemesi kullanılmıştır. Parsel ölçeği ve kat yükseklikleriyle pek değişmediği için biz yine de restore edilmiş diyoruz.

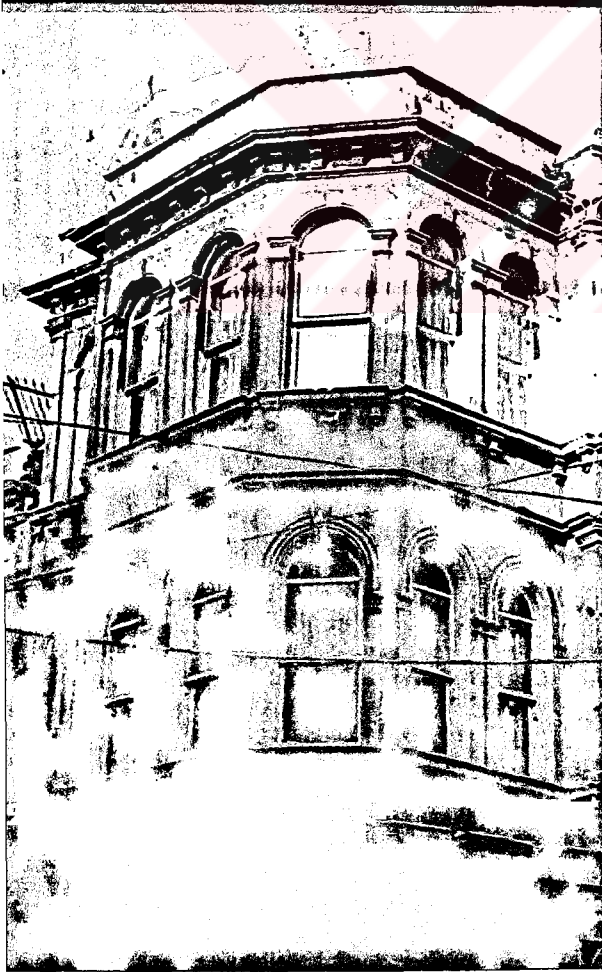

Foto 48. Özgün bir yapı

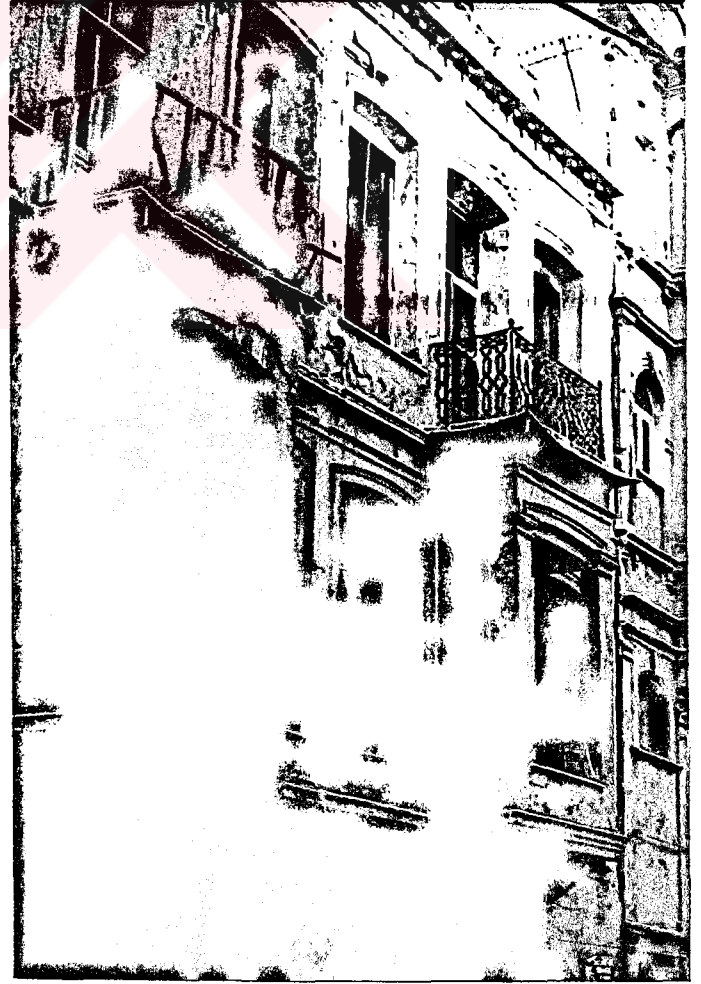

Foto 49. Özgün yitirilmiş.

Foto 50. Vodina Caddesi köşesinde
bulunan restore edilmiş
yapı.

Foto 51. Cephesi (BTB) ile kaplanmış
bir yapı.

III.7. BÖLGEDEKİ YAPILARIN KORUNMA YÖNTEMLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Birbirine koştur uzanan caddeler ve bunu dik kesen sokaklarla oluşan yapı adaları; Fener-Balat'ta belli bir dönemin tipik yerleşim yapısını göstermektedir.

Daha önceki haritalarla, Fener-Balat'ın bugünkü yapılanma özelliklerini karşılaştırırsak şu sonuca varırız? Fener-Balat'ın vadi içinde yer alan tarihi dokusu bugün halen bozulmamıştır. Kat yükseklikleri genelde 3 + çekme kat şeklindedir. Bunu bir ve iki katlı yapılar, nadiren dört ve beş katlı yapılar (Yahudhane tipi¹) izler. Betonarme yapılarda dahi genelde imar adasının kat yüksekliğine uyulmuştur. Fener-Balat evleri genelde kargir evlerdir. Tuğla veya taştan yapılmışlardır. Sonradan yapılan betonarme bir kısım evin yanısıra yok denecek kadar az ahşap ev vardır. Yapı cephelerinin bir kısmı orijinalliğini korumaktadır. Ancak önemli bir kısmı tarihinde oldukça fazla sayıdaki yangınlar nedeniyle bu özelliğini yitirmiştir. Daha önce söylediğimiz gibi, bu yapılar yangınlar sonucunda ahşaptan kargire dönüştürülmüştür. Buna rağmen ekonomik durumdan olsa gerek çevrede restora edilmiş yapı sayısı azdır. Cepheler çeşitli renklere boyanmıştır.

Yerleşim dokusundaki bazı yapıların, cepheleri ayakta olmasına rağmen iç bölümler ve döşemeler çökmüştür. Bazı yapıların üst katları ise boştur. Adaların bir kısmında tümüyle yıkılmış binalar, boş parseller oluşturmaktadır.

Osmanlı Döneminde Musevilerin yaptığı ahşap 5-6 katlı çok dairesel yapı biçimi.

Fener-Balat'ta vadi dışına çıktığımızda Draman, Fatih bölgelerine doğru eski dokunun bozulmuş olduğunu görürüz. Buraları bir yandan çok katlı yapılaşmaya dönüşürken, henüz boş olan parsellerde gecekondular tarafından istila edilmektedir. Buraları tümüyle niteliğini yitirmiş yamaç yerleşimleridir.

1. Osmanlı döneminde Musevilerin yaptığı ahşap 5-6 katlı çok dairesel yapı biçimi.

Ve belki de Fener-Balat'ta en çok konuşulması gereken yer; Sahil Şeridi, bugün yüzlerce metre devam eden parklar şeklinde düzenlenerek kamuya açılmıştır. Buradaki bütün tarihi doku yok edilmiştir. Osmanlı döneminden kalan bir-iki sivil yapı haricinde her yer yeşille kaplıdır. Tarih-insan-çevre üçlüsünün bir halkası son derece bilinçsiz bir şekilde koparılmıştır Fener-Balat'ta.

Fener-Balat iskele meydanları ve buradan semt merkezlerine giden yaya aksı ile ilgili düşüncelerimizi daha önce söylemiştik. Bugün maa-
lesef tarih-insan ve çevre ilişkisi kopartılmış, insanların sadece pa-
zar günleri kısmen kullanabildikleri, Haliç kokusu nedeniyle çoğunluk-
la kullanamadıkları, tuvaletten yoksun, her türlü tarihi perspektifin
yok edildiği bir sahil şeridi vardır.

IV. KORUNACAK YAPILARIN BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİ

IV.1. SOKAK-PARSEL-YAPI İLİŞKİSİ

Fener-Balat'ta sokak-parasel-yapı ilişkisi, Türklerin oluşturduğu semtlere göre değişiklik gösterir. Bu ilişkiye baktığımızda belirli bir düzenlilik görüyoruz. Burada sokak-parasel-yapı ilişkisi bitmiş bir bütünlük gösterir. Ancak tabii bu bütünlük, ada bazında olumlu gözükse de, yapıları tek tek ele aldığımızda çözümlerin iyi olduğunu söyleyemeyiz. Bitişik nizamda oluşturulan yapılaşma belki ahşap strüktürde olumlu sonuçlar verebilir ancak yapı kargir olduğunda, 15-20 m. derinliğinde 4-5 m. genişliğindeki yapılarda, aydınlatma, havalandırma, rutubet gibi sorunlar başgöstermektedir.

Kaldı ki bu yapıların çoğunda arka bahçe yoktur. Yapılar genellikle yalnız ön cepheden ışık alır ve havalandırılırlar. Dolayısıyla planlama ve oluşum Türk yapı biçimlenmesinde zamana bırakılmışsa da mekanların rahatlığı, ışığın yapıya daha çok girmesini sağlayan bahçeli planlama tipi, herhalde çok daha kaliteli bir yaşamı beraberinde getirmiş olmalıdır.

Elbetteki Fener-Balat'ta Museviler yaşamıştır ve buradaki yapılar da Musevilerin yaşam biçimine, örgütlenmesine dayalı bir bütünlük gösterir. Fener-Balat'ta daha küçük bir alanda, daha fazla insan yaşamak istemiş gibidir. Genelde, bu tür şehirleşmenin medeni bir şehirleşme biçimi olduğu öteden beri öne sürülmüşse de, belki daha geniş bir alana yayılmasına rağmen akmayan, kokmayan, ışık gören bir yapı oluşturmak ta medeni şehirciliğin bir biçimi olmalıdır.

Fener-Balat'ta sokak-parasel-yapı ilişkisi uzun bir süredir değişmemiş olmalıdır. Zira 1906 ve 1940 yılı Pervititch haritalarında bu ilişki görülmektedir.

Burada, azınlıklarla, Türklerin sokak-yapı-parsel ilişkisini karşılaştırmak gerekmektedir.

Öncelikle azınlıkların şehirleşme olgusunu ele alırsak, sokakların son derece düz bir geometrisi vardır. Yapılaşmada birbirini dik kesen aksiyel caddeler mevcuttur. Yapılar bu caddeler üzerinde belirli parsel ölçeklerinde yer alırlar, bitişik nizamlıdırlar. Genelde arka bahçeler, bazı örneklerde ön bahçeler mevcuttur. Bu dar ve derin yapılar bazen Balat örneğinde olduğu gibi arka bahçesizdir ki ışıksız ve rutubetli mekanlar oluşur. Yapılara giriş genellikle caddededir. Azınlık yerleşiminde, adeta bir yer sorunu, parsel sorunu varmış gibi davranılmıştır.

Türk şehirciliğinde yerleşim spontonedir. Belirli bir geometrik parselasyon yoktur. Yerleşim yolları organiktir. Yapı-parsel ilişkisi ve sonucu içe dönüktür. Çeşitli büyüklükteki arsalar üzerinde, daha sonra gelişime açık mekanlar oluşturulmuştur. Arsa duvarlarla çevrilidir. Yapı bunun bir köşesinde yer alır ve bir iç bahçe oluşturulur. Bu biçimdeki bir oluşum aile bireylerinden zamanla evlenenlerin yeni eklentiler yapmalarını sağlar.

Azınlıkların bu konudaki örgütlenmeler ise düzeyde gerçekleşmiştir. Yeni evlenen aile bireylerine yapının bir katını tahsis ederek bu sorun çözülmüştür.

Elbetteki gerek azınlıklarda, gerekse Türklerde yapılaşmayı çok kesin şablonlara sokmak yanlış bir tutum olmalıdır. Çünkü şehirlerdeki yapılaşma ile taşradaki yapılaşma elbetteki bazı farklılıklar gösterir. Şehirlerde arsa spekülasyonu denilen olgu herhalde her dönemde mevcut olmalıdır.

Fener-Balat evleri genelde parseli tümüyle kullandıklarından özel bahçeler ancak yapıların arka bahçeleri olarak düzenlenmiştir. Tarihsel dokuda kamu için düzenlenmiş özel alan yok gibidir.

Bugün artık Fener-Balat'ta; eskinin o Arnavut taşı kaldırımları yoktur. Bütün yollar asfalt ile kaplanmıştı. Özellikle Fener'in topografyasından kaynaklanan nedenlerden, olması gereken birçok merdiven

bugün mevcut değildir. Var olan bir iki merdivende tümüyle orijinalliğini yitirmiş, yeni malzemelerle yapılmıştır.

Fener-Balat'ta sürpriz mekanlara, meydanlara rastlamak imkanı yoktur. Bu bölgenin topografyasından kaynaklanmaktadır. Eski Pervititch haritalarına baktığımızda Balat ticari aksının, sahil yolunu keserek, Balat iskelesine ulaştığını ve burada bir meydan oluşturduğunu görürüz (Bkz. Harita 17). Dolayısıyla bir zamanlar insanlar bir deniz aracından indikten sonra bu alanla karşılaşmış, bu alan çevresindeki ticari yapılardan alışveriş etmiş ve bu alana saplanan bir yoldan Balat içine gitmiş olmalıdırlar. Ancak bugün aynı yolu takip etmeye kalksak bomboş, ıssız park yollarından geçtikten sonra Balat içine ulaşmamız mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu aks yok edilmiştir.

Ancak gerek sokak ölçeğinde yer alan konutlar, gerekse dar sokaklardan perspektif veren tarihi eserler vista noktalarını oluştururlar. Korunması gerekli ağaçlar ve duvarlar genelde tarihi yapıları çevreler ya da avlularında yer alırlar.

IV- KORUNACAK YAPILARIN BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİ

IV.1. SOKAK-PARSEL-YAPI İLİŞKİSİ

IV.1.1. Sokak Oluşumu

Fener-Balat ortogonal bir doku gösterir. Birbirine koşturularak uzanan ana arter caddeleri, onları dik kesen kısa dar sokaklar karşılar. Araştırdığımız bölgede Köprübaşı Sokak ve onun devamı Yıldırım Caddesini, Vodina Caddesini, Rifat Efendi ve Matbaa Sokakları, Gülhan, Hızır Çavuş, Mescit, Burçak, Yarım Balat, Çicekçi Bostan gibi uzunlukları 27-30 m. civarındaki sokaklar kesmektedir.

Ana arter caddeler 8-10 metreyi bulurken, onları dik kesen kısa sokakların genişliği 6-7 metre civarındadır. Yaya kaldırımları 0.50 - 1 metre arasındadır ki görüldüğü gibi oldukça dardır.

Eğimin fazla olduğu Fener'de bazı sokaklarda merdiven kullanılır ki bunların sayıları bugün bir-ikiyi geçmemektedir. Sokak zemin malzemesi eskiden parke taş iken bugün çoğu yerde asfaltdır.

Fener-Balat'taki sokak oluşumu daha çok azınlıkların yaşadığı yerlerdeki gibidir ve bugün bölgedeki nüfus, sosyal değişmelere rağmen bu oluşum değişmemiştir.

Azınlıkların sokak oluşumları, Türk şehirciliğinden farklı olarak dışa dönüktür. Türk sokaklarında, cephe oluşumunda zemin katların sağır duvarları önemli rol oynar. Yaşam ve bunun için oluşturulacak mekan içe dönüktür.

Foto 52. Balat sokak perspektifinden bir örnek.

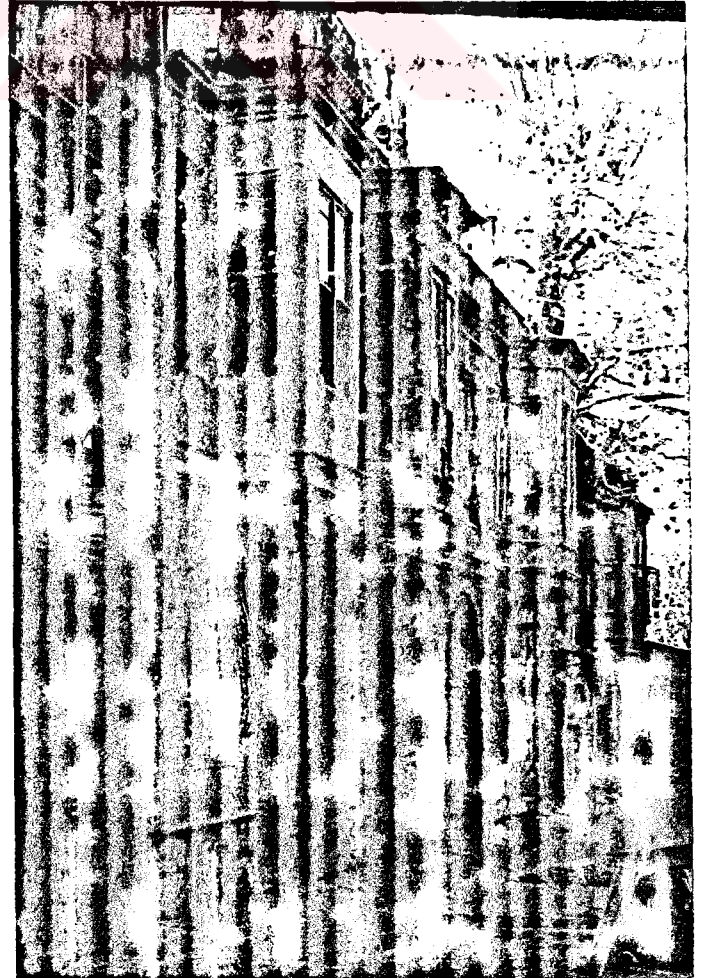

Foto 53. Sokak perspektifi.

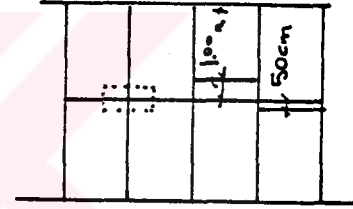
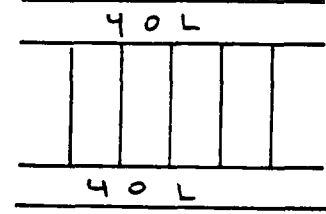
IV.1.2. Parsel-Yapı İlişkisi

Parseller, birbirini dik kesen sokakların oluşturduğu bu geometrik adalarda köşe parsel ya da ara parsel olarak yer alırlar. Parseller ön bahçesizdir, yapıların giriş cephesi mutlaka sokak konturu üzerindedir.

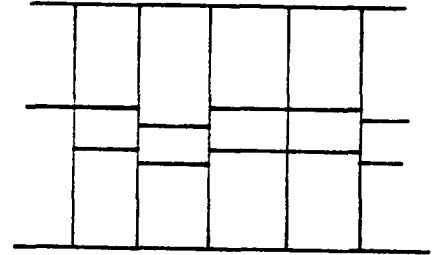
Bazı parseller sadece yapının derinliği kadardır, önden ve arkadan yol geçer.

(2276 no'lu ada).

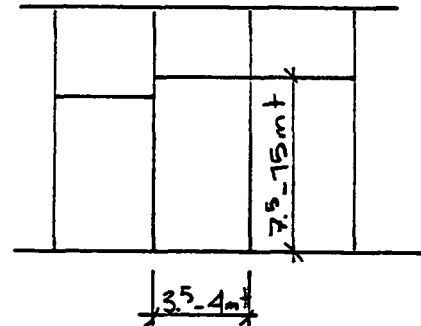
Bazı adalarda parseller önlü arka- lıdır ve arka bahçe yoktur. Duvar- lar tek ya da her yapıya ait ola- rak yapılır ve ortak bir aydınlat- ması olur veya arka cephe duvarla- rı tam bitişmemiş ancak bir avlu oluşturacak kadar alanda bırakıl- mamıştır. (Bkz. Pervititch har.) Örneğin 50 cm 1 mt gibi boşluklar

Bir kısım adalardaki parseller ise arka bahçesi olan bitişik nizamlar şeklinde düzenlenmiştir.

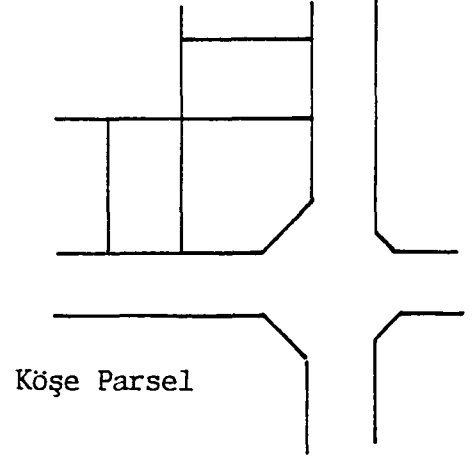

Parseller içinde yapılar yan yana dizilidirler, ara parsellerde yapı her iki yandan bitişik, onu yola cepheli ve giriş ön cephedendir. Ara parsellerin arka bahçelerine yapı içinden çıkılır ve parsel derinliğine göre bu bahçe mesafesi değişir. Fener-Balat'ta parselasyon modüller olarak planlanmıştır, rastgele değildir. Parsel genişlikleri genellikle 4 metre bazı yerlerde 3,5 metredir. Bina derinlikleri 7,5 metreden 15 metreye

varan değişiklikler gösterir. Burada verdiğimiz bina derinlik ölçüleri bölgenin tümünde geçerli olabilecek bir genellemedir.

Köşe parsellerde ise yapılar, köşeyi oluşturan sokakların her ikisinden de cephe alırlar. Bu tür parsellerde yapı tüm parseli doldurur. Çok azında arka bahçe mevcuttur ki bunlar genelde sonradan açılmış yerlerdir.

IV.2. KÜTLE BİÇİMLENİŞİ

IV.2.1. Cephe Oluşumu

Fener-Balat evlerinde esas olan cephe; genellikle 2-3 katlı ve çekme katlı, birinci kattan itibaren cumbalı sokaktan direkt girişli, yaklaşık 1'e 2 kuralı ile yapılmış pencerelerden oluşur.

Cumbalar yapının genellikle aksında, bazen de sağ ve sol kenara yapışık yer alırlar. Cumba pencereleri cepheden tek ya da iki sıralı olarak görülür. Ayrıca sokağı yandan görmek için cumbanın dar kenarında oluşturulmuş dar pencereler vardır. Cumbanın her iki yanında birer ya da ikişer, bazen daha fazla pencereler bulunur. Bunların boyutları zemin pencerelerine göre daha büyüktür. Cumba üstü açık balkon olarak değerlendirildiği gibi, çoğu zaman kurşun ya da kiremit çatı ile de kapatılabilir. En üst kat genelde çekme kattır. Buranın pencereleri daha geniş ancak daha alçaktır.

Kat döşemeleri taş, tuğla vb. silmelerle belirlenmiştir. Yine son kat döşemesi de çatı kiremit ya da teras olsun mutlaka güzel bir saçak silmesi ile biter.

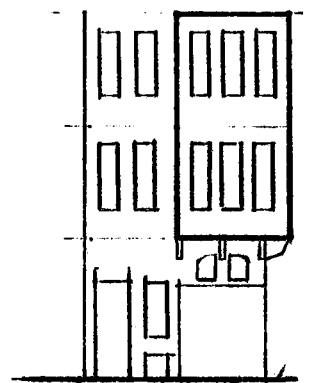
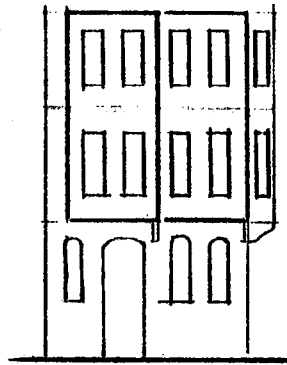
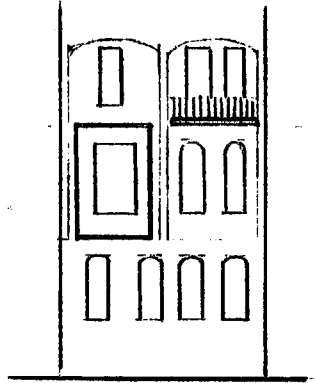
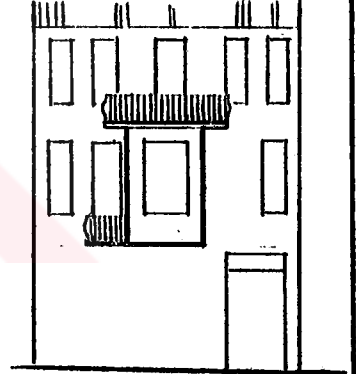
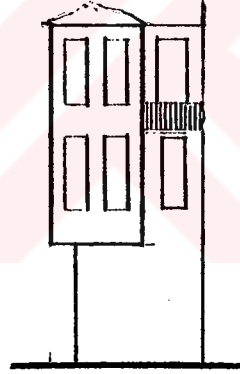
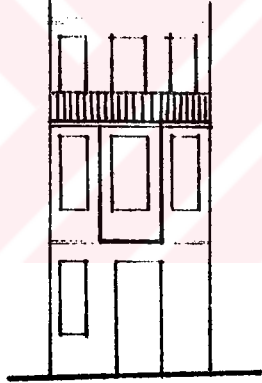
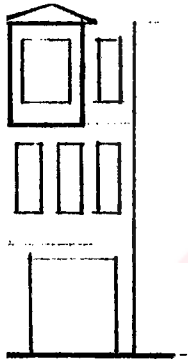
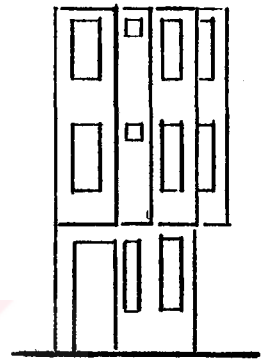
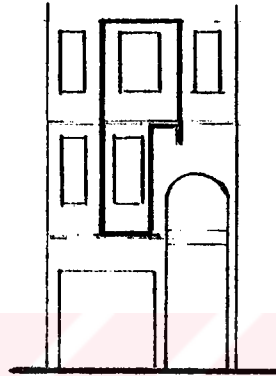
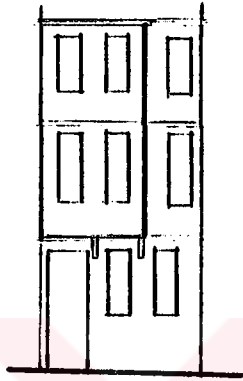
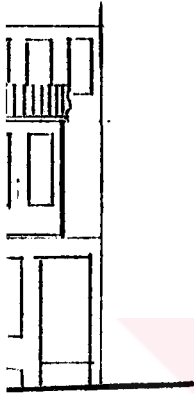
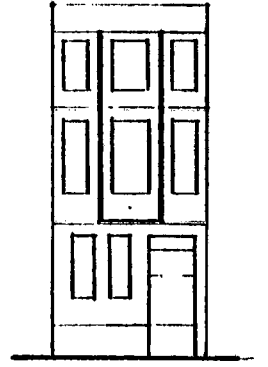
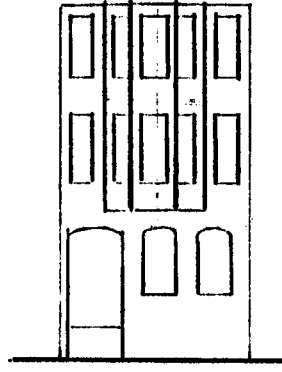
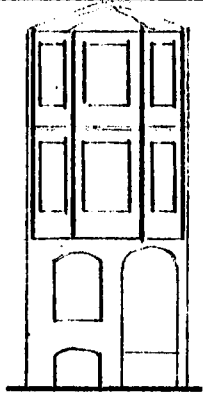
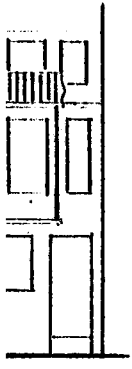
Fener-Balat evlerinin zemin katlarında en önemli unsur girişler dolayısıyla kapılardır. Bu evlerde giriş adeta taçlandırılır. Binalara giriş direkt tretuardan olduğu gibi, birkaç merdiven ile çıkılıp, binaya giriş verildiği de çok görülür. Daha da güzeli, birkaç merdiven ile çıkılarak bir balkon yaratılır. Balkonun önünde döküm ya da mermerden son derece ince işçilikli kolonlar bulunur. Sayıları genelde iki tane dir. Bunların arasında ise yine mermer ya da metalden korkuluk yapılmıştır.

Fener-Balat evlerinde kapılar metal ve ahşaptan son derece ince işçilikle yapılmıştır. Pencereler ise 1'e 2 oranında ve demir parmaklıklarla örtülüdür.

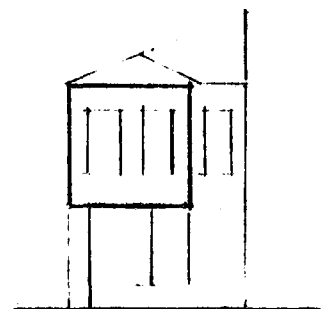
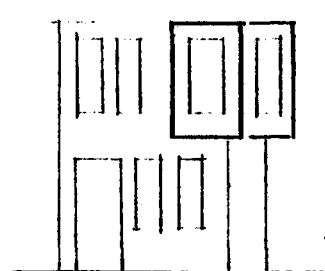
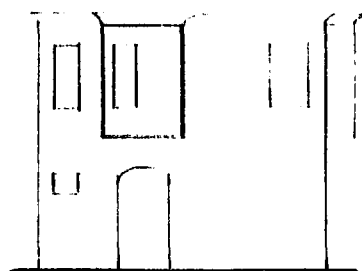
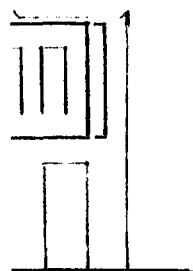
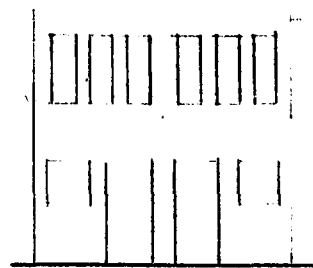
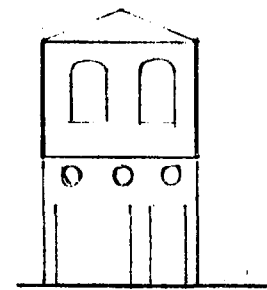
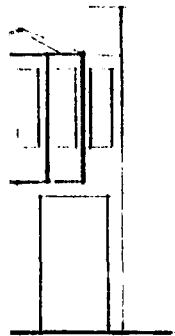
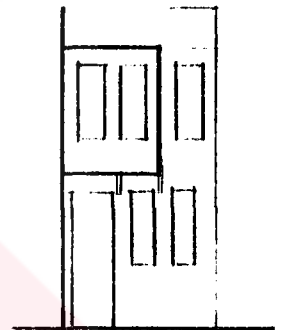
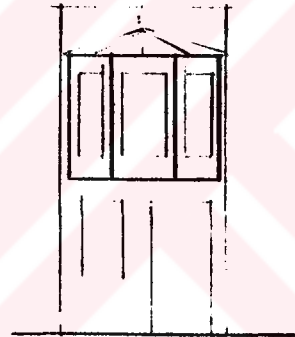
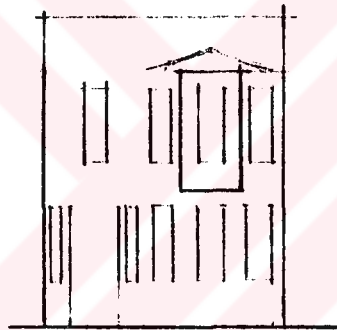
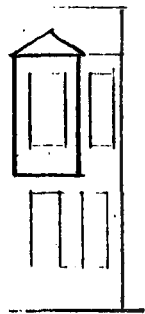
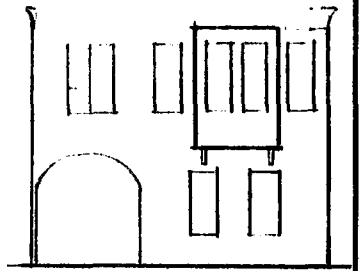
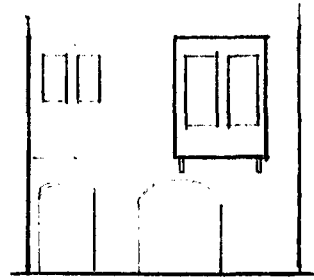
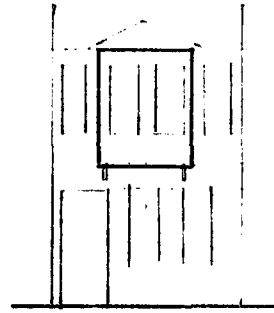
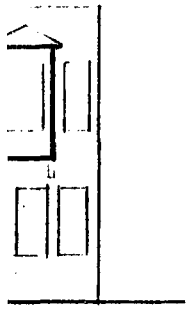
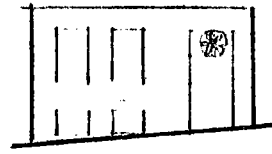
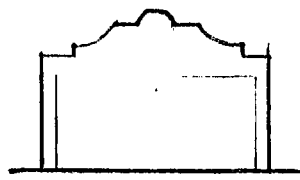
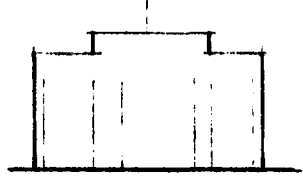
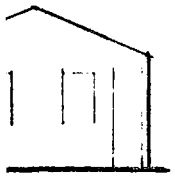
Kapılar yapının sağında, solunda ya da orta aksında yer alırlar.

Pencereler ise kapının sağında veya solunda bir, iki, üç ve bazen daha fazla sayıda yer alırlar. Kapı orta aksta yer aldığına pencereler yine genelde simetrik bir şekilde sıralanırlar.

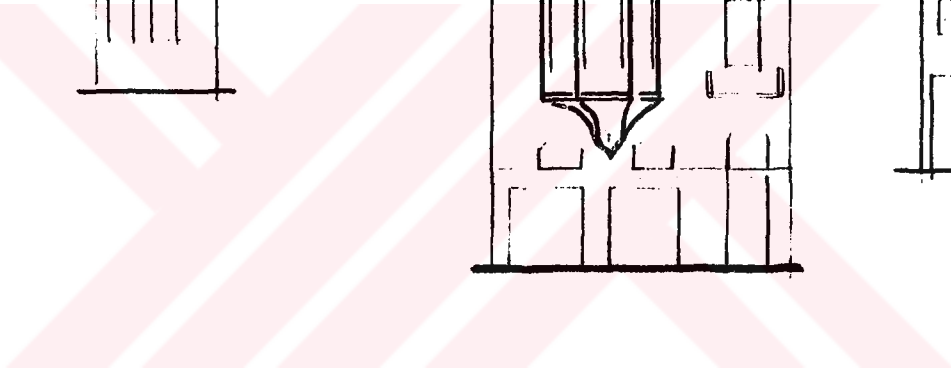
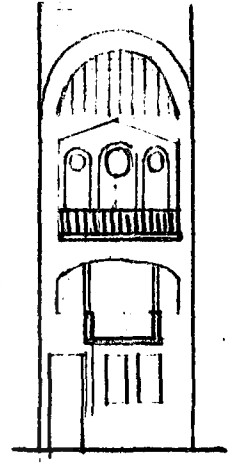
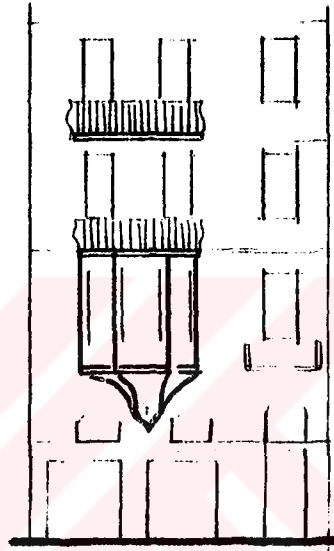
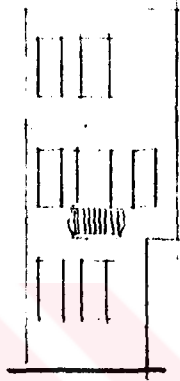
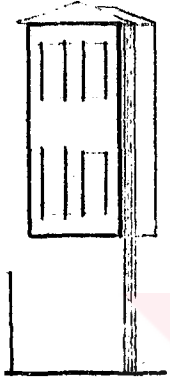
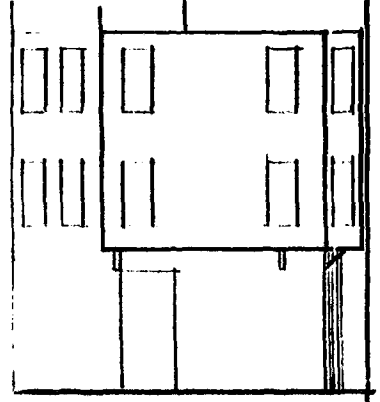
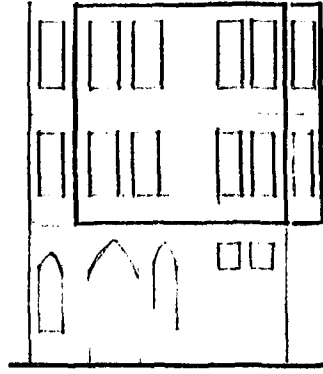
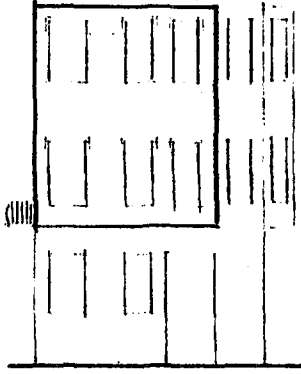
.01 KÜTLE BİÇİMLENİŞİ

LO 1 KÜTLE BİÇİMLENİŞİ

01 KÜTLE BİÇİMLENİŞİ

Handwritten mark or signature in the bottom right corner.

Foto 53.1. Bir Balat Evi Cephesi

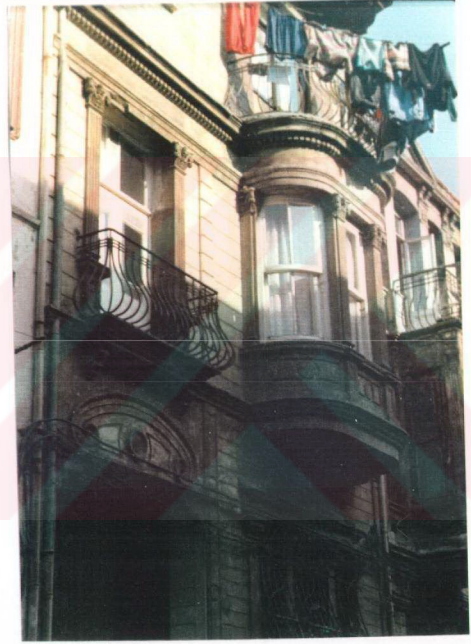

Foto 53.2. Fener Evinde Cephe

Foto 53.3. Balat'ta Değişik Bir Cephe

IV.2.2. Kat Ayrımları Silmeler

Silmelerin, giriş kat ile üst kat ya da diğer katlar arasındaki kat döşemeleri hizasında, çıkmayı da dönecek biçimde oluştuğunu görürüz.

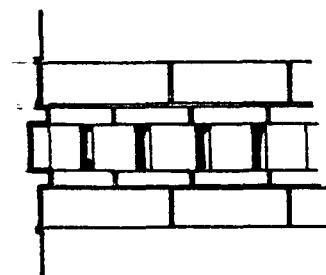
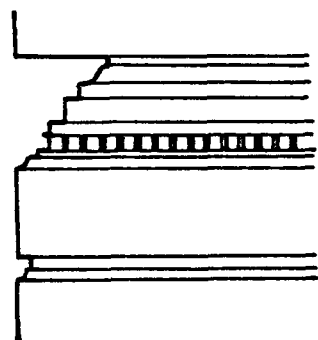
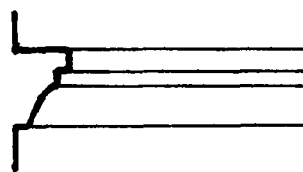
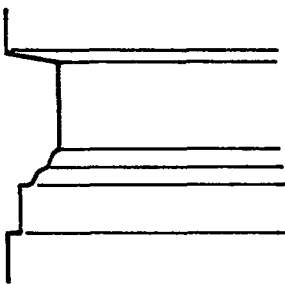
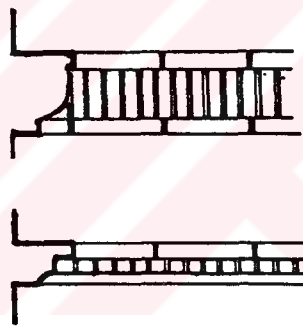
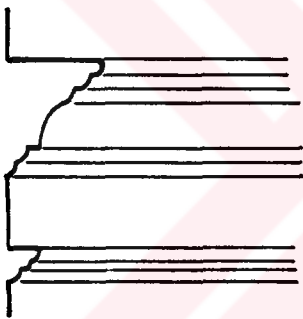
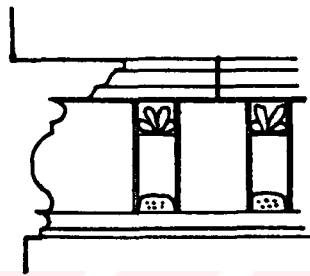
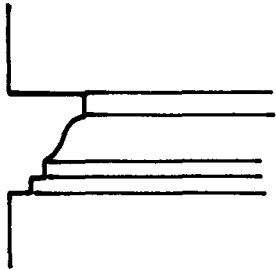
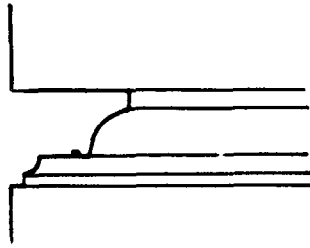
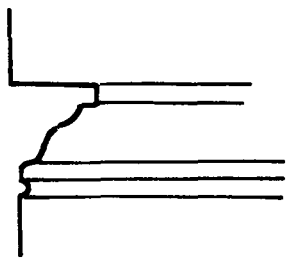
Fener-Balat'taki yapılarda, yapının özelliğine göre değişik silme profilleri görülmektedir (Bkz. çizim no. 3). Genelde kargir yapılaşma olmasına rağmen, bazı kargir silmeler ahşap silmeler kadar ince işlenmiştir. Özellikle Fener bölgesindeki yapılar böyledir.

Fener-Balat'ta silmeler, tuğla, ahşap, taş ya da taş ile tuğlanın beraberce kullanımından meydana gelmiştir. Taş ve tuğla malzeme çeşitli varyasyonlarda kullanılmıştır. Özellikle Vodine Caddesinin sonunda, Sancaktar yokuşuna çıkışın başındaki taş binada bunu görüyoruz. (Bkz.çizim no. 3).

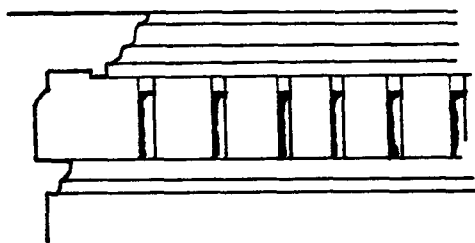
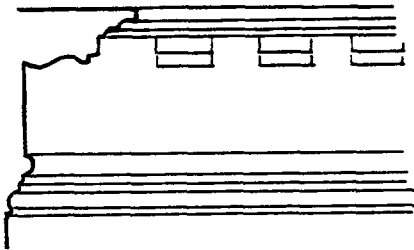
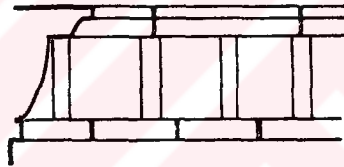
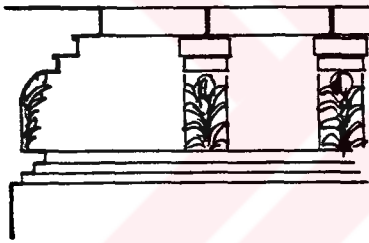
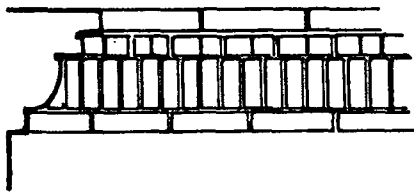
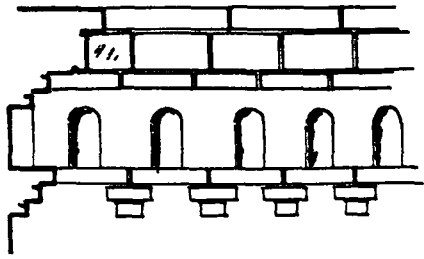
Ahşap silmeler doğaldır ki, kargirlere göre çok daha fazla işlenmiştir. Bölgede ender bulunan ahşap yapıların saçaklarında ve çıkma altlarında görülür. Ayrıca bazı kargir binaların çatı saçakları da ahşap silmelerle bitmektedir (Bkz. foto no 55).

Silme girintileri çok çeşitli olduğu gibi, kalınlıkları ve yükseklikleri de oldukça değişiktir.

TABLO SİLMELER 3

TABLO SİLMELER 3

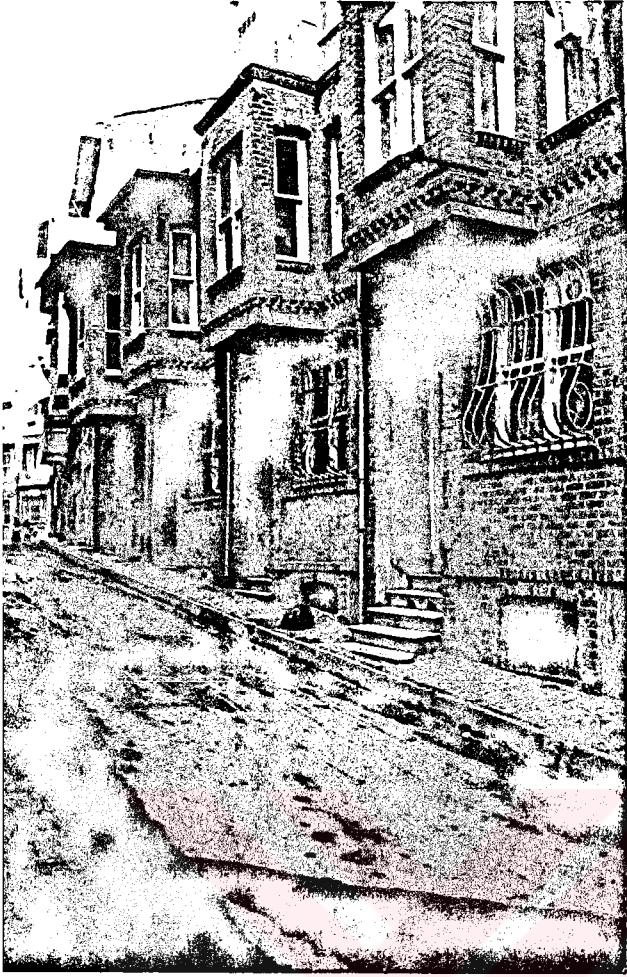

Foto 54 . Silme Çeşidi

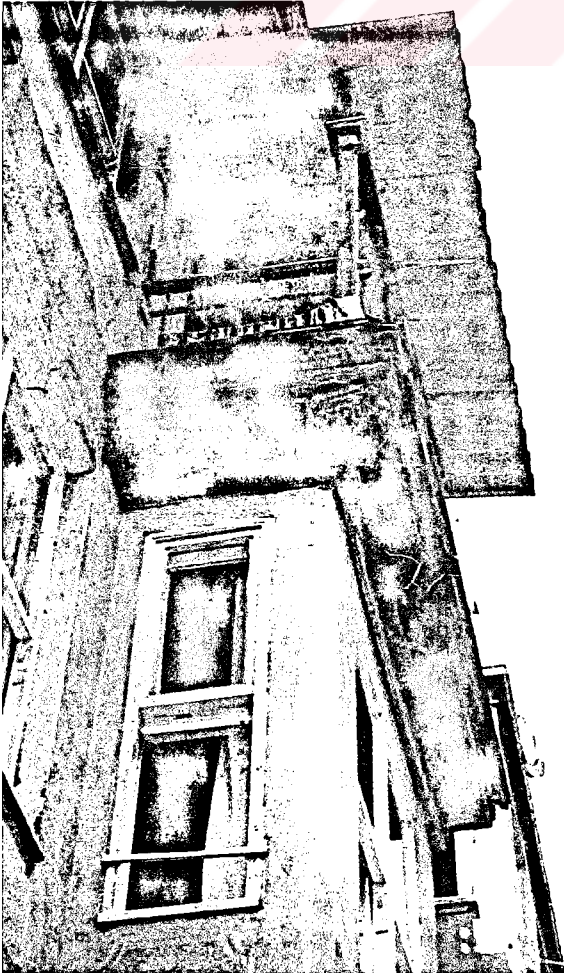

Foto 56. Silmeler

IV.2.3. Çıkmalar

IV.2.3.1. Çıkmaların Düzenlenme İlkeleri

Fener-Balat'ta yer alan geleneksel yapıların açık ve kapalı çıkmaları, ara ve köşe parsellerde araştırılmıştır. Bu çıkmalar dikdörtgen, çokgen ve daire şeklindedirler. Bina ön cephelerinde genellikle kapalı çıkmalar yer alır. Çıkmalar genelde cephe aksında yer almakla birlikte, bazen bu aksın kaydığı da görülür veya çıkma cephenin tümünde yer alabilir. Bu tür çıkmalar daha çok ara parsellerde mevcuttur. Arka cephelerde ise uzunca açık çıkmalar olabilir (Bkz. çizim no 2).

Köşe parsellerde ise, çıkma köşede ya da köşeyi döner biçimde kullanılır. Her iki sokağa bakan çıkmalara da rastlanır. Köşe çıkmalarının arka cepheleri olmadığı için açık çıkmalara rastlanmaz (Bkz. çizim no. 2).

Yapının aksından yapılan çıkmalar 80-100 metre konsol halindedir. Çıkma genişliği ise 1.50 metre - 200 metre arasında değişir. Bu ölçüler, parsel genişliği 3,5 - 4 metre olan dar parseller için verilmiştir. Geniş parsellerde ve köşe parsellerde bu ölçüler konsol genişliği için çıkmanın uzunluğu olarak değişebilir.

Fener-Balat'ta çıkmalar kargir, ahşap ve kargir yapılarda ahşap olarak çeşitlilik gösterirler.

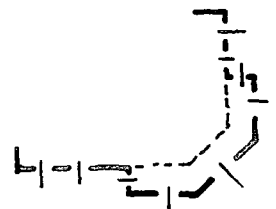
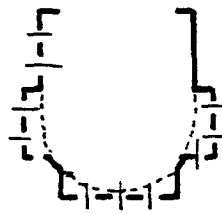
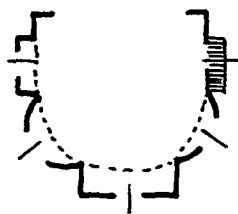
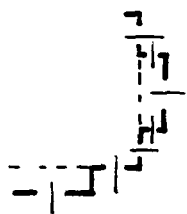
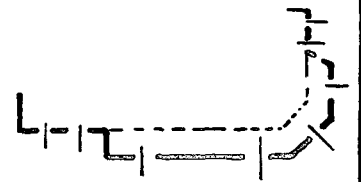
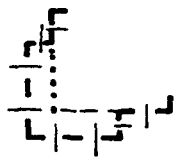
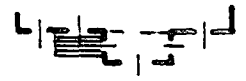
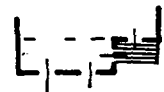
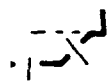
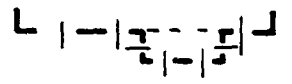
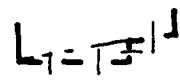
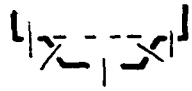
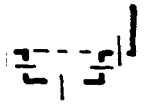

Foto 57 . Kargir duvardan çıkan ahşap cumba

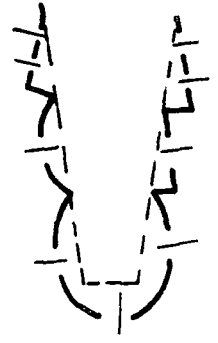
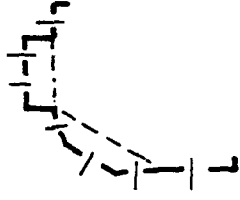

Foto 58 . Kargir duvardan çıkan ahşap cumba

LO: 2 ÇIKMALAR

LO 2 ÇIKMALAR

IV.2.3.2. ıkmaların Taşıyıcı Sistemleri

Geleneksel yapılardaki çıkmalar, yapının döşeme sistemine bağlı olarak, ahşap ve metal kirişlemenin konsol şeklinde dışa taşması ile oluşmuştur. Sayıları çok olmamakla birlikte çıkmaların alttan payanda ile destekleyen sistemler de vardır ki bu sayıları az olan ahşap binalar ve bir, iki kargir binadan ibarettir.

Döşeme sistemine bağlı oluşan çıkmalarda, aslında hiçbir taşıyıcılığı olmayan payandalara da rastlamak mümkündür (Bkz. foto. 60).

Fener-Balat'ta geleneksel yapılarda çıkmalar genelde demir putrelerle taşıtılır. Bu nedenle çıkmalarda, statik açıdan sorunlara pek rastlanmaz.

Genelde yapı arka cephelerinde yapılan açık çıkmalar ise döşemenin devamı olarak teşekkül ederler. Bazılarında demir payandalarla yükler karşılanmıştır (Bkz. foto 59).

Sayıları çok az olan ahşap yapılarda ise payandalar bazılarında taşıyıcı olarak kullanılır. Kargir yapıdan çıkan çıkmalar vardır ki bunlarda payandalara rastlanmamıştır.

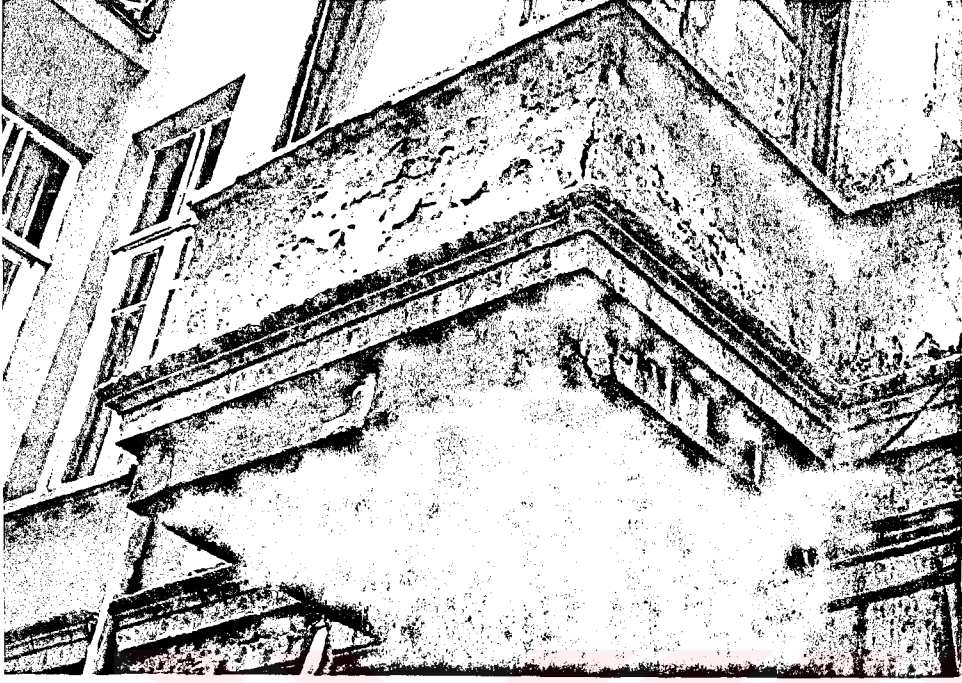

Foto 59. Putrelden oluşan taşıyıcı sistem

Foto 60. Bu tır metal taşıyıcılar sősleme amacıyla kullanılır.

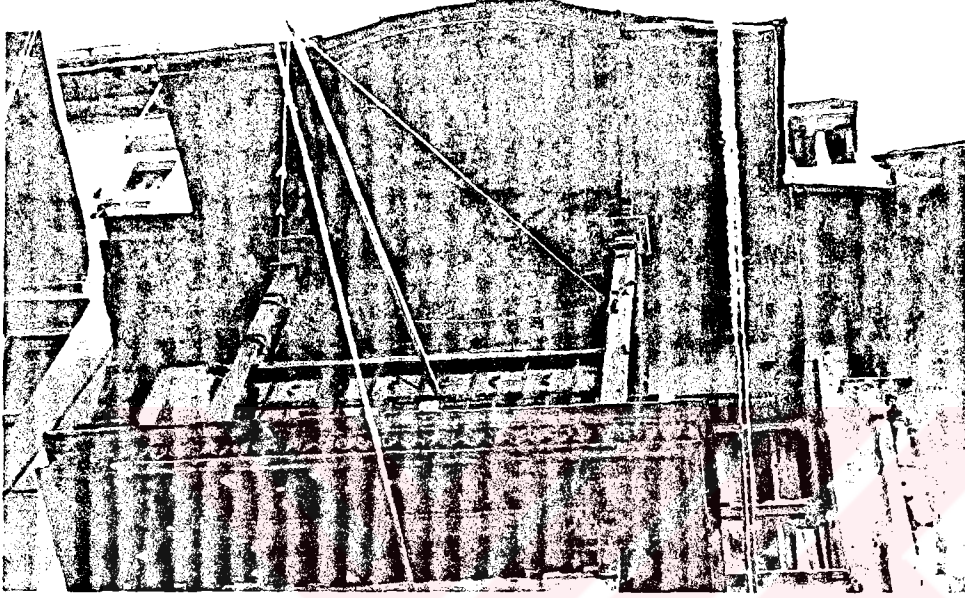
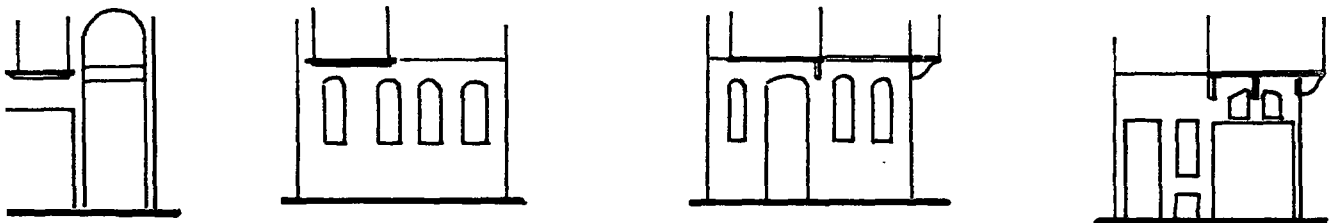
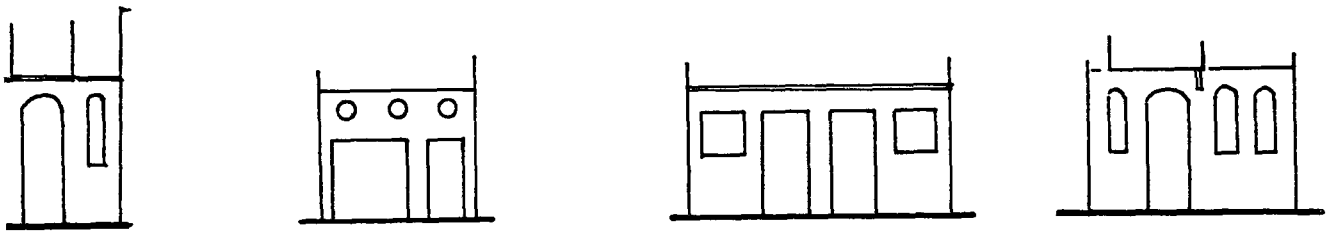
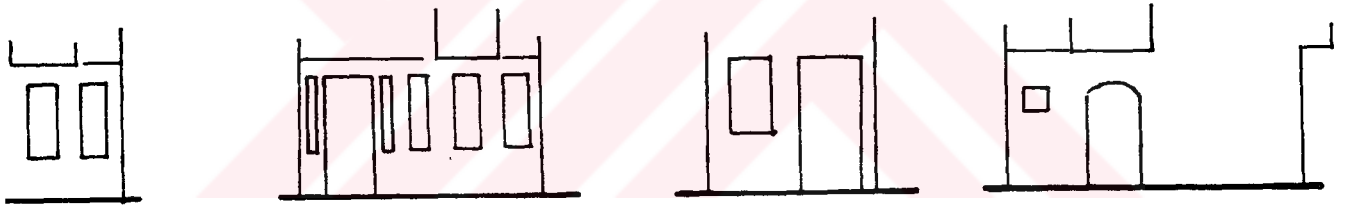
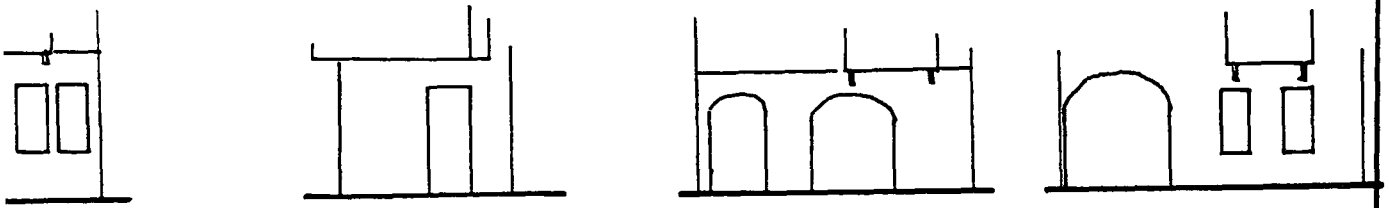
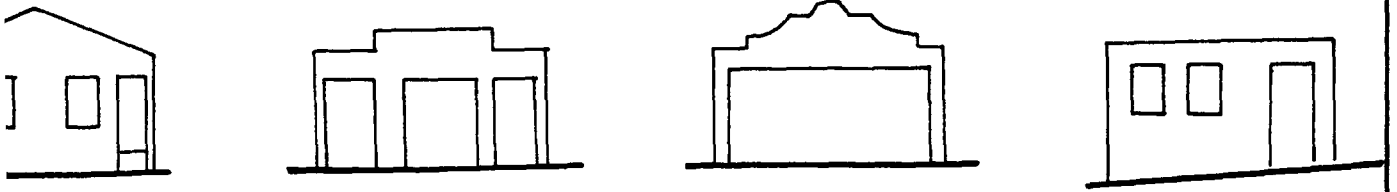

Foto 61 . Taşıyıcı sistemi payandadan oluşan çıkma

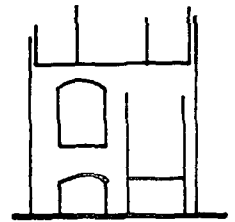
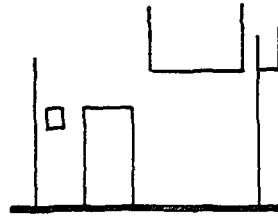
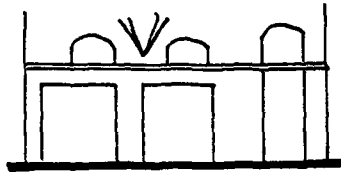
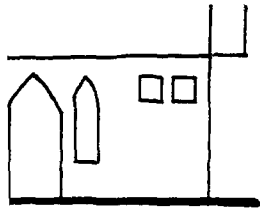

Foto 62 . Taşıyıcı sistem örnekleri.

LO 4 ALT KAT DOLULUK BOŞLUK

LO ALT KAT DOLULUK BOSLUK

IV.2.4. Doluluk-Boşluk Oranları

IV.2.4.1. Giriş Katlar

Zemin katlarda doluluk boşluk ilişkileri parsel genişliğine göre değişmektedir. Dar parsellerde giriş kapısı yapının sağ ya da sol kenarında yer alır. Veya aksiyel bir giriş mevcuttur. Birinci durumda pencereler giriş kapısının bir yanında bir, iki ya da üç adettir. Ortadan girişlerde ise pencere boşlukları her iki yana dağılmıştır (Bkz.çizim no 5).

Genelde az bulunan geniş parsellerde - ki bunlar köşe parsellerdir - ya da iki parselin birleşiminden oluşan parsellerde, giriş kapıları bir kenardan olabilir. Pencereler 2 ya da 3 adettir. Bazen giriş kapısı ortada olabilir, pencereler her iki yanda yer alır. Bazen giriş kapısı hemen yanının üstünde ufak bir pencere yer alır veya kapının hemen iki yanında 1/3, 1/4 oranlarında ince uzun pencereler yer alır ki bunlar çok ender durumlardır.

Fakat genelde yapıların giriş katlarındaki karakteristik özellik; sağ veya soldan giriş kapısı, diğer yanda iki adet penceredir. Giriş katlarındaki pencereler genellikle üst katlardakinden daha dardır.

Bu yapılarda giriş kapısı, yapı cephesinin yüzünden veya 50-100 cm.lik niş içindedir. Eğimsiz yollara cephe binalarda giriş kapıları genelde cephede yer alırken özellikle eğimli sokaklarda - belki biraz da merdivene ilişkin zorunluktan dolayı - niş içinde yer alır.

Yapıların hemen hepsinde bodrum pencereleri vardır. Bunlar giriş katlarındaki pencerelerin aksında yer alır.

IV.2.4.2. Üst Katlarda

Üst katlarda pencere boşlukları iki pencereden altı pencereye kadar çeşitlilik gösterir. Çok az örneği olmakla beraber bazı dar parsellerde iki pencere görülür.

Genelde kullanılan biçim, üç adet penceredir. Bunların biri aksta yer alan çıkma penceresidir ki diğerlerinden daha geniştir. Diğer ikisi ise 80/ çıkmanın her iki yanında simetrik olarak yer alır. Ayrıca çıkmanın sağ ve sol duvarlarında dar-uzun iki pencere vardır ki bunlar cepheye karşıdan bakıldığında görülmezler. ¹⁸⁰ _{65/180}

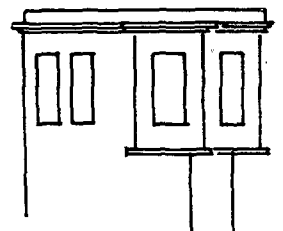
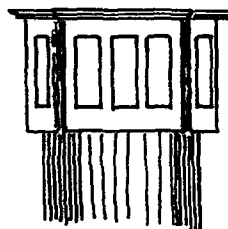
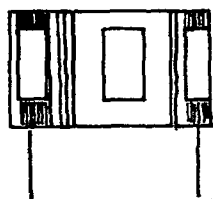
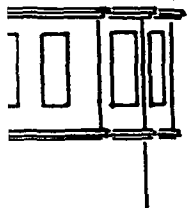
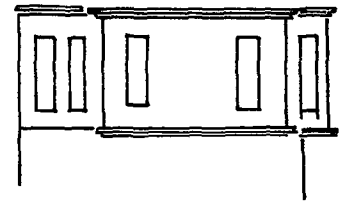
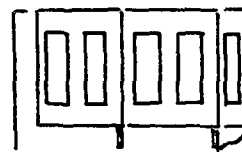
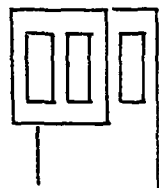
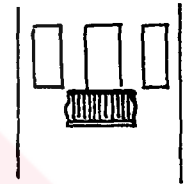
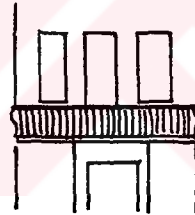
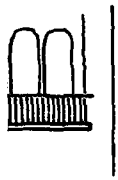
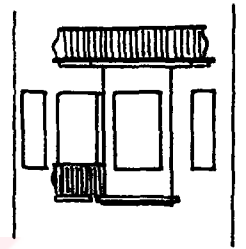
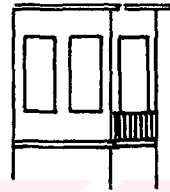
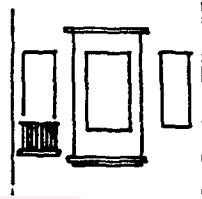
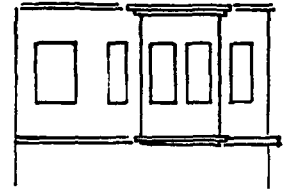
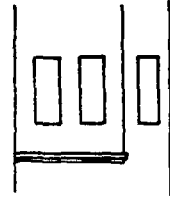
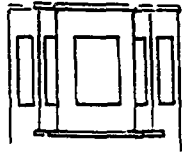
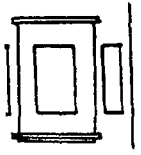
Geniş parsellerde ise yapı genişliğine bağlı olarak boşluk adeti fazlaşır. Bazen geniş çıkmalarda iki adet pencere yer alır bunların yanlarında sağ ve solda birer pencere ile toplam 4 pencere olur. Bazılarında çıkma dardır tek pencere vardır. Bir yanında 2, diğer yanında bir pencere yer alır. Bazı çıkmalar açılıdır ve cephede dört pencere görülür.

Aynı şekilde çıkmanın eni ve yapı üzerindeki aksına göre beş pencereli üst kat cepheleri mevcuttur.

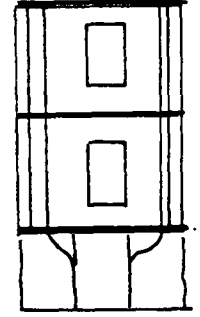
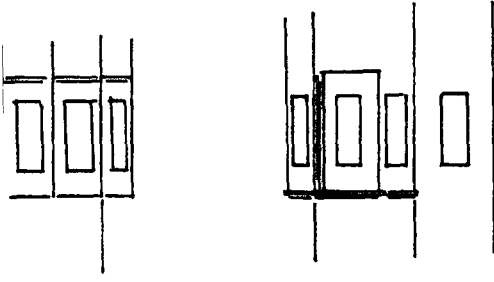
Çok ender olmakla beraber, örneğin Burçak Sokak'ta bir yapıda altı pencere mevcuttur. Büyük bir pencere çıkmada, diğer beş pencere ise dördü yapının solunda, biri sağında olmak üzere yer alır.

Üç katlı yapılarda çıkma pencereleri genelde geniştir. Her iki yanında yer alan pencereler daha küçüktür. Çıkma kat veya ikinci kat pencereleri ise diğerlerinden daha geniş olmaktadır.

LO 5 ÜST KAT DOLULUK BOŞLUK

BLO 5 ÜST KAT DOLULUK BOŞLUK

IV.2.5. Çatı ve Saçaklar

Fener-Balat'ta genelde yapı adalarının tümü kullanıldığından, çatılar, suları sokağa akıtacak şekilde düşünülmüştür. Çatı eğimleri ön cepheye ve arka cepheye doğru olmakla beraber bazen yan parselde doğru da eğim verildiği olur.

Bazı köşe parsellerde, yapı ayırık düzende yapılmış gibi dört yöne eğimlidir. Çekme katlarda son kat geriye çekileceğinden yapının sadece çekme kat bölümü çatıya sahiptir.

Çatı strüktürü olarak ahşap kullanılmaktadır. Örtü elemanı eskiden alaturka kiremit iken, yakın dönemlerde marsilya tipi kiremit ve oluklu malzemelerin kullanıldığı da görülmektedir.

Fener-Balat'ta yapıların tümü ahşap çatılı değildir. Bir bölüm yapıda teras şeklinde çatı kullanılmıştır. Bu tür çatılar son kat döşemesinden itibaren 50-80 cm parapet duvarı ile örtülüdür. Ve döşeme hizası silme ile belirlenmiştir.

Ahşap çatıların saçakları cepheden değişik genişliklerde çıkıntılıdır. Bazı saçaklar hemen yapı cephesinde sona erer ve yağmur suları buradaki çinko ya da günümüzde kullanılan plastik oluklarla aşağı iletilir.

Yapı cephesinden çıkıntılı saçaklar ise 10-60 cm arasında değişir. Bu saçakların bir kısmı kargirken, diğer kısmı ise çatıdan gelen merteklerin ahşapla kapatılmasından oluşurlar.

IV.3. PLAN VE MEKAN ANLAYIŞI

Daha önce, Fener-Balat'taki yapı adalarının, düzgün bir geometri ile olduğundan söz etmiştik. Bir,iki ayrıcalık dışında yapı adalarının boyutları birbirine hemen hemen eşit çıkmaktadır. 1/500 ve 1/1000 paftalardaki tek yapı boyutunda çalıştığımız Köprübaşı Sokak geleneksel yapılarından aldığımız ölçüler incelendiğinde de görüleceği gibi, buralarda 4 metre ve katlarından modüller uygulanmıştır. Herhalde bu oluşum, yapım teknolojisinden gelen bir ölçü ile açıklanabilir.

Fener-Balat'taki evler, 19 ve 20.yüzyıllarda bir ailenin yaşayabileceği şekilde düşünülmüştür. Genelde 2 veya 3 katlı ender olarak 4,5 katlıdırlar (Bkz. çizim no 1). İlk yapıldığında tek mutfak, tek tuvalet olduğu söyleniyor. Oda sayısı ise kat adedine göre değişmektedir. İki odalı ve 3 odalı evler mevcutmuş. Zemin katta mutfak ve WC bulunurdu. Bugün bu mutfak mekanı odaya dönüştürülmüştür. Üst katlara ahşap veya kargir merdivenlerle ulaşılmaktadır. Üst katlar güneş ışınlarını iyi alır, ancak giriş katlar karanlık ve rutubetlidir.

Bugün gerek artan nüfus, sosyo-ekonomik nedenler ve gerekse kullanıcıların değişimi nedeniyle planlama ve mekan anlayışı oldukça değişmiştir. Çünkü bu evlerin her katında bir aile oturmaktadır. Yeni kullanımın sonucunda yeni eklentiler yapılmıştır. Bazı evlerde girişler, merdiven altları mutfak olarak kullanılır. Yatak ve oturma odaları aynı mekandadır.

IV.4. YAPIM SİSTEMLERİ

IV.4.1. Malzeme ve Yapım Tekniği

Fener-Balat'taki geleneksel konutlar, yapım tekniği açısından fazla değişiklik göstermez. Aynı planlayıcıdan çıkan, aynı yapım teknolojisinin uygulandığı, birbirleriyle büyük benzerlik gösteren yapılardır. Fener-Balat yapıları; taş, tuğla ve ahşaptan yapılmış yığma, kargir yapılardır.

Zemin kat duvarlarında genellikle taş kullanılmış ve bugün çoğunun üzeri sıvanmıştır. Ancak bir iki yapıda taş malzeme net bir şekilde görülmektedir (Bkz.foto. 65).

Sayıları çok az olmakla beraber, özellikle Fener'de taş malzemedен yapılmış 2-3 katlı yığma binalarda mevcuttur. Bunlardan Mersül Paşa Caddesi üzerinde olanlardan Tarihi Yapılar bölümünde söz etmiştik.

Burada açıklamak istediğimiz; Fener'de, Sancaktar Yokuşu'nun hemen başında yer alan ve taş binaların en güzel örneklerinden biri olan yapıdır. (Bkz. foto 66). Bu yapının cephesinde kullanılan taş taraklanmış küfeki taşıdır. İnce derz işçiliği (Akce geçmez derz) yapılmıştır. Cephede kullanılan taş boyutları gibidir.

Duvarlarda delikli tuğla, harman tuğlası kullanıldığı gibi, özellikle Matbaa Sokak'taki örneklerde olduğu gibi çıplak olarak kullanılan prese tuğlalar da mevcuttur. Bu prese tuğlalar, bilinen ölçekler dışında, özel olarak da üretilmiştir. Kapı nişleri kenarlarında ve pencere denizliklerinde bunları görmekteyiz (Bkz.foto 64). Bu tuğlaların kenarları ve köşeleri pahlı olarak yapılmıştır.

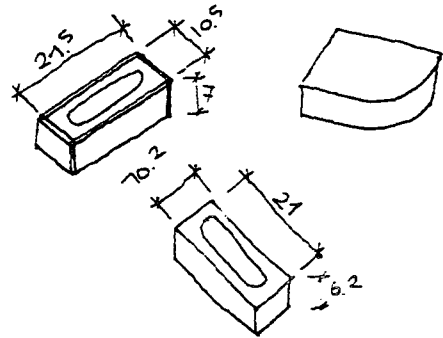

Foto 63 . Tuğlanın cephe ve silmede kullanımı.

Foto 64 . Tuğlanın cephede brüt kullanımı.

Döşemeler volta döşemedir. Çelik putreller arasında değişik ebatlarda kullanılan tuğlalardan oluşmuştur. Ancak bazı kargir yapılarda döşeme sisteminin ahşap kirişlemelerle yapıldığını da görmekteyiz.

Önce de belirttiğimiz gibi sayıları çok az olan ahşap yapılarda zemin katları kargir, genellikle taştır. Üst katlar ahşap, kirişleme sistemi de ahşaptır.

Foto 65 . Taşın zemin katta cephesinde kullanımı

Foto 66. Taşın cephede kullanımı

IV.4.2. Taşıyıcı Sistem

Bu yapılar kullanılan malzemenin gereği olarak yığma yapılardır. Dış duvar kalınlıkları zemin katta ve normal katta kullanılan malzemenin niteliğine bağlı olarak değişir.

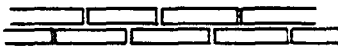
Özellikle zemin katta, su basman ya da kat duvarı olarak kullanılan taş duvarlarda, duvar kalınlığı en az 50 cm.dir. Ancak tümden taş olan yapılarda, zeminde taş duvar kalınlığı 70-80 cm'yi bulur. Yığma duvarlarda ikinci malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dış duvarlar 1,5 - 2 tuğla kalınlığında yapılmışlardır.

Kargir yapılarda döşeme sistemi genelde demir putrelle yapılmış volta döşemedir. Birkaç örnekte ahşap kirişleme görülür.

Yapıların iç duvar kalınlıkları 10-15 cm arasında değişmektedir. Volta döşemelerde iç duvarlar enine kullanılan bir tuğla duvarla yapılmıştır. Ahşap döşemeli yapılarda ahşap dikmeler arasına bağdadi çıtalar çakılıp sıvanmıştır.

Yıldırım Caddesi'nin sonuna doğru 3-4 adet ahşap karkas bina vardır. Bunların taşıyıcı sistemleri hem yatayda, hem de dikeyde ahşap iskelet ile oluşturulmuştur. Bu yapılarda zamanın getirdiği deformasyonlar açık olarak görülür.

Ahşap karkas yapılarda, döşeme ahşap kirişlemelerle sağlanmaktadır. Ara duvarlar ise yine ahşap dikmeler arası bağdadi çita ve sıvadır.

TUĞLA DUVAR

TAŞ DUVAR (AKLE ÖZGMEZ)

VOLTA DÖŞEME

IV.5. YAPI ELEMANLARI

IV.5.1. Kapılar

Fener-Balat evlerinde giriş kapıları, yapı cephesinde veya 80-120 cm.lik nişler içinde yer alır. Ön bahçenin olmaması, yapıya direkt olarak kaldırımından girme zorunluluğunu doğurur. Bodrum katının kotu ya da eğime bağlı olarak kapıya ulaşmak için 2-10 basamak kullanılır.

Kapılar, genelde iki kanatlıdır ve birbirine eşit genişliktedirler. Bazen bir kanadın küçük, diğerinin daha büyük olduğu görülür. Giriş kapılarının üzerinde, 40-100 cm yüksekliğinde, bazen sabit, bazen kanatlı, giriş holünün aydınlatılmasını sağlayan bir pencere bulunur (Bkz. foto74). Ancak bu camlı bölümün olmadığı kapılara da rastlamak mümkündür.

Giriş kapıları genelde masif ahşap ve üç tablalıdır. Üst tablada bazı örneklerde ahşap yerine aydınlatma amacıyla buzlu cam kullanılmış, üzeri de çeşitli figürlerle bezenmiş demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Orta tablada ise metal (pirinç) kapı kulpları bulunur (Bkz. çizim no. foto no.73).

Fener-Balat'ta ahşap kapıların dışında, metal kapılar da kullanılmıştır. Bunların üst tablaları camlı ve üstü metal kafesle kaplıdır. Bu kapılar ağır olmakla beraber, güvenlik açısından tercih edilmiş olmalıdırlar (Bkz. foto no 57, 63).

Fener-Balat evlerinin, genelde dört metrelik dar cephelerden oluştuğunu düşünürsek, cephe oluşumunda, bu iki kanatlı kapıların ne kadar önemli bir yeri olduğunu anlarız.

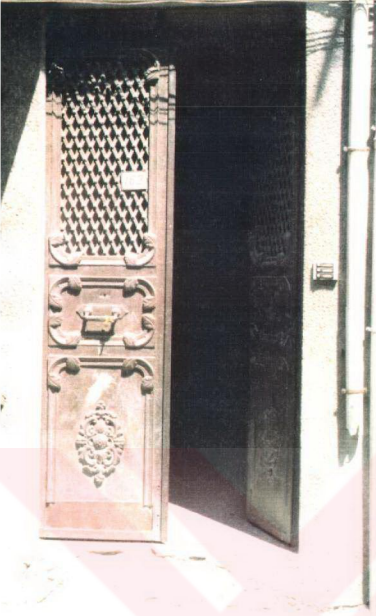

Foto 67 . Metal kapılar

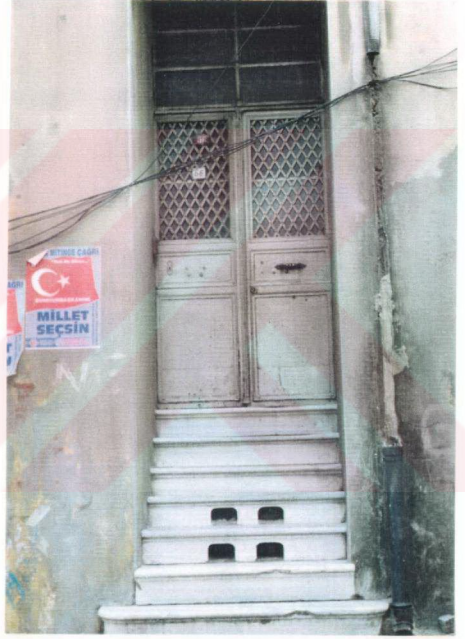

Foto 69 . Metal Kapılar

Foto 68 . Metal Kapılar

Foto 70 . Fener-Balat evinde giriş bölümü

Foto 71 . Girişten bir detay

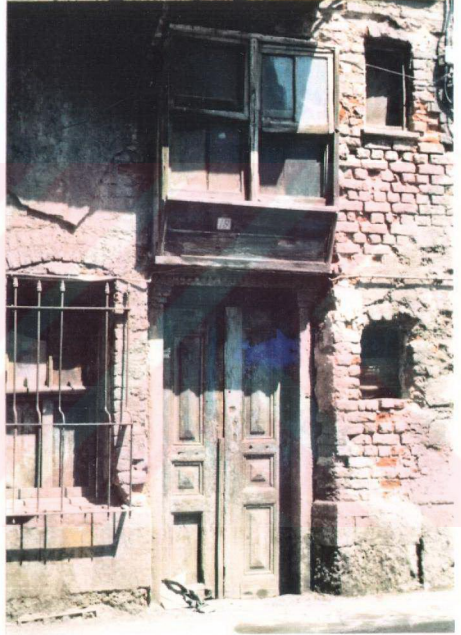

Foto 72 .Kapı ve üzerindeki aydınlatma detayı

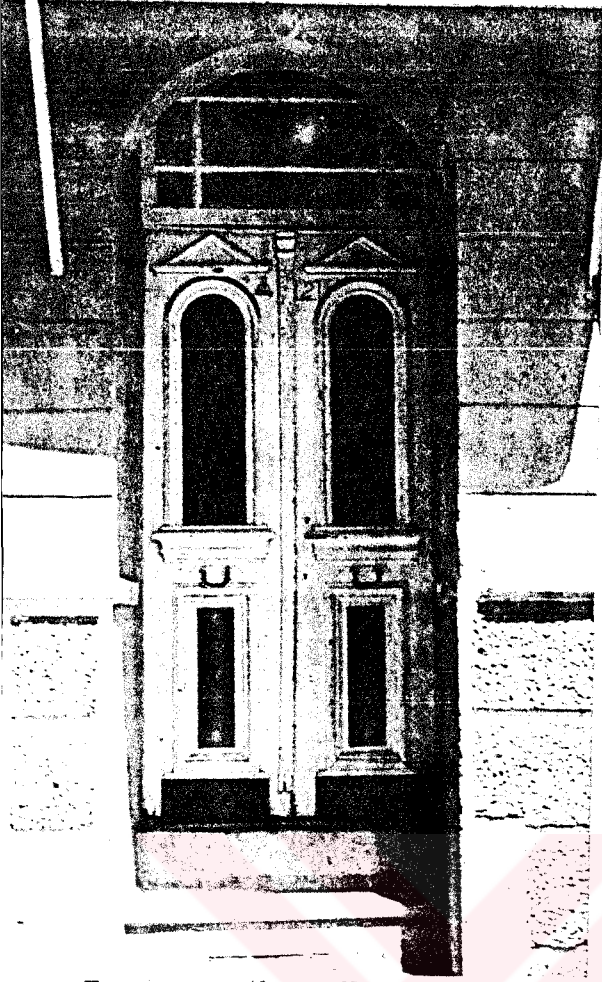

Foto 73 . Ahşap Kapı Detayı

Foto 74 . Ahşap Kapı Detayı

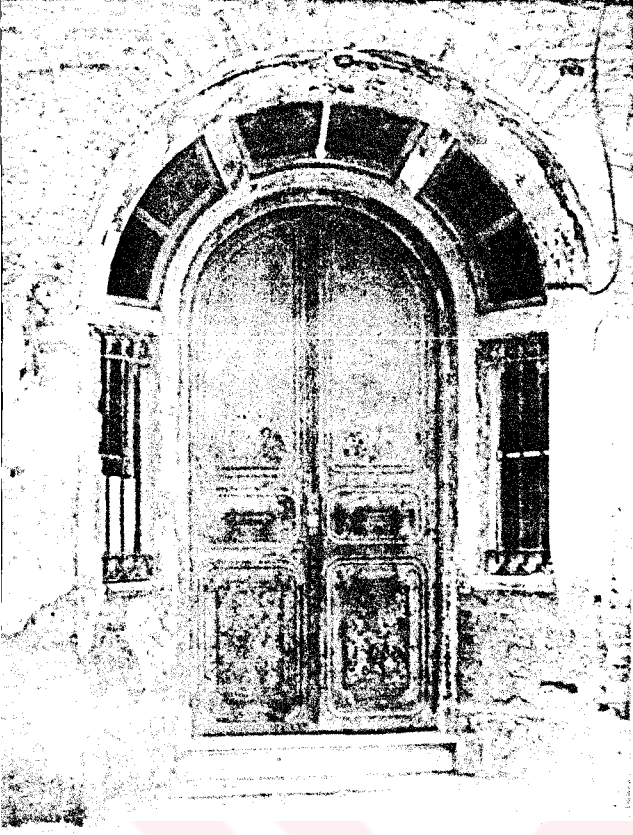

Foto 75. Girişin düzenlenmesi

Foto 76 . Girişten bir detay

IV.5.2. Pencereleler

Fener-Balat evlerinde, birkaç özel cephe dışında pencereler aynı özellikleri gösetirirler. Bütün eski evlerde olduğu gibi, bölgede en sık rastlanılan pencere tipi bir birimli giyotin penceredir. Bu pencereler genelde 1:2, 1:1.5 oranlarında, bazılarında ise 1: 2.5 hatta 1:3 oranlarında olanları da vardır (Bkz. Tablo).

Pencere bölüntüleri bir birimden, beş birime kadar değişir. Bu bölüntüler bazen kasa bazen de çita ile oluşturulurlar. Pencere kasalarında kullanılan ahşap çamdır. Fener-Balat evlerinde pencereler genellikle kargir duvar boşluğuna uygulanır. Ahşap ev sayısı çok az olduğundan ahşap karkas boşluğa pencere uygulaması birkaç taneyi geçmez.

Pencere şekilleri genelde dikdörtgen olmakla birlikte, kemerli pencereler de vardır. Birçok pencere kenarı söve ile dönmüştür. Bu söveler sıva ile yapıldığı gibi tuğla ve taş söve örnekleri de vardır.

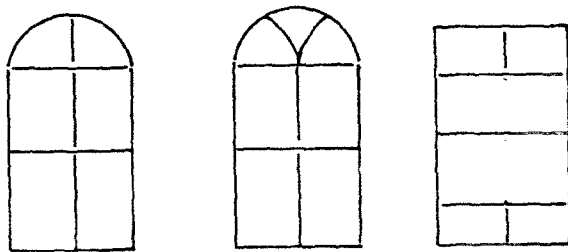
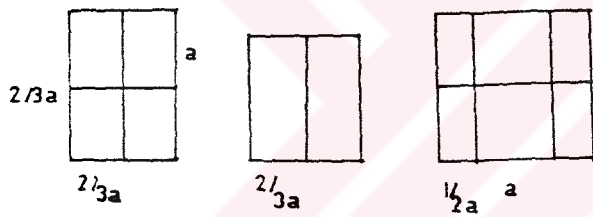
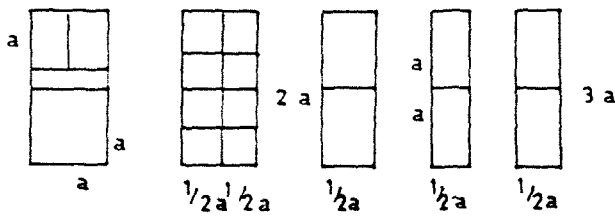
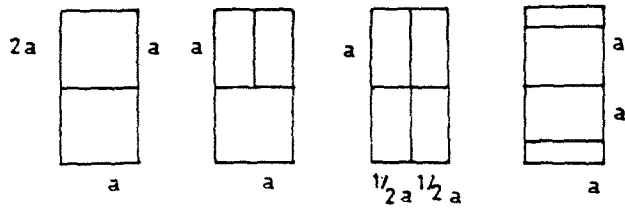
Pencere denizlikleri; mozaik, tuğla ve taştan yapılmıştır. Bazı pencere kenarları, kolonlar ile süslenmiş, üst başlıklar çeşitli biçimlerde taçlandırılmıştır.

Giriş katlarda pencereler, düşey demir çubuklarıyla oluşturulan çeşitli figürlerde koruyucu demirlerle kapatılmıştır. Üst katlarda ise bu demir çubuklar pencerenin tümünü değil yarısını kapatır.

Fener-Balat'ta bugün birçok geleneksel pencere dış etkenler nedeniyle harap olmuş sökülmiş, yerine hiçbir estetik kaygısı olmayan müteahhit tipi pencereler takılmıştır.

BLO 6

PENCERELER

83/187 103/180 83/182 85/175 59/177 57/170 95/180 BAZI DUAAR BAKUKLARI
 112/185 60/185 95/170 96/178 75/170 100/180 80/190
 83/180 100/180 80/170 50/190 75/190 90/210 80/180
 83/170 126/164

Foto 77. Bir pencere detayı

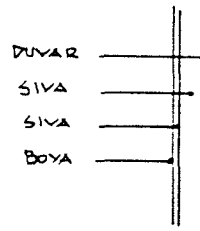
Foto 78. Fener-Balat evinde pencere

IV.5.3. Cephe Malzemesi

Cephe kaplama malzemesi olarak kargir yapılarda genellikle sıva kullanılmıştır. Cephelerin çoğunda çimento sıvası kullanılmıştır. Ancak şu anda harap olan birkaç yapının dış cephesinde yaptığımız incelemelerde; taş ya da tuğla duvarın

üstünde önce toprak saman karışımı bir kaba sıva katmanı gördük.

Bunun üzerinde de beyaz, büyük bir ihtimalle kireç harçlı bir tabaka daha vardır. Onun üzeri çeşitli renklerde boyanmıştır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Matbaa Sokak ve Yıldırım Caddesi'ndeki yapıların cephelerinde brüt olarak tuğla kullanılmıştır. Bu yapıların kat silmeleri, pencere söveleri ve hatta denizlikleri bile tuğla ile yapılmıştır (Bkz. foto64).

Mürsel Paşa Caddesi üzerindeki yapılar ve Fener bölgesindeki yapıların cephelerinde ise taş kullanıldığı görülmektedir. Bunların bazıları derzli, bazıları akca geçmez denilen çok ince derzli olarak yapılmış, taş işçiliğinin en güzel örneklerini veren yapılardır (Foto 66). Balat ticadi merkezinde, Ayan Caddesinin, Kürkçü Çeşme Sokak ile keşiştiği köşe parseldeki yapıda; cephede çeşitli şekillerde mozaik karolar kullanılmıştır. Bu yapının Balat'ta bir benzeri daha yoktur (Bkz. foto82,83).

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, sayıları çok az olan ahşap evlerde cephe kaplaması olarak ahşap kullanılmıştır. Genellikle 15-20 cm genişliğinde, dairesel yivli veya pahlı profilleri olan ahşap kaplamalar kullanılmıştır.

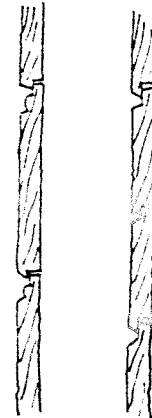

Foto 79 .Balat evinde cephe detayı

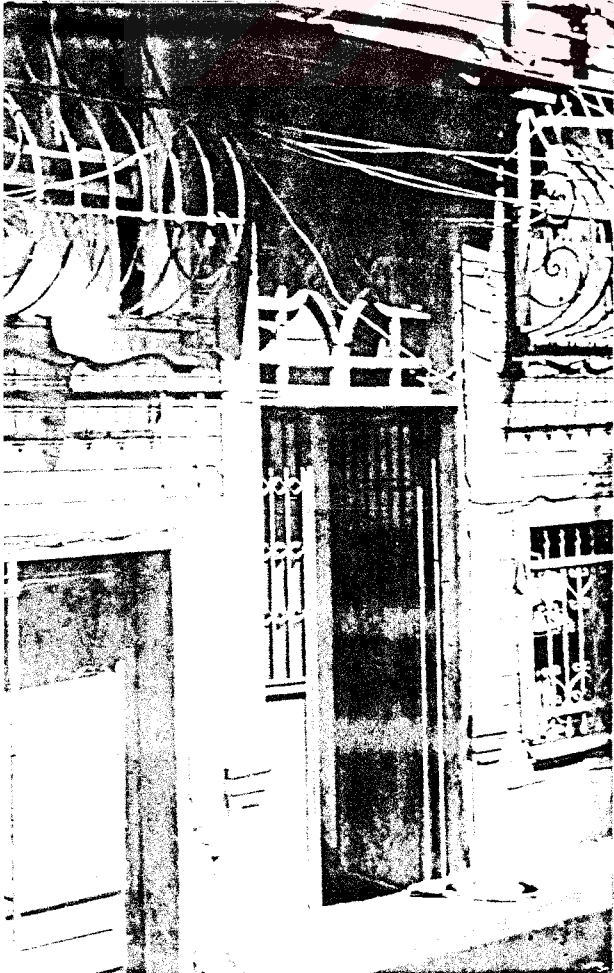

Foto 81 .Yıldırım Caddesinde cephe detayı

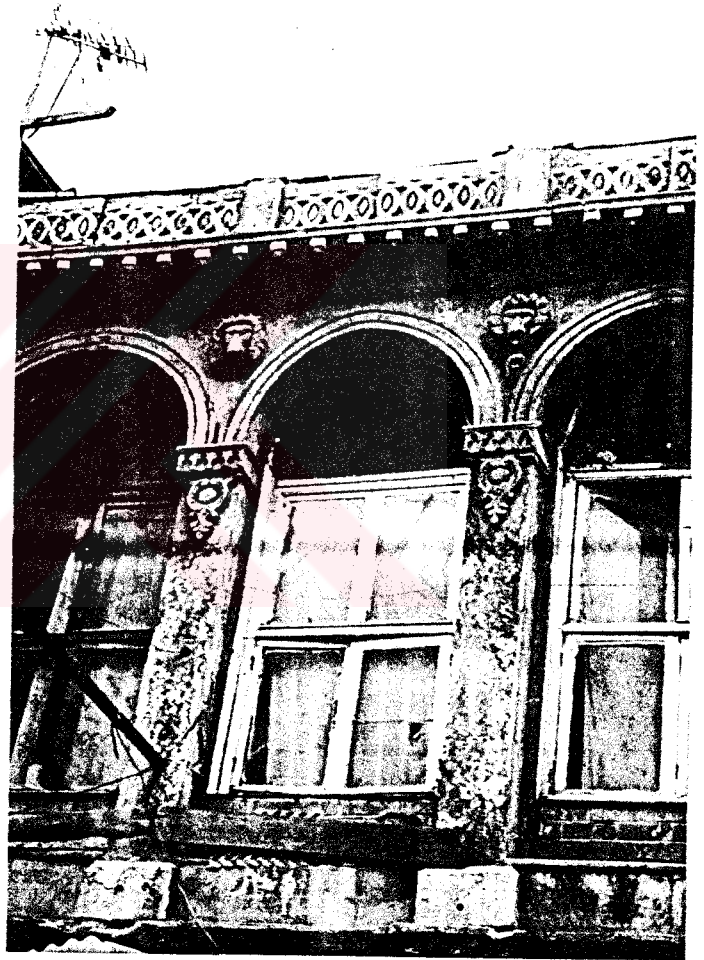

Foto 80 .Ayan Caddesinde bir cephe

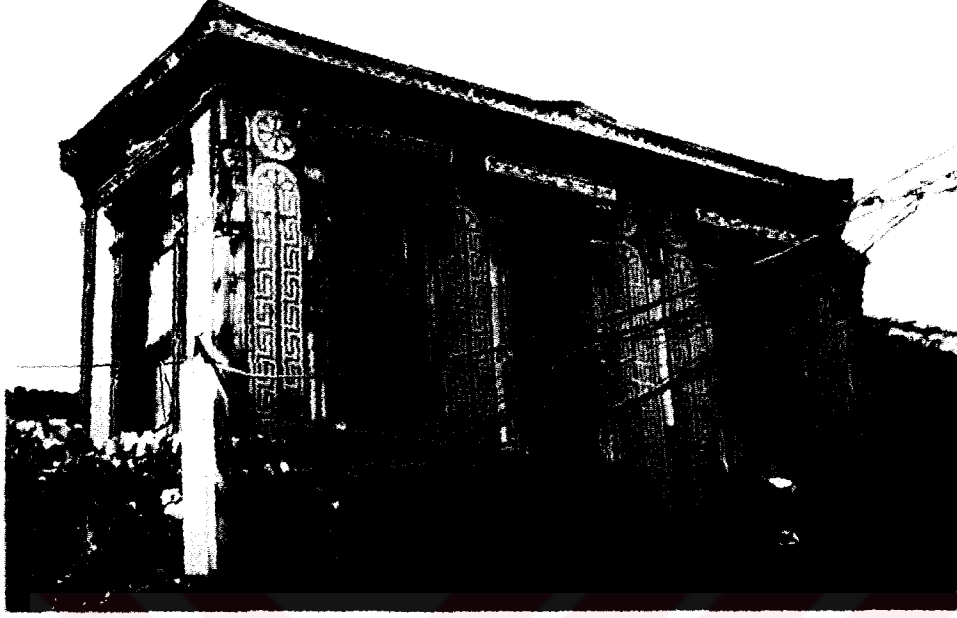

Foto 82 .Ayan Caddesi , Kırkçeti Sokak köşesinde bulunan yapının cephesi

Foto 83 . Aynı yapının Ayan Caddesi cephesi

Foto 84 .Yıldırım Caddesinde bir cephe

IV.5.4. Balkon Korkulukları

Fener-Balat evlerinde balkon korkulukları ahşap ve metal olmak üzere iki değişik malzeme ile yapılmışlardır. Ancak gerek ahşap, gerekse kargir yapılarda daha çok metal korkulukların tercih edildiği görülmektedir.

Kargir yapılarda metal korkuluk kullanılırken bazen ahşap kullanıldığı da olmuştur. Keza ahşap cephe yapılarında, ahşap korkuluk kullanıldığı gibi, metal korkuluk da kullanılmıştır.

Ahşap korkuluklar 1 - 1.5 cm kalınlığında, 5 - 7.5 cm genişliğinde tahta elemanlardır. Bunların, bazen kenarları belirli eğimlerde kesilerek, bazen orta yerleri oyularak çeşitli motifler yaratılmıştır. Bu ahşapların genişliği, açık çıkma olan balkon mekanını kapalı bir şekilde sınırlandırmasını sağlamıştır.

Fener-Balat'ta genelde kullanılan korkuluklar, metal korkuluklardır. Bunlar, kare ya da daire kesitleri olan, düşey bir çubuk veya bükülerek bir takım eğimler verilmiş elemanlardır (Bkz. fotoğ.).

Balkon döşeme kaplamaları, birçok yapıda zamanla yıpranmıştır. Birçok döşeme, sonradan çimento sıvası ile sıvanmış durumdadır. Bazılarında gayet düzenli konulmuş karo mozaikler bulunur ki bunların sayısı oldukça azdır. Ayrıca bazı balkon döşemeleri çinko ile kaplanmıştır.

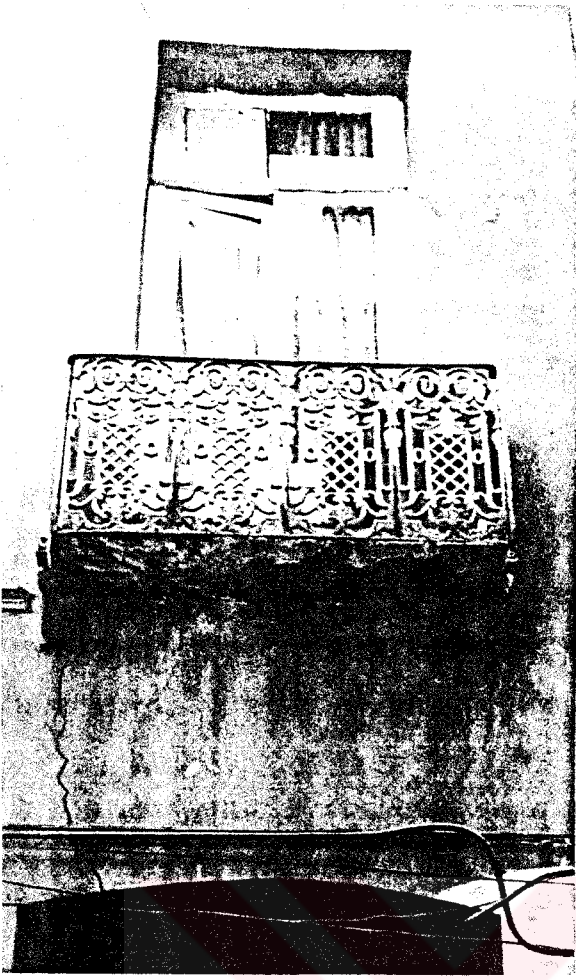

Foto 85 .Fener-Balat evinde balkon korkuluk detayı.

Foto 86 . Fener-Balat evinde korkuluk detayı.

IV.5.4. BEZEMELER

Fener-Balat evlerinde birçok bezeme elemanına halen rastlamak mümkündür. Plastrlar, balkon üstü yaşamaıkları, konsollar her yapıda değişik karakterler göstererek bu evlerin cephelerini süslerler.

Bölgede ahşap yapı az olduğundan genellikle kargir yapı bezemelerinden söz edebiliriz. Özellikle Ayan Caddesi, Yıldırım Caddesi ve Vodina Caddelerindeki evlerin cephelerinde plastrlar önemli miktarda görülür. Ayan Caddesi köşesinde yer alan yapının saçakları ise oldukça ilginçtir.

Fener-Balat evlerinde kapılar çok ince işçilikle yapılmışlardır. Bunun yanı sıra bazı yapılarda giriş birkaç basamakla çıkılan bir kattadır. Burada oluşturulan balkonda mermer ve metal kolonlar ve onların arasındaki mermer korkuluklar çarpıcı güzelliindedir.

Yine çıkma altı metal konsollarda dökümden yapılmış olup çok değişik formlardadırlar. Çıkma cephelerindeki pencere parapetlerinde değişik şekillerde kabartmalar göze çarpar. Bunlar yine silmelerin keşiştiği üst başlıkta da yer alırlar.

Bazı yapılarda çıkma pencerelerinin ortasına kadar çeşitli süslemelerde parmaklıklar bulunur. Giriş kapıları üzerinde de mermerden yapılmış madalyonlar yer alır.

Sayıları çok az olmakla birlikte ahşap yapıların gerek silmeleri, gerekse saçakları ve payandaları son derece güzel işçilikle yapılmışlardır. Ahşap balkon korkuluk ve dikmeleri içinde aynı şeyleri söyleyebiliriz.

Yapı içlerinde merdiven korkulukları da değişik oymacılık özellikleri gösterirler. Fener-Balat evlerinde tavanlar çok değişik biçimlerde süslemelerle doludur. Oda tavanlarının ortalarında genellikle göbek bezemeleri bulunur. Bunlar baklava desenli ya da bazen "Sion Yıldızı" şeklindedirler.

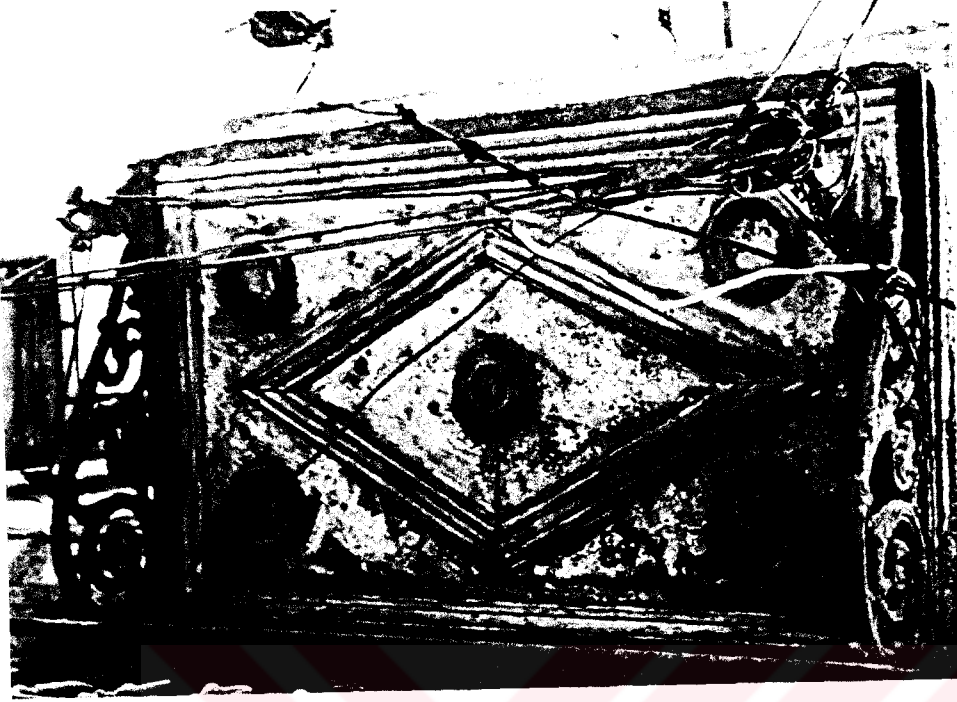

Foto 87.Çıkma altı bezemesi.

Foto 88. Çıkma altı detayı.

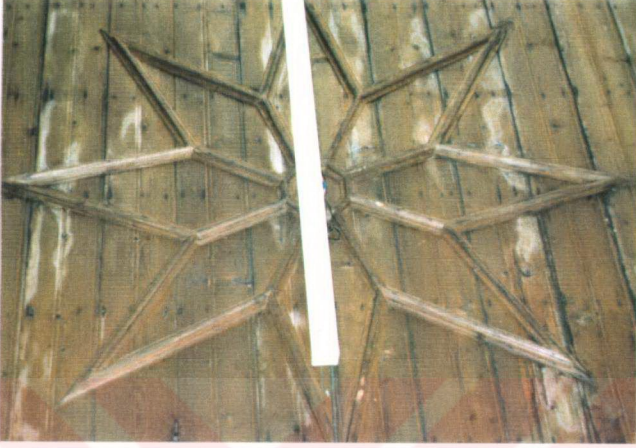

Foto 89 . Bir Balat evinde oda tavan bezemesi.

Foto 90 . Balat evinde oda tavan bezemesi.

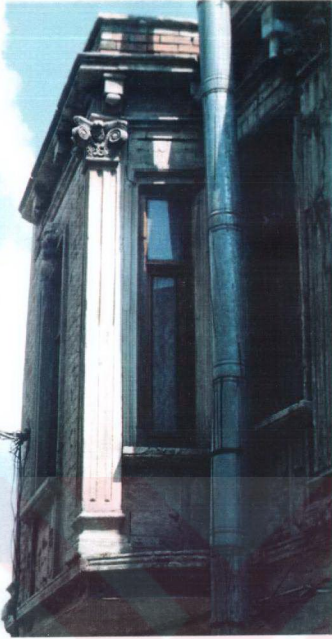

Foto 91. Bir köşe detayı

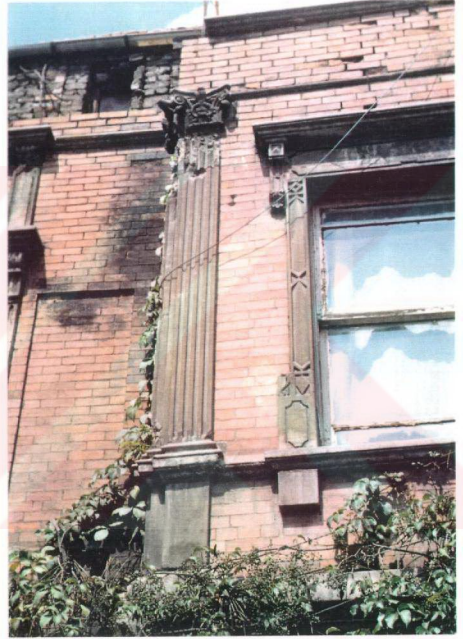

Foto 92. Cephede sütun işlemleri

Foto 93 .Silme ve cephe detayı.

V. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Fener-Balat'ı tarihsel gelişimi içinde inceleme çalışmamız özellikle yakın geçmiş ve bugünkü durumu ile tamamlanmıştır. Fener-Balat sahil şeridinin yapılanma özellikleriyle ilgili analizler, sivil yapılarının biçimsel incelenmesi, dolayısıyla sokak ölçeğinde cephe oluşumu ve son olarak tek yapı ölçeğinde yapılan çalışmalar; Fener-Balat sahil şeridi sivil birimleriyle ilgili fiziksel ve analitik sonuçlar vermiştir sunuyoruz.

Fener-Balat'ı nostaljik özlemler dışında yorumlarsak, karşımıza; yüzyıllarca süren bir kültürü oluşturan unsurlardan sadece birinin yaşam biçiminden kaynaklanan mekanlar çıkar.

Bu son derece keskin geometrik şekillenmeden oluşan yapı adaları, elbetteki eski Türk şehirciliği ele alınırsa bize yabancı gelebilir. Ancak toplumsal biçimlenişte, 18.yy'da ortaya çıkan milliyetçi düşüncenin değil de kültürel birlikteliğin daha önemli olduğunu kabul edersek, üstünde yaşanan topraklarda sahip çıkılması gereken tüm kültürler gibi, ona da sahip çıkılmalıdır.

Fener-Balat'ın yerleşim yeri olarak tarihinin Bizans'a dayandığını düşündüğümüzde, bu yerleşimin ve onu oluşturan yapıların önemi ortaya çıkıyor.

Fener-Balat'ta, Bizans'tan, 1950'li yılların Türkiye'sine değin bugün azınlık dediğimiz, dün ise devletin en yüksek yerlerinde yer almış, devleti temsil etmiş, ticari yaşamı yönlendirmiş cemaatlerin izleri mevcuttur.

İstanbul'un birçok semti gibi, depremler ve yangınlar tarih boyunca Fener-Balat bölgesini etkilemiştir. Ancak bölgeyi en önemli boyutta etkileyen olay 1950 olaylarından sonraki göç ve sonucundaki sosyal topoğrafya değişimidir. Bunun sonucu olarak, bölgedeki sosyal, kültürel ve ticari yaşam etkilendiği gibi mekan kullanımını dahi değişime uğramıştır.

Fener-Balat'ın herhalde geçirdiği en büyük deprem 1985 yılında başlayan Haliç ve yerleşim bölgelerini temizleme ve yenileme çalışmaları olmuştur. Bu rehabilitasyon çalışmasının hangi kriterlere göre yapıldığını anlamak ta mümkün değildir. Kültürel sentezine bir türlü ulaşamayan, bunun sonucu kavramların birbirine karıştığı bir ülkede, yerleşimin sağlıklılaştırılması ile yok edilmesi arasındaki fark herhalde bu kadar olmalıdır.

Kıyıları, kamuya açma politik düsturu ile yapılan çalışmaların sonucu, kilometrelerce uzanan parklar ve üzerinde lütfen bırakılan bir iki eski yapıdır. İnsan, tarih ve çevre üçgenini bu denli kötü bozarak sağlıklılaştırma yapılabilir mi, yapıldıysa adı bu mu olmalıdır ?

Fener-Balat sahil şeridinde bir başka felakette-ki bu İstanbul'un hemen tüm kıyı yerleşimlerinin ortak derdidir- yerleşimin denizle olan ilişkisinin bu kadar keskin bir geometri ile yolla ya da yetmezmiş gibi yeşil bantla koparılmış olmasıdır. Bu ülkede insanlar neden bu kadar denizden ve de sudan korkmaktadır anlaşılabilir. Venedik ve Cenevizli tüccarlardan bu yana burada sahil kültürü varken bugün neden deniz ve sahil kültüründen uzaklaştırılmıştır. 1/1000 imar paftasını inceleyecek olursak, Vodina Caddesi ile Ayan Caddesinin kesiştiği bölgede yoğunlaşan ticaret, Lapçinciler ve Leblebiciler sokak ile Balat iskelesine doğru lineer bir şekilde inmekte idi. Herhalde bu ticaret arteri üzerinde, iskeleye kadar önemli birimler olmalıydı. Bugün sadece bir cami vardır. Tabii bütün bunlar masadaki plancının, güzel bir sahil yerleşimine olan değerli katkılarıdır!...

Elbette, bizi düşündüren en önemli konu, Fener-Balat'taki yerleşimin, kullanıcının durumudur. Fener-Balat'taki tarihi gelişimin getirdiği kültür birikiminin ne kadar farkındadır ? Aslında bu sadece Fener-Balat'ta yaşayanların sorunu da değil elbette.

Fener-Balat'ta bugün iki dönem kullanıcı mevcuttur. Birincisi, 1950 olaylarından önce ve hemen sonra gelen, genelde Anadolu kökenli kullanıcılar, ikincisi 1970'li yıllarda başlayan ve bugün devam eden göçün getirdiği yeni kullanıcılar.

Bu iki dönem kullanıcının, bugün birbirleriyle olan ilişkileri mesafelidir. 1950'li yıllarda gelenler, daha sonra gelenleri kabul etmemekte ve kendilerini Fener-Balat'ın yerleştiği olarak görmektedirler.

Fiziksel çevre ile ilgili tüm çalışmaların, ki bunlar koruma yenileme ya da sıhhileştirme'dir, bir de toplumsal boyutu olmalıdır. Fener-Balat'taki fiziksel mekan bozulması, veya göçün getirdiği estetik değerlerin tükenişi her ne kadar gerçekse de toplumsal boyuta rağmen bir şeyler yapmak mümkündür mü ?

Fener-Balat Sahil Şeridinde son yıllarda yapılanlar, yenileme ve sıhhileştirme çalışmaları fiziksel düzenlemenin ötesine gidemediği gibi, sahilde yer alan birçok tarihi değeri de yok etmiştir. Mekanlar ve işlevler toplumsal ilişkiler bütünlüğünde vardılar, dolayısıyla fiziksel düzenleme, toplumsal düzehllemeyi de beraberinde getirir ya da sosyal ilişkiyi hedef alır. Fener-Balat sahil şeridindeki atölyeler eski işyerleri yok edilirken herhalde bu düşünülmüş olmalıdır. Ne ki gerek Fener-Balat'ın kuvvetli ticari aksı nedeniyle içe dönük, heterojen bir semt olması, gerekse sosyal olaylara gelişimlere her zaman plancıların karar veremeyeceği gerçeği istenilen sonuçları getirmemiş gibidir.

Burada, düşününce ülkenin hemen her yerinde görülen temel gerçekler karşısında ikilem içinde kalınmaktadır. Aslında tarihsel, kültürel ve turistik merkezlerin belirlenmesi yakın çevrede yaşayan ya da çalışan insanların düşünsel katkılarıyla gerçekleşmelidir. Çevresinden soyutlanan dondurulmuş tarih yaşayabilir mi? Kullanıcısından uzaklaştırılan bir Fener ya da Balat evini tek yapı ölçeğinde belki yaşatabilirsiniz, ancak tarihsel merkez ölçeğinde yaşatmak orada yaşayan insanlarla ilgili değil midir ?

Fener-Balat'ta yapılması gereken, yenileme, sıhhileştirme ya da yeniden kullanıma açma olsun, bunu sosyal dokudan soyutlayarak rasıl yapacaksınız ? Ya da yaparsanız salt turistik amaçla mı olacaktır ?

Diğer yandan Fener-Balat'ta bugün yaşayan kullanıcıya evini koruması gerektiğini nasıl anlatacaksınız ? Buradaki yapılar belirli bir yaşam düzeninin ifadesi olarak bugünkü kullanıcının nasıl ilgisini çekecektir. Bunları söylerken ekonomik faktörleri, bir yapıdaki kullanıcı sayısını önemsemiyoruz bile. Burada yaşayan insanların sorumlulukları yaşadıkları bir oda ile sınırlıyken, evinin bütününe, sokağına, mahallesine ve tüm Fener-Balat'a nasıl sahip çıkacaktır.

Fener-Balat Sahil Şeridindeki yapıların özelliklerini incelediğimizde, İstanbul'da çok az bölgenin bu kadar şanslı olduğunu görürüz. Çünkü kat yükseklikleri, cephe özgünlükleri, sokak parsel yapı ilişkisi genelde bozulmamıştır. Bozulan kullanım biçimidir. Tek aile için planlanmış bu evlerde bugün üç aile oturmaktadırlar. Sokak ölçeğindeki bozulma yol kaplamasız ve eğimli bölgelerdeki merdivenlerde görülür. Bütün yollar asfaltlanmış, merdivenler kaldırılmıştır.

Bu sadece Fener-Balat'ta değil. İstanbul'un her yerinde böyledir. Kendini yaşadığı mekanla sınırlayan insanları sokak ve meydan kavramlarına sahip çıkmalarını beklemek zordur. Dolayısıyla sokak malzemesine sahip çıkması da beklenemez. Ancak Fener-Balat yerleşimlerinin genelinde yerleşim dokusu bozulmamıştır.

Bütün bu söylenenler ışığında bugün Fener-Balat'ta ne yapılabilir ? sorusunu yanıtlamak oldukça zordur. Aslında bu sadece Fener-Balat yerleşimi ölçeğine de bağlı değildir. Öncelikle, Fener-Balat'ın burada yaşayan kullanıcılar için imgesel bir değeri olmalıdır. Daha sonra da bu oluşumun Haliç ve daha sonra İstanbul bağlamında bir anlamı olmalıdır. Fener-Balat'taki eski yerleşim dokusunu, birbirinden soyut olarak, tek yapı ölçeğinde korumaya çalışmak, kullanıcısının ekonomik gücü ve kent bilinci açısından fazla iyiniyetlilik olur.

Fener-Balat'ta tarihsel merkez korumasına yönelik bir çalışma yapılmalıdır. Ancak bu sahile park, park içine bir kütüphane, bir PTT koymakla gerçekleşemez. Ya da böylesine büyük alanı, kafe, bar, sanat atelyesi, kültür merkezi yaparak koruyamazsınız.

Öncelikle Fener-Balat'ın içe dönük yaşam biçimi zorlanmalıdır. Mürsel Paşa Caddesine cephe ve yakın sokaklardaki evlere pansiyon işlevi verilmelidir. Eğer burada yaşayan insanlar için ekonomik girdiler, sosyal yaşamın önüne geçmişse, bu yapıların ekonomik girdilerini arttırıcı biçime dönüşmesine yardımcı olunmalıdır. Dolayısıyla ticaretin getireceği ekonomik girdilerin, kira girdilerinden fazla olması yapıların kiracılar eliyle tahrip edilmesini de önleyecektir. Bölgede imar verilmemesi yeni yapılaşmayı ve kat adetleriyle oynama girişimlerini önlemiştir.

Fener-Balat'ta azıklıklara ait dini yapılan restore edilmelidir. Eskiden olduğu gibi, Fener-Balat iskeleleri ile semt ticaret merkezleri arasındaki arter kuvvetlendirilmeli, bölgenin kıyı semti olma özelliği korunmalıdır. Aslında Unkapanı-Eyüp bağlantısını sağlayan ana arter taşıt yolunun son derece dar olması bu konuda bir fırsattır. Deniz ulaşımının yoğunlaşması Fener-Balat sahil şeridini sadece kamuya açık bir park olmaktan kurtarabilir. Ancak bu Fener-Balat'ın İstanbul bağlamındaki önemiyle gerçekleşebilir. Dolayısıyla bu da Haliç'in değer kazanması ile olacaktır.

Sahil şeridinde eskiden Eflak, Boğdan beylerinin konut olarak kullandığı tarihi yapılar, kenarda köşede kalmış, tarih-çevre-insan üçgeninden soyutlanmış, işlev verilmesini bekleyen yapılardır. Bunların kullanımı da büyük ölçüde sahil şeridinin işlevlenmesiyle gerçekleşecektir.

Fener-Balat'ta yapılması gerekli çalışmaya "korunacak tarihsel merkez" açısından yaklaşmaktayız. Tek yapı ölçeğindeki birbirinden soyut korumalarla sonuca varmak mümkün değildir. Ayrıca koruma için koruma yapmanın da anlamı yoktur. Balat ticari bölgesinde bir takım amorf yapılar mevcuttur.

Fener-Balat'ta sağlık, barınma, sosyal ve estetik koşulların mevcut olmadığı yapıların tarihsel hazine adı altında korunmasına karşıyız.

Fener-Balat'ta birçok parsel yapının, yapının tümüyle doldurulmuştur. Bu nedenle binaların çoğu sadece ön cephelerinden aydınlanırlar. Bu yapılarda ön cepheleri koruyarak, parselin arka bölümlerinde sağlıklı mekanlar yaratma yoluna gidilebilir. Ya da binaların sadece ön cepheleri korunup diğer bölümlerde aslına uygun olarak düzenlemeler yapılabilir. Cephesi tüm özelliğini kaybetmiş yapılar, mevcut rölöveleri yoksa parsel boyutları değişmemek koşuluyla yeniden yapılmalıdır.

Aslında bütün bu fiziksel mekanlar ve işlevler, toplumsal ilişkiler içinde vardılar. Fener-Balat tarihsel gelişimi içinde bu toplumsal ilişkilerini tüm renkliliğiyle yaşamıştır. Fener-Balat haritasına baktığınızda, bir sokak köşesinde camiyi, onun yanında bir hamamı, biraz ilersinde Ermeni kilisesini, daha ötede bir musevi sinagogunu görebilirsiniz.

Yolda yürürken selamlaştığınız bir iki cember sakallıyı geçtikten hemen sonra sokak köşesinden bir hahamla çarpışabilirsiniz, ya da ruhani bir rahip size gülebilir. Bu çok renkliliğin oluşturacağı ortak bir imge olmalıdır. Belki dün vardı ancak bugün yoktur.

E K L E R

Haliç'te, bin bina daha yıkılacak!

● 1984 yılında başlatılan Haliç Projesi'nde, istimlak ve yıkım çalışmalarının yarıya yakın kısmının tamamlandığını bildiren yetkililer, bu yılki istimlak çalışmaları için, yaklaşık 15 milyar lira harcanacağını belirttiler.

İSTANBUL - Haliç düzenleme projesi çerçevesinde, bu yıl bin adet ev ve işyeri daha yıkılacak.

İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, geçen yıl istimlak ve yıkım çalışmaları için 12,5 milyar lira harcadığını hatırlatarak, istimlak çalışmalarında bu yıl Kağıthane ve Alibeyköy çevresinde ağırlık verileceğini söyledi.

İki milyon 100 bin metrekarelik alanın düzenlenmesini kapsayan Haliç Projesi'nde geçen yıl, 80'i fabrika, 120'si atolye, 250'si işyeri ve kalanı da mesken olmak üzere 900 bina yıkıldı. Yıkım çalışmalarıyla birlikte Haliç kıyılarında yeşil alanlar kurulmasına da başlandı. Bugüne kadar, Unkapanı, Cibali-Öziem, Balat-Akşemsertin, Eyüp-Sekiz Mayıs, Sutluçe, Eminonu-Perşembe Pazan, Kasımpaşa-Cezayirli Hasan Paşa parklarının yapımları tamamlanarak halka açıldı. Parklarda, gez yolları, spor alanları, dinlenme yerleri de kuruldu. Bu arada, yedi parkın daha ihalesi yapılarak, yeşillendirme çalışmalarına hız verildi.

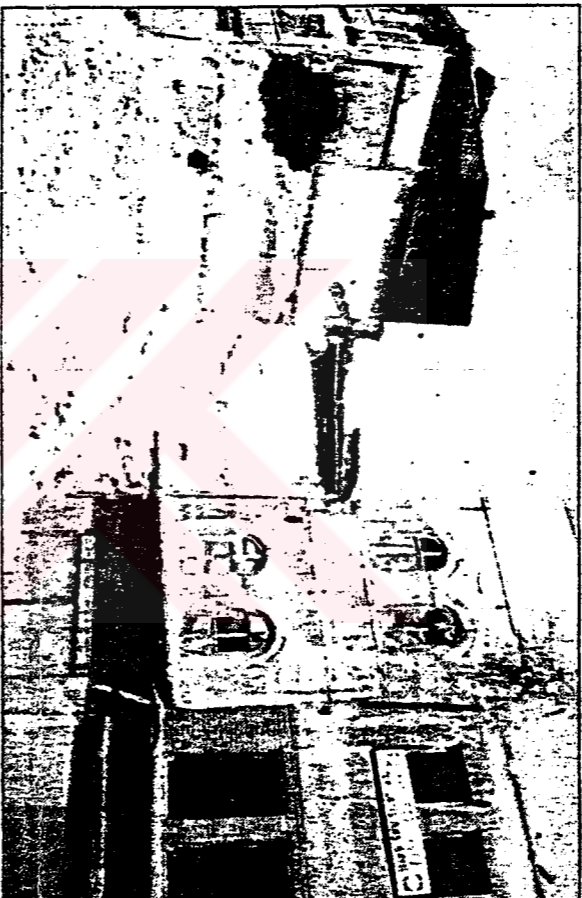
1984 yılında başlatılan Haliç Projesi'nde, istimlak ve yıkım çalışmalarının yarıya yakın bölümünün tamamlandığını bildiren yetkililer, bu yılki istimlak çalışmaları için, yaklaşık 15 milyar lira harcanacağını belirttiler.

Bu arada, Haliç'in pis sularını toplayacak ve pisliğini temizleyecek sahili kolektörlerinin inşaat çalışmaları da devam ediyor.

Hürriyet

GONLUK MOSTAKIL SIVABI GAZETE

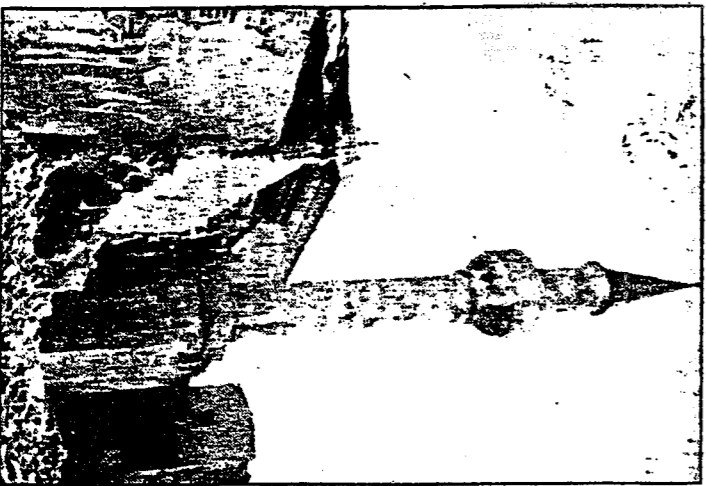
Dalaman'a Karşısı Direnenler!

YIKILDI YIKILACAK Halic' çok kısa bir süreyle dündüz eden Başkan Dalan, sahiplerinin İTÜ den sağladığı raporu alarak mahkemeye başvurduğu bazı binaları bir türlü yıkılmıyor. Dalan'ın binaların yıkılmak üzere olduğu gözle bile görülmüyor. Burada çökme olursa insanlar ölecek. Ben gece rahat uyuyorum, acaba hatırya sağladığı raporu veren profesörlerimiz rahat uyuyabiliyorlar mı? diye sordu.

ABIDE GİBİ Yıkılmak için mahkemeye kararı bekleyen harap binalardan biri daha. Belediye Başkanı Bedrettin Dalan bu binaları, güzelgezen Halic'in "Çirkinlik Abideleri" olarak tanımlıyor.

TARİHİ CAMİ Dalan'ın yıkamadığı binalardan biri de bu tarihî camii. Hiçkeş seneye 8 bin senelik çıkarak girilen bu camiiye şimdiki ancak bir bina olarak inilerek girilebiliyor. Kısacası kocca camii günden güne topruğa gömülüyor.

İstanbul Belediye Başkanı, Halic' de yıkılmak üzere olan binalara sağladığı raporu veren İTÜ'ü bazı profesörlere ateş püskürüyor

Atilla DAĞLI
EMİNÖNÜ Kuru Girdaplar Silesi'nde 390 m'likken, herkeş şaşırtaacak bir sitede yerle bir ettirilen; çallamı, yeri yarıya yıkık, üç bog enkaz, yıkım için mahkemeye kararı bekliyor. Halic' kırsandaki enkaz, güzelliği kalmadıkça, Mimar Sinan'ın yapıldığı Abi Ahmet Çelebi Camii'nin de bugüne kadar zemin kalının camura gömülüğü tespit edildi. Mimar Sinan tarafından 1477 yılında yapılan tarihî camiiye bir zannanlar 8 basamakla çıkılırken, bugün ikinci katına bir basamak inilerek giriliyor.

Enkazın çevreye zarar vermesi yanında, dillere de yol açıldığını belirten Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, "Ölen keçi yavrusu değil, insan. Bizim elimizle korumamızı bağlayan profesörler, bu tehlikeleri görüyorlar mı?" dedi.

Önceki gün bölgeyi gezan Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, ayakta durmayan çalisan yapıların büyük bir tehlike yarattığını belirterek şunları söyledi:

"Yıkımını gerçekleştirdiğimiz bölge, slireski olarak beklemektedir. Biz bunu söyleyerek hilton adamlarından raporlar aldık. Sözlerimizin en büyük ispatı, Abi Ahmet Çelebi Camii'dir. Bu camiiyi, Mimar Sinan iki kati yaptırmıştır. Ancak zannanın gömüldüğü meydana gelmiştir. Bir süre öncekişine kadar 8 basamak çıkılarak girilen camiiye, bugün bir basamak inilerek girilmektedir. İçindeki domitler yamulmuşdur. İsteyen gider bakar. Bu arada geçen gün bir vatandaşımızın enkaz altında kalıp öldüğü. Sağlanan binalardaki çöküntüden yol açtığı acıyı unutmamak imkansız. Üçün in-sandı. Keçi yavrusu değildi. Ben, İslam-hul Belediye Başkanı olarak gece yatağında rahat uyuyuyorum. Ama bu yapıya sağladığı diyen İstanbul Teknik Üniversitesi Zemin Mekaniği Kürsisi profesörlerinden bazıları, yaptıklarında nasıl uyuyabiliyorlar? Tüm yapıların fotoğraflarını çektiğim. Yürütmeyle durdurma kararı alan mahkemelere götürüreceğim ve kamuyu anlatıp alınan kararın kalıdırılmaması isteyeceğim. Bu binalar, Halic'in son günlerde kazandığı güzelliği katletmektedir."

EVET/HAYIR

OKTAY AKBAL

Yıkımlar, Yıkımlar...

Toplumun her kesiminden sesler geliyor. Acı sesler bunlar. Umutsuz, güvensiz... Ortadirek çökmüştür. Atdirek ortadan kalkmıştır. Yüksek direktekiler ise her şeye egemendir. İktidan elinde tutanlar, kendilerinden yana kişi ve çevreleri olanaklar içinde yaşatmaktadırlar. Bunun dışında kalanlar kimse düşünmemektedir.

İstanbul'da yıkım çalışmaları yeterince incelenmiyor, araştırılmıyor. Evler, kulübeler insanların üstüne yıkılıyor. Halkımız ne yapacağını, kime, nereye başvuracağını, hakkını nasıl arayacağını bilememektedir. İstanbul'un pek çok köşesinden bu konularda yakınma mektupları alıyoruz. Bu seslenişler durup dururken ortaya çıkmaz. Bir gerçeğe dayanmayan yakınmalar olmaz... Duyulan acı çığlıklar halkımızın çektiği sıkıntıların, korkuların, yaşam savaşının yansımasıdır. Nereye, kime yansıtacaksa...

İşte bir sesleniş:

"Etiler Büyük Armutluk mevkiinde 2. Boğaz Köprüsü nedeni ile yapılan istimlak sonucu birçok ev yıkılmıştır. Aradan epey zaman geçtikten sonra yeni bir ek istimlakla karşı karşıyayız. Daha önce istimlak sahası sayılan Geylani Sitesi'nin yıkımı durdurularak yıkım gecekondular bölgesine kaydırılmıştır. Soruyoruz Boğaz Köprüsü'nün önceden belirlenmiş ve saptanmış olan yeri nasıl oluyor da değiştiriliyor? Yoksa bu, gecekondular bölgesinin kaldırılmasına yönelik bir taktik midir? Gecekondular halkının hiçbir sorununa değinmeyen ANAP iktidan şimdi de evlerimizi başımıza yıkmaya başlamıştır. Soruyoruz, biz bu vaatlerin üvey evlatları mıyız? Sadece seçim dönemlerinde gelip bizlere çeşitli vaatlerde bulunanların maskesi düşmüştür. Emekçilerin yoksul bir yaşam geçirdiği bu dönemde, ikinci sınıf insan muamelesi gören gecekondular halkı, şimdi ne yapacak? Başbakan TV'ye çıkıp 'İcraatın İçinden' programında bunları şunları yaptık diye bizleri kandırmaya nasıl çalışacak?"

Büyük Armutluk gecekondularında yaşayanlar adına gönderilen bu mektup şöyle sürüyor:

"Otuz yıldır emek verdiğimiz, çeşitli zorunluluklara katlanarak yılmadan bıkmadan uğraşarak cennet haline getirdiğimiz, eskiden kimsenin dönüp bile bakmadığı, burada da yaşamır mıymış dediği yerleri eski haline mi döndürecekler, bırakın evleri, bu kadar ağaca yazık! Yıllarca çektiklerimizin karşılığı bu mu olacaktı?"

İçerenköy Sosyal Mesken aileleri de şöyle sesleniyor:

"Bizler bu sosyal meskenlerde oturan 40 aile altı aydır sokaktayız, çoluk çocuk... Dokuz yıldır oturduğumuz sosyal meskenlerdeki evlerden Say Dahan tarafından çıkartıldık. Kiralarımızı düzenli ödediğimiz halde fuzulî işgalci olarak evlerden dışarı atıldık. Sorunlarımızı sahip çıkmanızı bekliyoruz."

İki mektubun altında pek çok imza var.

Geçen günkü bir yazımda da Zeytinburnu'ndaki Sümer Mahallesi'ndeki yıkım olaylarına değinmiştim. Bu yıkımlar hangi amaca yönelik? İstanbul'un daha güzel, daha düzenli olmasına mı? Öyle bile olsa yurttaşların durumu önemli bir etken değil midir? Bir insanı, bir aileyi içinde yaşadığı evden, kondudan, daireden atmakta bir toplumda barış nasıl kurulur? İstimlak konusu öteden beri büyük bir sorundur. Uygar toplumlarda böyle işler düzenli biçimde yapılır. Yani yıkılacak evler, sokaklar önceden belirlenir, oralarda yaşayanlara yeni konutlar ayrılır, herkes, yerli yerine oturduktan sonra yıkım çalışmaları başlar. Ama bizde böyle olmuyor, kazma kürek makine ile halkımızın tepesine dikiliyorlar, "haydi buradan çık, nereye gidersen git" diyorlar.

Hep duyuyorduk, ANAP'lı belediyeler kendi yandaşlarına, daha da çok önde gelenlerine devlet arsalarını, topraklarını kolaylıkla sunmaktalar. Öte yandan türlü vaatlerle ellerinden oynayan alınan gecekondular halkı inim inim inletilmekte... Ama ANAP'lılar günü saati gelince yeniden gecekondular halkının önüne çıkıp oy isteyeceklerini unutmasınlar! O zaman ne deseler ne yapsalar kimseyi inandıramayacaklardır.

Fransız mimarlar yetişmeden Ünlü Ceneviz duvarı yıkıldı

Mayı başında Perşembe Pazarı'ndaki Ceneviz duvarının fotoğrafını çeken Fransız mimarlar, duvarı incelemek için 6 mimardan oluşan araştırma grubu ile yeniden İstanbul'a geldi. Araştırma grubu bu kez Ceneviz duvarının yıkıntısıyla karşılaştı.

AL KÜÇÜK

İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın "yıkılmayı"na, Fransız mimarlar yetişemediler. Galata yöresinde ve Unkapama köprüleri ile kalan Haliç kıyısında Ceneviz yapılarını incelemek üzere Fransa'dan İstanbul'a gelen bir grup mimar, üniversitede hazırladıkları detaylı haritada yer alan yapıların son günlerdeki yıkım-kazaya geldiğini öğrenince kılacaklarından haberimiz elimizi çabuk tutalım denince yetişemedik" diye üzül-

Fransız mimarlar hâlâ duran bazı kalıntılar üzerinde çalışmalarını sürdürüyorlar. İstanbul Üniversitesi'ne bağlı

"Versaille Ecole d'Architecture et Institut d'Urbanisme" adlı mimarlık ve şehirlik enstitüsünün görevlendirdiği 6 kişilik araştırma grubu 17 martta İstanbul'a geldi. Paris'teki çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgiler ile hazırladıkları Galata bölgesi ve Perşembe Pazarı'nın bulunduğu kıyı kesimini içine alan bölgenin çok detaylı haritaları ile birlikte İstanbul'a gelen ekip üyelerinden Maria Tagerrine, "Ünlü Ceneviz duvarının da yıkılabileceğini duymuştuk. Duvar yıkılmasın bile. Geriye kalan birkaç duvar parçası ile karşılaştık" derken, hayret ve üzüntüsünü gizlemedi.

Bölgenin şu andaki durumunu görmek ve tespit çalışması yapmak istediklerini belirten Tagerrine, haritanın yanı sıra elinde tuttuğu bir renkli fotoğrafı

Prof. Semavi Eyice, Ceneviz duvarının yıkılması konusunda şunları söyledi: "Ben bu duvarın korunması için aylarca önce Anakent Belediyesi'ne rapor verdim. Benim polisim, jandarmam yok. Sabahtan akşama kadar duvarın dibinde bekleyemem ki.."

göstererek, "Bir arkadaşımız mart ayı başında çekmiş bu fotoğrafı. Arap Kayıyum Sokağındaki bir eski Ceneviz eserinin fotoğrafı. Ama biz gelmeden iki gün önce, 15 martta yıkılmış" şeklinde konuştu.

DALAN, YEŞİL ALANLARDAN SÖZ ETTİ

Tagerrine ve 6 arkadaşı, Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın 27 mart günü Belediye Sarayı'nda bir başka Fransız grubuna, İstanbul'da yapacağı projeleri anlattığı özel toplantıya da dinleyici olarak katılmışlar. "Ama toplantıda bizim ilgilendiğimiz bölge ile ilgili bir şey söylenmedi. Genellikle hep yeşil alan bahsetti. Kendisinden randevu almak da güç. Onun için görüşemedik" diyen Maria Tagerrine ile çalışmalarının hakkın-

da konuştuk:

— Fransa'da hazırladığımız harita üzerinde bir yıl öncesinde varsaydığımız eski yapıları yerinde buldunuz mu?

TAGERRINE — Hayır çoğunu bulamadık. Yakında yıkılmış. Zaten yıkımlarda birçoğunun yıkılmış olabileceğini biliyor ve gerçekçi olarak, kalan kısmının nasıl değerlendirileceğini düşünmek için tespit ve araştırmalar yapmak istiyoruz.

— Neler yapabileceği hakkında yeterli bilgi alabildiniz mi?

TAGERRINE — Beyoğlu Belediyesi'nde sadece konuyla ilgili gözükmeyen bir fen memuru ile görüşebildik. Bir de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bir yetkilisi ile görüştük. Bizdeki planlar onların elinde de yok.

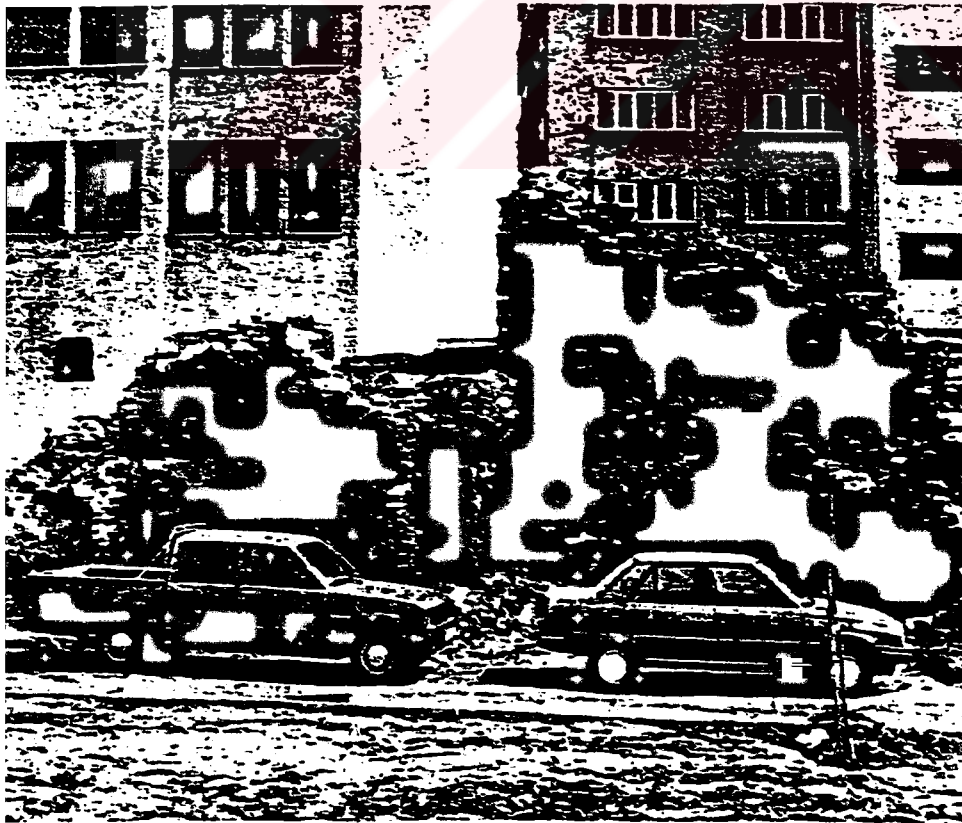
— Ceneviz duvarının yıkılacağını duvdüğunuzda buradaki üniversitelerle bir görüşmeniz olmadı mı?

TAGERRINE — Üniversiteler arasında ne yazık ki iletişim yok bu konuda. İstanbul'da başka arkadaşlar, Bizans uzmanı olan Semavi Eyice ile görüşmüşler. O da eski eserlerin yıkılış konusunda çok üzüldüğünü söylemiş. Sayın Dalan da hep yeşil alan diyor, ama bu duvar orada yapılacak gezinti alanları içinde çok orijinal bir şekilde restore edilerek kullanılabilir.

SEMAVİ EYİCE NE DİYOR?

Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İstanbul Bölge Kurulu Başkanı Prof. Dr. Semavi Eyice ise 2863 sayılı yasa göre korunması gerekli yapılardan sayılan Perşembe Pazarı kıyısındaki Ceneviz duvarı için şöyle konuştu:

"Ben bu duvarın korunması için, arkasındaki binalar yıkılsa da geriye kalacak bölümlerin korunması için aylar önce Anakent Belediyesi'ne rapor verdim. Ama dinleyen yok. Benim de polisim, jandarmam yok. Sabahtan akşama kadar duvarın dibinde bekleyemem ki."

İRDAN ARTA KALAN — Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, İstanbul Bölge u'nun verdiği rapora rağmen büyük bir bölümü yıkılan Perşembe Pazarı'ndaki Ceneviz duvarında kalan kısım. (Fotoğraf: MUHARREM AYDIN)

HESAPLAŞMA

BURHAN ARPAD

Cibali Tütün Fabrikası

Anakent Belediye Başkanı "İstanbul'un yüzünü değiştirmek" gerekmesiyle akıl almaz girişimlerini sürdürüyor. Hiçbir şehircilik anlayışıyla savunulamayacak, hiçbir imar planına dayanmayan günlük politikalarla!

Bir gün 'Yalılar yıkılacaktır' diyor, sonra 'Buna bizim ömrümüz yetmez' diyor. Bir bakıyorsunuz, 'Güzel olanı yıkmaya elimiz varmaz' gibilerden bir seyler söylüyor.

'İstanbul'un yüzünü değiştirme' çabalarında neler neler yok! Trafik tikanıklığını gidermek için bilmem kaç tünel, bir sürü viyadüklü Dünyanın hangi kültür şehrinde şehir içinde trafik, yeraltı yolları (tüneller) ve yer üstü köprüleri (viyadük) sağlanıyor, gören var mı? Bir kaç yıl önce bütün uyanılara kulak tıkayarak yaptıkları üst geçitlerin yıkılmasına başlaması, bilgisiz girişimlerin acı bir örneği değil mi?

Sayın Bedrettin Dalan, Belediye Başkanı seçilince Dolma-bahçe Sarayı'nın bahçe duvarlarını yıktırma katkımış ve uzman çevrelerin sert tepkisiyle karşılınca gerilemişti. Halic'i masmavi yapmak gerekmesiyle yıktırılan yüzlerce ve yüzlerce masmavi yapmanın gerekçesinde 'yiğnitla dosya oluşturdu. Halic sularını masmavi yapmaya Dalan'ın ömrü demeyelim, fakat belediye başkanlığı süresi bilmem yenecek mi? Halic batığından kolay kolay kurtulamayacağına sezmiş olan Sayın Dalan yeni bir seçenikle karşımızda: İstanbul'da beş yıldızlı oteller yapmak girişimleri! Bu konuda söylemler yoğunlaştı. Kimilerini ele atalım: Dağçılık Kültürü, Fransız Hastanesi, Taşkılla yapıları-nın yerinde beş yıldızlı otelleri...

İstanbul'da son yarım yüzyılda belediye başkanlığı almış kişiler arasında avrı bir yerli olan Dr. Lütfi Kırdar, ünlü şehirci Prosi'un eliyle İstanbul'a kimi güzelliğler kazandırmıştı. Taksim gezil alanında başlayıp Maçka'da biten iki numaralı park en başta gelir. Şehrin bütün Beyoğlu yakasının tek parkı olan o yeşil ferit, daha 1950'lerde bir Amerikan oteli yapımına büyük ölçüde kurban edildi. Dalan'ın beş yıldızlı yeni otelleri girişimi gerçekleştirirse, 2 numaralı parkın son parçaları da İstanbul insanlarına kapatılacak. Doları bol kişiler viski yudumlasın diye! Fakat Dalan'ın otelecilik girişimlerinin trafi-komik yanları da var. Yüzyıllık Cibali Tütün Fabrikası'nı beş yıldızlı otele dönüştürmek!.. Belediye'ye yakın çevreler, bu konuda İngilizlerle bir ön anlaşma imzalandığını söylüyorlar.

Cibali Tütün Fabrikası ve beş yıldızlı oteli Fransızların geçen yüzyılda Cibali Tütün Fabrikası, bitişliğinde bulunan Yaprak Tütün Deposu ve Tekel Kutu Fabrikasıyla birlikte binlerce emekçinin ekme-kapısıdır. Cibali Tütün Fabrikası'nın ürettiği sigaralar, devlet büçesinde küçümsemeyecek gelir kaynağıdır.

İstanbul gerçeklerini hiçbir gün kavramamış olan Dalan ve çalışma arkadaşları, Cibali Tütün Fabrikası çevresini şöyle bir dolasınlar derim. Belki durumu biraz kavrarlar. Fabrika, depo ve kutu fabrikasında çalışan binlerce emekçi ve yakınları, Cibali'den Sultan Selim'e ve Fener'den Eyüp'e, geniş bir alanda oturmaktadır. Eski evlerde oda oda, boş düzlüklerde gece-kondularda...

Cibali fabrikalarında çalışan on binlerce insan ve yakınları, tütün yapraklarının seçtiği tütün tozlarını yularak ekme-kavgası vermektedir. Solgun yüzleri ve sağlıksız ciğerleriyle.. Cibali Tütün Fabrikası on binlerin tek yaşam kaynağıdır.

1940'ia yayınladığım "Sektize Beş Var!" başlıklı küçük hikâye, Cibali Tütün Fabrikası insanlarını anlatır:

"Sektize beş vardı. Bütün bu çamurlu yokuşları uçar gibi inen, toprak sokaklardan fırlayan, kaldırımsız alanlarda soluk soluk koşan solgun yüzü insanların tek bir kaygı vardı beyinlerinde: İse yellsmemek."

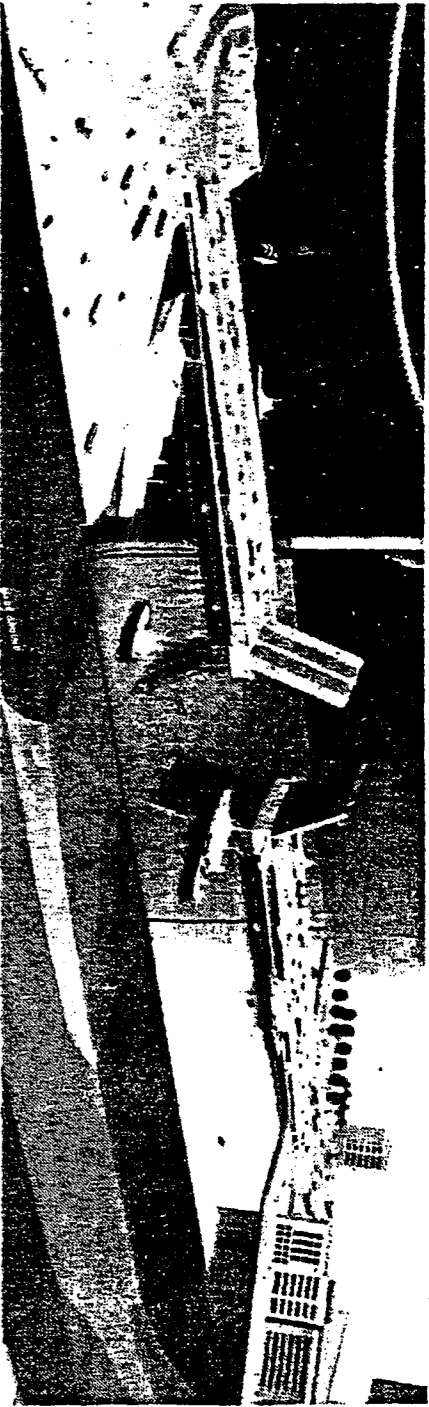
Düdük kalın kalın düyordu. Çamurlu yokuşları inmiş soluk yüzler hızlanarak, sıklaşarak, ilişerek koşuyor ve büyük kapının karanlık ağızını karşılarında bulunca ürperiyorlardı. Sevinçle, iri yarı kapıcı, bütün isteklerin karşılığını verecek olan sarı, teni ke markaları uzatıyordu. Eller ciltiz, kara, dolgun, ak, kuru, yumuşak, düzgün, buruşuk eller, sarı teni ke markayı hırsla kapıp koca kapının ağzında kayboluyordu.

Basık dam kümelerini ve mescit çıkıntılarını tokatarcasına öten ve çağırın sesin buyrukçu baskısı parça parça dağılıdı. Düdük susuverdi. Düdük dımdıyor ve çağırıyor. Kapının karanlık ağız somurtuyor. İri yarı kapıcının kıpırsız görüntüsü uzaklaşı. Son anda uzanmış birkaç el umutsuzlukla yana düdüyor. Düdük susuyor."

Cibali Tütün Fabrikası yıkılınca binlerce emekçi işsiz kalacak. Yakınlarıyla on binlerce insanımız. Hepsini bu kadar değil. Devletin tütün tekelinden gelirleri yabancı sigara yapımcılarına akacak.

İstanbul Belediye Başkanı böylesine ağır bir günahı benimsememelidir.

15. DİS AN. 1986

GALATA'YA YENİ DÜZEN — Halen yapım çalışmalarını sürten yeni Galata Köprüsü, dünyanın ikinci hareketli köprüsü olacak. Köprü'ye aynı zamanda dükkanlar ve dinlenme yerleri bulunacak. Artık sırtına doldurulan eski köprü ise turistik tesis olarak değerlendirilecek.

Galata Köprüsü turistik oluyor

Yeni Galata Köprüsü'nün sondaj çalışmaları sürüyor. İstanbul Belediye Başkanı Dalan, yeni köprü'nün yapımıyla birlikte eski köprü'nün simdiiki yerinden kaldırılacağını, ancak kurulacağı yerin henüz saptanmadığını bildirdi.

83 metre uzunlukta ve 2 metre çapında çelik kazıklar üzerine oturacak yeni köprü 30 milyon 785 bin dolara mal olacak.

SERPLİ GÜNDÜZ

Ünlü İtalyan sanatçısı, bilim adamı ve mimar tasarımcı Leo-nardo da Vinci'nin 1502 yılında Galata Köprüsü için hazırladığı öneriyi dayandırılarak inşa edilecek olan yeni Galata Köprüsü'nün sonuaj çalışmaları sürüyor. İstanbul Anakkent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, eski Galata Köprüsü'nün turistik amaçlı tesis olarak kullanılacağını bildirdi.

Dalan, Dolapdere'den gelen yolun karşı yakaya aktarılması için, Essen Üniversitesi'nce hazırlanan uluşım planında öngörülen 4. Ha-lıç Köprüsü için önceleri eski Ga-lata Köprüsü'nü düşündüklerini, ancak yapılan etüt çalışması sonu-cunda bundan vazgeçtiklerini bil-dirdi. Dalan, yeni köprü'den yapı-mıyla birlikte eski köprü'nün şim-diki yerinden kaldırılacağını, an-çak konulacağı yerin henüz saptanmadığını bildirdi. Yeni Galata Köprüsü'nün 1989 sonlarında bit-mesi tahmin ediliyor.

Trafik düzeni yeniden ele alınıyor

STFA ve Federal Alman Thyssen Engineering GMBH ortaklığınca inşa edilecek yeni köprü ile birli-kte Eminönü ve Karaköy alanların-da da yeni düzenlemeler yapılıyor. Köprü'nün tamamlanması ile bir-likte Eminönü'ndeki mevcut trafik düzeni yeniden ele alınarak ikisi yayalara, biri araçlara ayrı olmak üzere 3 adet altgeçit öngörülüyor. Eminönü'ndeki işi geçitlerin de kaldırılmasını öneren projede, Ka-raköy Alanı'ndaki yeraltı geçidinin giriş ve bağlantı yollarının konu-mu değiştiriliyor. Yeni Galata Köp-rüsü ile birlikte Karaköy ve çevre-sinin de görünümünün değişeceği-ni bildiren Beyoğlu Belediye Baş-kanı Haluk Özlü, Galata, Pergem-bepazarı'nın yeniden düzenleme-siyle birlikte Kemeralı ve Necati-bey Caddeleri'ni bir viyadükle bağ-lama önerisi üzerinde durdukları-nı söylüyor.

Özellikle yeni Galata Köp-rüsü ile birlikte Karaköy işkalesi-nin önünde bulunan rıhtım yolu-nun da trafiğe kapatılarak yaya yo-lu olarak yeniden düzenleneceğini belirtiyor. Karaköy alanındaki Ge-çit Kafeterya, Selanik Pasajı ve ar-kasındaki adanın kamulaştırılaca-ğını, Karaköy altgeçitlerinin tüm girişlerinin de yeni Galata Köp-rüsü'nün bitiminden sonra yapılacak düzenlemeyle yerlerinin değiştiril-mesini açıklıyor.

STFA-Thyssen ortaklığınca ger-çekleştirilecek ve çelik kazıklar üzerine oturacak yeni köprü 30 milyon 785 bin dolara mal olacak ve 912 günde tamamlanacak. 467

Galata Köprüsü

350 bin liraya mal olmuştur

İstanbul yakasını Galata'ya bağlayacak köprü için ilk girişim İ. Beyazıt tarafından yapıldı. Daha sonra Bazmalıem Valide Sultan'ın Tersane'de yaptırdığı ilk köprü (Valide Köprüsü) 18 yıl kullanıldı. Dubalar üzerine oturtulan bu köprü 500 metre uzunluğundaydı. İli, Napolyon'un İstambul'a geliş nedeniyle bu köprü'nün yerine Sultan Abdülaziz'in emriyle 1863'te daha geniş bir köprü yapıldı. Bu köprü de 12 yıl kullanıldı. Üçüncü köprü için Fransız, Forges et Chantiers de la Méditerranée firmasıyla bir anlaşma yapıldı. Köprü 1897'de bitirildi. 105 bin alını liraya mal olan madenli köprü 24 duba üzerine oturuyordu. 480 metre uzunluğunda, 14 metre genişliğindeydi. 1912 yılına kadar kullanıldı. Bugünkü Galata Köprüsü, Alman M.A.N. firması tarafından 1910-1912 yılları arasında yapıldı ve 350 bin liraya mal oldu. 462 metre uzunluğunda ve 25 metre genişliğinde olan köprü 1954 yılında onarım gördü ve 1984 yılında her iki başı da 70'er cm. yükseltildi.

metre uzunluğunda ve 42 metre genişliğindeki köprü'nün ortasında deniz trafiğine açılıp kapanabilen 80 metrelik bir bölüm yer alacak. Köprü'nün çelik konstrüksiyonu-nun sorumluluğunu üstlenen Thyssen Engineering GMBH, köp-rüyü 1969 yılında İspanya'nın Ca-

dis kentinde yapılan köprüyle he-men hemen aynı biçimde inşa edilecek. Halic'teki sondaj çalışmaları-nın bitiminden sonra yapımına başlanacak köprü'nün tamamlan-masının 1989 sonlarında gerçekte-leşeceği tahmin ediliyor. İstanbul Anakkent Belediyesi'nce

mlteahhiği Karayolları 17. Böl-ge Müdürlüğü ne verilen ve STFA-Thyssen ortaklığınca gerçekleştirilecek yeni köprü, eskisinden 10 metre daha içeride olacak, 83 met-re uzunlukta ve 2 metre çapında çeli-k kazıklar üzerine oturacak. Dükkanlar ve dinlenme yerlerinin de yer alacağı köprü'nün üzerinde ise hava koşullarına bağlı kalmak-sızın, bankalı sistemine göre 3 da-kika gibi kısa bir sürede açılıp ka-panahilecek 80 metrelik bir bölüm yer alacak. STFA yetkililerinin ver-digi bilgiye göre, İspanya'nın Ca-dis kentindeki köprü'den sonra dünyadaki hareketli köprüler ara-sında ikinci örnek olacak yeni Ga-lata Köprüsü'nde 3 gölüs, 3 gelis ol-mak üzere 6 serit ile ortasında raylı sistem için bir gölüs bir gelis seridi olacak. Eski Galata Köprüsü İma-lının yapılacağı da belirtilen ye-ni köprü'nün alt katında, turistik eşya satan işyerleri ile lokantalar yer alacak.

Yapımcı firmalar, köprü'nün ya-pımı için yüzde 2 faizli 30 yıl geri ödemeli 40 milyon D. Marklık, E-Alman hükümet kredisiz, yüzde 6 faizli 13 yıl geri ödemeli 39 milyon marklık F. Alman İhracat kredisiz ile yüzde 6 faizli 7 yıl geri ödemeli 36 milyon marklık Avrupa ticaret kredisiz sağladılar.

10'UNCU PARK- Dün açılan Zafer Parkı'yla Haliç kıyısındaki parkların sayısı 10'a, yeşil alanların toplamı da 193 bin metrekareye ulaştı.

Dalan'ın Haliç'teki 'zafer' i

ÖLÜMDEN DAHI KORKMUYORUZ: Dalan, Perşembe Pazarı'nda yaptırılan Zafer Parkı'nı açarken yaptığı konuşmada "İstanbul'a hizmet etmek ve güzelleştirmek uğruna ölümden dahi korkmuyoruz" dedi

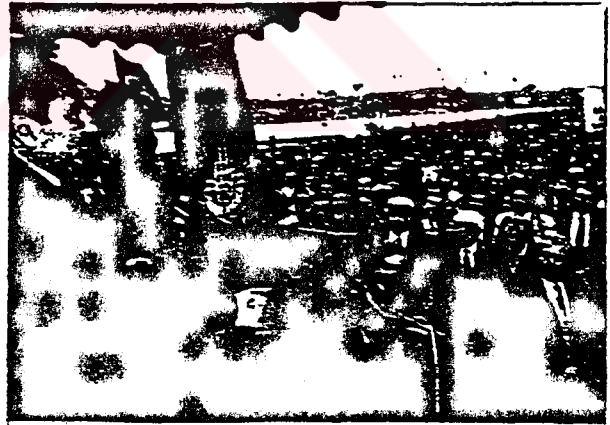
Sadettin ERKİSİ

İstanbul Büyükşehir B. Başkanı Bedrettin Dalan olayı yücüm-lara ve belediye-esnaf arasında tartışmalara yol açan Perşembe-pazarı'nda yaptırdığı parka "Zafer" adını koydu. Dalan dün olay çıkması ihtimaline karşı alınan güvenlik tedbirleri altında Perşembe pazarı Zafer Parkı'nın açılışını yaparken "İstanbul'a hizmet etmek ve güzelleştirmek uğruna ölümden dahi korkmadığımız" söyledi.

Toplam 27 bin 500 metrekarelik bir alanı kaplayan parkın açılışına Bedrettin Dalan'la birlikte İstanbul Valisi Nevzat Ayaz, Beyoğlu Belediye Başkanı Haluk Öztürkatalay, diğer yetkililer ve

çok sayıda vatandaş katıldı. Haliç kıyısına güzel bir görünüm kazandıran 400 metrekare oyun alanı, 15 bin metrekare yeşil alan ve 4 bin 200 metrekarelik gezi yolları ile 500 adet fidanın dikildiği, süs bitkileri ve fener tipi lambalarla donatılan parkın açılışında konuşan Dalan "özel mülkiyete saygılı olduklarımız" söyledi. Dalan, "Tapu deliamesinin söz konusu olmadığını da" belirterek şöyle konuştu:

"İstanbul'daki çalışmalarımızda en büyük desteği yine hemşehrilerimizden görüyoruz. Yıkılanın yerine daha iyisini yapıyoruz. Tek başıma olsam bir şey yapamaz. İlçe Belediye başkanları arkadaşlarım ve İstanbul'lu hemşehrilerimle birlikte el gönül birliği içinde bu Türk-İslâm mührünü biraz daha parlattırıyoruz."

İKİNCİ MENDERES DALAN: Zafer Parkı'nın açılışında vatandaşlar Dalan'a sevgi gösterilerinde bulunurken, ellerindeki "İstanbul'umuzun İkinci Menderes'i, güzel insan Dalan" pankartı dikkatini çekti.

Cumhuriyet

TAKVİM 9 MAYIS 1986

Burası Perşembepazarı'ydı

aliçe bir nefes daha Perşembepazarı'nın Haliç kıyısında yaptırılan "Zafer Parkı" dün İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan tarafından törenle açıldı. 27 bin 500 metre kare bir alan üzerine kurulan park, 300 milyon liraya mal oldu. Zafer Parkı'nın da katılımıyla Haliç kıyılarında son iki yılda 193 metre kare yeşil alan açılmış oldu. Törende bir konuşma yapan Bedrettin Dalan, "Biz, bir yandan yıkarken, öte yandan da iyisini yapma gayreti içindeyiz" dedi. Dalan, Haliç'te ilgili bir röportajın ABD'nin ünlü National Geographic dergisinde yerğini söyledi. Dalan, konuşmasında İstanbul halkının yüzde 96'sının Haliç'te yapılan işleri desteklediğini öne sürdü. Haliç kıyılarında işyerleri bulunan yurttaşların mülkiyet duygusuna saygılı olduklarını kaydeden Dalan, "İstismak, anayasal bir olaydır. Biz, çabucuk istismak yerine satınalma mahiyetinde istismaklar yapıyoruz" dedi. Dalan'ın ardından Beyoğlu Belediye Başkanı Haluk Türkatalay ve İstanbul Valisi Nevzat Ayaz da birer konuşma yaptılar. (Fotoğraf: ERDOĞAN KÖSEĞLU)

Kıyı düzenlemesi tamam, Haliç için çevre düzenlemesi 1987'de başlıyor...

(Fotoğraf: Yalçın ÇINAR)

İSTE HALLİC

50 milyar harcadı,

50 milyar daha harcayacak

- İstanbul Belediyesi tarafından Halliç'in 16 bin 300 metreyl bulan kıyı kuşağında 1,5 milyon metrekare alan yeşillendirilerek halka açıldı
- 27 milyar liraya mal olacak Güney Halliç projesi yanında, 30 milyarlık Kuzey Halliç projesi de ihaleye çıkarılıyor

HABERİ 7. SAYFADA

Dalan, HABİTAT'çılara Haliçi anlattı

UNESCO'dan yardım bekleydik, Haliçi 150 yılda temizlerdik

Zimbabve Bayındırlık Bakanı, Haliç'teki çalışmaları "devrim" olarak nitelendirdi.

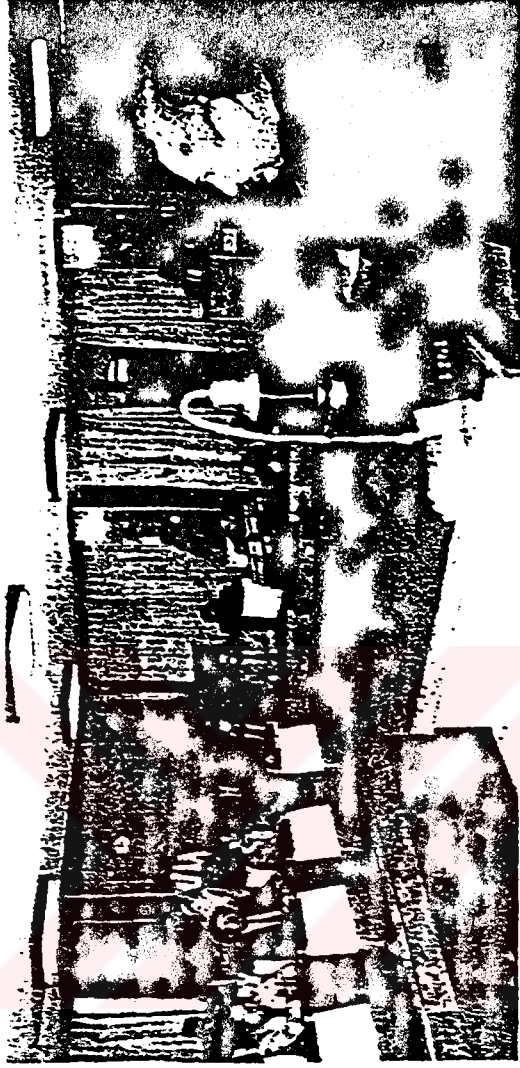
İstanbul Haber Servisi — B.M. İskân Komisyonu (HABİTAT) 9. dönem toplantısına katılan delegelerden bir bölümüne, İstanbul Anıakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan tarafından "Haliç ve İstanbul Kayıplarında Haliç Çalışmaları" konulu bir briefing verildi. Zimbabve Bayındırlık ve Konut Bakanı, çalışmaları "devrim" olarak değerlendirdi.

Bedrettin Dalan Belediye Sarayı'nda bazı İngilizce sözcüklerle de kullanılarak Türkçe verdiği briefingde, başkent olmayan İstanbul'un, ekonomi ve siyaset alanında büyük etkisinin bulunduğunu belirtti. Endüstrinin gelişmesi ile birlikte İstanbul'da en büyük kirlenmenin Haliç'te meydana geldiğine değinen Dalan şunları söyledi:

"Golden Horn'un ilk yakasına 4 binden fazla workshop ve big plants kurulmuştur. Sanayi alanı maddeli güçleri ve başka güçleri ile olduğu için bunları yakmak kolay değil. İdareciler de

bu işlerden korkmuştu. Seçildikten bir gün sonra dozerleri yolladık, ondan sonra da büyük güdümler çıktık."

Haliç'in temizlenme projesine UNESCO'nun da para vermesi gerektiğine değinen Dalan, "Golden Horn'un temizlenmesi projesine UNESCO da dahil. Ancak bütçemizin lepsini biz yapıyoruz. UNESCO'dan yardım beklerseniz bir 150 sene daha beklerseniz diye düşündük" dedi. Yakın gördüklerini, tehdit bile edilmesini söyleyen Dalan, işyeri sahiplerine daha geniş yerler verdiklerini, evleri yıkılan fakir halka da daha iyi evler yaptıklarını belirtti. Yakın çalışmalarını basının da çok iyi değerlendirdiğini vurgulayan Dalan, "İlk yaptığımız yerli biruz yeşillendirildi, Hayde Park gibi gösterdi. Bunun da etkisiyle her yaptığımız yerli biruz bir şekilde yeşillendirildi. Halk da bu çalışmaları benimsemiş" şeklinde konuştu.

DALAN'DAN BRIFING — "Golden Horn'un ilk yakasında 4 binden fazla workshop ve big plants kurulmuştur. Seçildikten bir gün sonra dozerleri yolladık, ondan sonra da büyük güdümlü koştuk."

Dalan, İstanbul'da deniz kıyılarının vidala ile dolu olduğunu, buralarda mülazul kişilerin oturduğunu, halkın denizden yararlanmadığını değinerek, "Kıyıları süratli bir şekilde doldurduk. Plan yapıp doldurmaya çalıştık, oturcular birleşip bize anlam olabildilerdi. Onlara o imkân vermedik" dedi. Dalan kıyı ye-

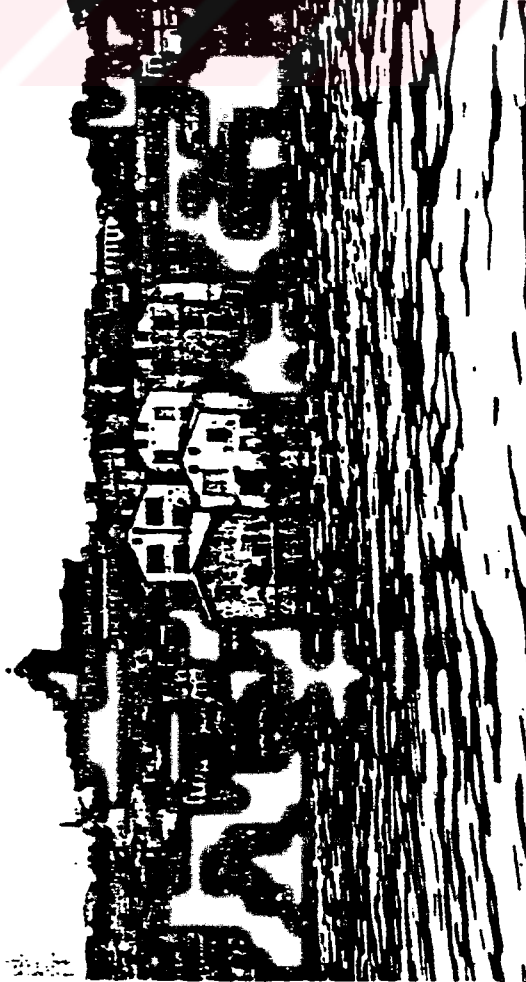
şenliklerini değerlendiren Zimbabve Bayındırlık ve Konut Bakanı Mumben Gegwi, Dalan'a, "Ben buna devrim bile diyebilirim. Gayet başarılı olmuşsunuz" dedi. Delegeler ve Anıakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan daha sonra iki motorlu Haliç kıyısını ve Ayvansaray'daki kollektör inşaatlarını gezdiler.

riindeki çalışmalarına sona erince İstanbul'un her tarafından denize girilebileceğini de sözlerine ekledi.

Daha sonra delegelere fon müzisini Zülfi Livaneli'nin "İstanbul'u Diniyorum" adlı parçasının oluşturdugunu, İstanbul'daki çalışmaları içeren video bant ve slaytlar gösterildi. Brifingten

*Büyük bir bölümü Fatih Belediyesi sınırları içine giren Haliç kıyılarında yapılan çalışmalarla temin, gü-
zel ve tüm vatandaşların yararlanabileceği bir Haliç yaratılıyor...*

*Haliç, katı ve sıvı atıkların yer yer balçık adacıkları oluşturduğu, çevreye yayılan kötü kokuları, her
şey biraz daha yükselem taban çamuru, fırkın binarları kaplanmış sahilleri ile çevre sağlığını ciddi bir
şekilde tehdit ediyordu.*

**Haliç... Yabancıların deyimiyle Golden Horn;
La Corne d'or... Altın Boynuz...**

POLİTİKADA SORUNLAR

ERCUN BALCI

15. MART 1966

Haliç ve Kızıtoprak...

Fırsat buldukça İstanbul'u gezmeyi severiz. Aslında, buna *keşfetmek* demek belki daha doğru olur. İstanbul, öylesine büyük, ilginç ve çeşitli kültürlerin izlerini taşıyan bir kent ki, her gezide yeni bir şey, daha önce gözünden kaçmış bir nokta keşfediyor kişi. Bu, eski bir yapı, duvar, çeşme, ev ya da sokak olabiliyor.

Geçen hafta, Eminönü'nden Eyüp'e kadar Haliç'i gezdik. Daha sonra da Kadıköy tarafına geçip, yeni yapılmakta olan sahil yoluna gittik.

Bedrettin Dalan'ın Haliç'te gerçekten çok önemli bir atılımı gerçekleştirdiği açık. Haliç düzenlenirken, büyük talihsizlik olarak bazı tarihi yapı kalıntıları ve duvarlar da yıkılmıştı. Dalan, bunların, başlarda kaza ve acemilik sonucu olduğunu kabuli etmiş ve bu konuda çok dikkatli davranılacağını vaat etmişti. Sayın Belediye Başkanının sözünü tutacağına inanıyoruz.

Cimlerin, yazın kavurucu sıcakları ile henüz sararmadığı şu sıralarda, Haliç gerçekten kendine yaraşan görüntüye kavuşmuş, ya da kavuşmak üzere. Mezbelelerin, çirkin binaların, kışının içini kapayan yapıların yerini, alabildiğine uzanan yeşil çimler, parklar almış. Haliç, kendisini boğan çirkinliklerden kurtularak nefes almaya başlamış. Ünlü Alim Boynuz'u görebilmek için Pierre Loti kahvesinin bulunduğu tepeye çıkmaya gerek yok artık. Eskiden olduğu gibi alaylı biçimde, "Haliç'i görmek için en iyi araç, bir helikopter kiraleyp şehrin üzerinde tur atmaktır" diye de düşünmüyorsunuz.

Dalan, Haliç'i açmış, vatanı sağa getirmiş.

Ancak, bu noktada bir gözlemlimizi belirtmek istiyoruz. Biz otomobille Eminönü'nden Eyüp'e gidip, tekrarı aynı yoldan geri geldik. Yoldan geçerken, Haliç'in ancak yarısını görebiliyorsunuz. Çünkü yol, sahilten çok uzaktı kalıyor.

Sahil boyunca derinliğine park yapılmış. Haliç, bu parkın biliminde başlıyor. Parklara dikilen ağaçlar, voleybol ve basketbol sahaları ise, zaten derinliğin sınırdığı Haliç'in görüntüsünü büsbütün sınırlıyor.

Söyle diyebiliriz:

O parklarda, halk nefes alıyor, dinleniyor, gençler, çocuklar spor yapıyor. Parklar yapılmamış mı?

Kuşkusuz yapılmalıdır. Daha da artırılmalıdır.

Ama park ya spor sahaları, Batı dünyasında sahilde, hemen deniz üzerine yapılmaz. Deniz kenarından, önce yol geçer, parklar spor alanları, katederiyalar, gazinolar ise, yolun öte tarafına yapılır. Haliç'te ise tersi olmuş. Önce park yapılmış, yol ise parkın gerisinde kalmış. Böyle olunca da, yoldan geçen Haliç'in görüntüsünün önemli bir bölümünü derinliğine uzanan parklar ve spor alanları engelliyor.

Bizim bildiğimiz, deniz kıyısına, sahile sadece yatandaşların oturacakları banklar konur, gezinti yerleri yapılır, ordan sonra da yol geçer. Parklar, spor sahaları, çocuk bahçeleri gibi tesisler ise yolun öte tarafında yer alır. Nice'de, Cannes'da deniz kıyısında, göz alabildiğine, sadece insanların oturduğu banklar, dolastıkları gezinti yerleri vardır.

Moskova ve Leningrad, sık sık bir parka rastlayabileceğiniz kenarlarıdır. Ama dönegin Moskova Nehri'nin kıyısında Haliç'teki gibi derinliğine park bulamazsınız. Yoldan geçerken Moskova Nehri aygünüzün dibindedir. Parklar ise yolun öte yanındadır. Nice ve Cannes'da yolda yürürken de, Akdeniz aygünüzün dibindedir. Haliç ise, yoldan geçenler için çoğu yörede parkın dibinde kalıyor.

Aynı olguya, Kızıtoprak'ta da tanık olduk. Bu arada başımızdan biraz konuk bir olay da geçti.

Kızıtoprak'a uzun bir süredir gitmemiştik. Geçen hafta gittik. Otomobil yol kenarına park edip, dışarı çıktık. Ama bir değişiklik vardı. Deniz yoktu. Aceba, yeniy mi gelmişlik? Biraz ötede büyük bir parkın kapısının görünür olduğu gözüktü. Zorla kapıyı açtık. İçerideki parkın önünde, bir grup insan vardı.

Atfadersiniz burası Kızıtoprak değil mi?

Evet, öyle.

Peki, ama deniz nerede? Orada yok.

Hiç yok olur mu beyim. Girin parka, biliminde denizi görürsünüz.

Kızıtoprak'ı doldurmuşlar. Gayet iyi de yapmışlar. Ancak sahilten, önce yol geçilip, onun gerisinde park yapacaklarına, önce park yapıp, onun gerisinden yolu geçirmişler. Böylece, yoldan geçerken, geniş park, ağaçları, voleybol sahasını görürsünüz, ama bunların arasından Marmara Denizi'ni sezememek için son derece dikkatli bakmak gerekiyor.

"Deniz, yani sahillerin, apartmanların tekelinden kurtarıp halka açacağım, güzelliğini herkes görsün" deyip, bu kez de parkla ve voleybol sahası ile kapatmak, doğrusu bize biraz aykırı geliyor. Oysa, sorun gayet kolaylıkla çözümlenebilirdi. Deniz kenarından önce yol geçerdi. Sahile, oturmak için banklar yerleştirilirdi. Yayaların yürüyeceği gezineceği bir yer ayrılırdı. Park da yolun öte yanından, gerisinden başlardı. Yani, park; denizin hemen kenarından başlayacağına, 10-15 metre içeriden başlardı.

Ama ille de denizin hemen kıyısında park yapılacaksa, o zaman bu deniz derin yapmamak gerekir. Çünkü bu kez, görüntüyü park engelliyor. Hele, basketbol, voleybol gibi spor sahalarının, hemen sahilde yapılması yerine biraz içeride yolun gerisinde yapılmalarının hiçbir sakıncası yok gibi geliyor. Bize, Gerçek Haliç'in açılması, gerekse Asya tarafında sahil yolunun yapılması, kuşkusuz herkesin yürürekten onaylayacağı son derece olumlu girişimler.

Ancak, bu girişimlerin heyecanı içinde bazı noktaları gözden kaçırmamak için, belediye kadrosunun dışındaki uzmanların da görüşünün alınıp sorunların enine boyuna tartışılması herhalde yararlı olur.

KAYNAKLAR

Akurgal, Ekrem., The Art and Architecture of Turkey, London,
Oxford University Press, 1980.

(Altınay), Ahmet, Refik., Eski İstanbul, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi,
1931.

_____ XIV. Asırda İstanbul Hayatı, İstanbul Devlet
Basımevi, 1935.

Arseven, Celal Esad., Eski İstanbul, Haz. Dilek Yelkenci, İstanbul
Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı., Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri,
Şehrin İskanı ve Nüfusu, Ankara, 1958.

_____ Fatih Devri Mimarisi, İ.F.Derneği, İstanbul, 1953.

Belge, Murat., "Haliç Sokaklarında", Tarih ve Toplum, Cilt 6, 1986,
s.155-162.

_____ "İstanbul Kapıları" Tarih ve Toplum, Cilt 7, 1987,
s.214-221.

_____ "İstanbul'da Toprak", Tarih ve Toplum, Cilt 8, 1987,
s.312-315.

de Beylie, L. L'Habitation Byzantine, ed. Ernst Leroux, Paris,
1902.

Bottcher, Ernst, "Haliç'te Geçen Günler", Çev. Mediha Sayar, Tarih
Coğrafya Dünyası, 1959, s.22-28.

Braudel, Fernand, "İstanbul'un Yaşam Çevresi", Kültür Mirasımız,
1984, s.13

De Amicis, Edmondo, İstanbul 1874, Çev. Beynün Akycuaş, Kültür Bakanlığı,
Yayı nları: 382, Türk Sanatı Eserleri serisi:14,
Ankara, 1981

- Diehl, Charles D'Art Byzantine, Cilt I, Paris, Librairie Auguste Dicard, 1925.
- Dirimtekin, Feridun., Fetihten Önce Marmara Surları, İstanbul Fetih Derneği Yayını, No.10, İstanbul, 1953.
- _____ Fetihten Sonraki İstanbul, İstanbul Fetih Derneği, Yayını, No.14, İstanbul, 1953.
- _____ İstanbul'un Fethi, Belediye Matbaası, İstanbul, 1949.
- _____ Ecnebi Seyyahlara Nazaran Fetihten Sonraki İstanbul, İ.Fetih Derneği, İstanbul, 1953.
- Eyice, Semavi, Son Devir Bizans Mimarisi, T.T.O.K. Yayınları, İstanbul, 1980.
- Galante, Avram, Fatih Sultan Mehmed Zamanında İstanbul Yahudileri, İstanbul, 1953.
- _____ Les Synegoques d'İstanbul, İstanbul, 1941.
- _____ Historie des Juifs d'İstanbul, İstanbul, 1942.
- Goutier, The'ophile, İstanbul, İstanbul kitaplığı, İstanbul, 1971.
- Grosvenor, Fevin A., Constantinople, General Lew Wallace, London, 1985.
- Guillov, Andre., La sivilisation Byzantine, B.Arthaud, Paris, 1974.
- Gurlitt, Cornelius, Die Baukunst Konstantinoples, Berlin, 1912.
- Gülersoy, Çelik., "Dünkü Haliç", Çevre Koruma, s.8, 1981, s.15-18.
- Güleryüz, Naim., İstanbul Sinagogları, İsis Press, İstanbul, 1992
- _____ Haliç Sempozyumu, İstanbul, İTÜ Yayını, 1975.
- _____ Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Ulusal Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul, Boğaziçi Üniv., Yayınları, 1977
- Hutton, Holde Willian , The Story of Constantinople, J.M. Dent Sans Ltd, London, 1914.

- Okyay,Sevin, "Tanıkların Kaleminden Dünden Bugüne Haliç I",
Kültür mirasımız, s.10, 1984, s.74-75.
- Okyay,Sevin., "Tanıkların Kaleminden Dünden Bugüne Haliç II",
Kültür Mirasımız, s.11, 1984, s.82-83.
- Ortaylı,İlber, İstanbul'dan Sayfalar, Hil Yayınları, İstanbul, 1987.
_____ "İstanbul Albümünden Parçalar" Mimarlık, s.199, Ocak
1984, s.4-7.
- Ostrogorsky, Giorg., Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret İşıltan, Türk
Tarih Kurumu Yayınları,X.Dizi-No.7,Ankara,1981.
- Öz,Tahsin, İstanbul Camileri, T.T.K.Yayını, Ankara, 1962.
- Özdeş,Gündüz, "Haliç'in Geleceği Üzerine", Çevre Koruma, s.21, Temmuz,
1984, s.9.
- Pardoe,Julia ., "Yabancı Gözü ile 125 Yıl Önce İstanbul" Çev. Bedriye
Serda, İstanbul, 1967.
- Schich, Iruin Cemil, "Osmanlı İmparatorluğunda Yahudiler" Tarih ve Toplum,
Cilt 8, 1987, s.49-56.
- Schneider,A.M., Mauren und Tore am Goldenen Horn Zu Konstantinopel,
Guttingen,
- Selener,Necdet, "Vaktiyle Bir Haliç Vardı", Kültür Mirasımız, s.11,
1984, s.83.
- Şehsuvaroğlu,Haluk, Asırlar Boyunca İstanbul, Cumhuriyet Yayını,
İstanbul,
- Tapan,Mete., Kuruyazıcı,Hasan., "Sureti Stefan Bulgar Kilisesi/Fener-
İstanbul" Yapı, Sayı 121, Aralık 1991,
s,66-76.
- Tezcan,Semih., "Haliç ve Çevresi Düzenleme Çalışması", Mimarlık,
s.157, 1976-4, s.28-41.

Toğrol, Ergün, et.al. Haliç'in Geoteknik Sorunları ve Çözüm Yolları,
İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, 1986.

Ülgen, Ali Saim, Fetih Devrinde İstanbul, Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayını,
Türk Vakfiyeleri No.II, Ankara, 1939.

Ülke, Recep., İstanbul Anıtları Ayvansaray-Balat Fener Semtlerindeki
Anıtlar, 1957.

Ünver, A.B.

_____ "İstanbul'un 31 kapısı", Türkiye Turing ve Otomobil
Kurumu Belleteni, s.88, 1949, s.12.

Varol, Marie Christine, Balat: Fouborg Juif d'İstanbul, Isis Press,
İstanbul, 1989.

Wilzinger, K., Byzantinische Boudenk meeler zu Konstantinopel,
Hannover, 1925.

